

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**YAŞLI VE GENÇ KUŞAK KADINLARDA BEDEN İŞARETLERİ OLARAK
DEQ VE DÖVME: DİYARBAKIR VE VAN İLLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
ESRA YEL**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSEVİM EVSEL**

VAN – 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Esra YEL tarafından hazırlanan “Yaşlı ve Genç kuşak kadınlarda beden işaretleri olarak <i>deq</i> ve <i>dövme</i> : Diyarbakır/Van örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim EVSEL Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş CENGİZ Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜNGÖRER Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim EVSEL Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	30/09/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. PROF. DR. BEKİR KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak**
hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (30.09.2022)

Esra YEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra YEL

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2022

YAŞLI VE GENÇ KUŞAK KADINLARDA BEDEN İŞARETLERİ OLARAK DEQ VE DÖVME: DİYARBAKIR VE VAN İLLERİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Sosyal bilimlere göre beden bütünlüklü olarak bir biyolojik etmen değildir. Çünkü bedenin sosyolojik olarak etkilendiği ve etkilediği faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin; kültürel, toplumsal, siyasal, dinsel, sanatsal ve kimliksel gibi birçok etmeni bulunmaktadır. Sosyal bilimler, bunlar arasındaki bağları çözümleyip bedenin çok boyutlu olduğunu ortaya koymuştur. Bedene yönelik bu yaklaşımlar. Özellikle tıbbi olarak bedenin daha geniş alanda incelenmeye başlanması ve sonrasında kadın ve erkek bedenlerinin toplumsal olarak ürettiği anlamlar üzerinden tartışmaların artması sonucunda beden çalışmaları artmıştır.

Toplumsal olarak beden üzerinden üretilen anlamların ben ve öteki üzerinden biçimlenişi kültürden kültüre veya toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Bu da bedenin üzerindeki hâkimiyetine, idrakine veya yorumlanışına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bugünkü toplumlarda bu değişkenlikler bedene yapılan müdahalelerle daha çok ön plandadır. Bu müdahalelerin yoğun olarak görünür olanı dövmedir. Dövme bedene belli maddelerle vücudun derisine işlenen işaretler, simgeler veya sembollerdir. Dövmelerin yapılış tarzları veya yapılma amacı bölgeden bölgeye farklılık gösterse de ortak noktaları bedende buluşmalarıdır. Dövmeler bölgelere göre farklı adlandırılmaktadır. Türkiye'nin Doğu ile Güneydoğu Anadolu bölgesi ve buraya sınırı olan İran, Irak ve Suriye'de dövme *deq*, *daq* olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada bu çalışma yaşlı ve genç kuşak kadınlarda Beden işaretleri olarak *Deq* ve Dövmeyi konu edinmiştir. Geleneksel olarak yapılan *deq* ve modern olarak yapılan dövmenin, iki farklı kuşaktaki kadınların toplumsal algının değişimi ve dönüşümü üzerindeki etkileri, yaptırdığı dövmeler üzerinden üretilen anlamları ve bunların sosyolojik bir analizini yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Beden, Dövme, Kadın

Sayfa Sayısı : X+87

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim Evsel

Master's Thesis

Esra YEL

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September, 2022

**DEQ AND TATTOO AS BODY SIGNS IN OLD AND YOUNG GENERATION
WOMEN: THE EXAMPLE OF DİYARBAKIR AND VAN PROVINCES**

ABSTRACT

According to social sciences, the body is not a biological factor in integrity. Because there are factors by which the body is sociologically influencing and influenced. There are many cultural, social, political, religious, artistic characteristics of these factors. The social sciences have deciphered the connections between them and revealed that the body is multidimensional. These approaches to the body especially as a result of the fact that the body began to be examined more widely medically, and then discussions about the meanings produced by the female and male bodies socially increased, body studies increased.

The way the meanings produced socially through the body are shaped by self and the other is different from culture to culture or from society to society. This, in turn, varies depending on the dominance, understanding, or interpretation of the body. In today's societies, these variations are more at the forefront of interventions on the body. The tattoo is the most visible of these interventions. Tattoos are signs, symbols that are applied to the body with certain substances on the skin of the body. Although tattoos vary in the way they are made from region to region or the purpose of being made, they have something in common that they meet on the body. Tattoos are named differently by region. In Turkey's Eastern and Southeastern Anatolian region and bordering Iran, Iraq and Syria, this nomenclature is used as *deq*, *daq*. At this point, my study aims to make a sociological analysis of the effects of traditional *deq* and modern tattoos on the change and transformation of social perception of women in two different generations, the meanings produced through the tattoos they have made.

Keywords: Body, Tattoo, Female

Quantity of Page: X+87

Supervisor: Assoc. Prof. Gülsevrim Evsel

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
TABLO DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1.Güzellik ve Estetik Algısı.....	5
1.2.Bedene Sosyolojik Bakış.....	8
1.3.Bedene Bakışın Tarihsel Görünüm	12
1.4. Dövmenin Toplumlardaki Yeri	23
1.5. Kürtlerde <i>Deq</i> Kültürü.....	31
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	32
2.1. Problem ve Amaç	33
2.3. Araştırmanın Önemi	34
2.4. Araştırma Grubu ve Alanı	34
2.5. Sınırlılıklar.....	36
2.6.Araştırmada Kullanılan Teknikler.....	36
3. BULGULAR.....	39
3.1. Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Meslek ve Öğrenim Durumlarına Göre Demografik Dağılımı	39
3.2. Beden İşaretlerine Yüklenen Anlamlar	40
3.2.1 Bölgede/Çevrede Uygulanma Sıklığı	41
3.2.2. Depresyon/Duygu ifadesi	42
3.2.3 Fiziksel bir İz/Kusuru Örtmek.....	44
3.3. Beden işaretleri ile Kültür İlişkisi.....	47
3.4. Beden işaretlerinin Saklama İhtiyacının Duyulması	49
3.5. Beden İşaretleri Olarak <i>Deq</i> /Dövme Sembollerinin Bireyler için İfade Ettiği Anlamlar	53
3.6. Beden İşaretlerinin Cinsiyet ile İlişkisi	56
3.7. Beden İşaretlerinin Dini İnanç ile İlişkisi.....	62

3.8. Kamusal-Özel Alanda Beden ve <i>Deq</i> /Dövme.....	65
3.9. Beden İşaretlerinin Evlilik ile İlişkisi.....	70
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	78
EKLER.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

TDK : Türk Dil Kurumu

K : Katılımcı

Akt : Aktaran

ÖNSÖZ

Üniversite birinci sınıftan beri ilgimi çeken alanlardan biri beden sosyolojisidir. İlgimi çeken konular bedenlerin toplumsal konumu, bedenleri yönetme biçimlerimiz ve bedenlerin kimliğimizi oluşturma sürecinde inşa ettikleri anlamların neler olduğudur. Bu noktada beden ile ilgili neyi çalışabilirim sorusu üzerine değerli danışman hocam ile tartışmalar yürüttük. Bu tartışmanın sonucunda kültürel değerler üzerine literatür taraması yaptım. Bu taramanın sonucunda deq/dövme konusu gündeme geldi. Daha önce teyzemde ve daha birçok akrabamda gördüğüm deq, kuzenlerim ve arkadaşlarımda gördüğüm dövme benim bu alanı çalışmam gerektiğine dair içimde büyük bir istek oluşturdu. Özellikle doğu illerinde bedenlere işlenen deqler bireyler için ne anlam ifade ettiği aynı zamanda toplumda kabul görülme durumlarının nasıl olduğu üzerine oluşan bir merakın sonucunda bu alanda çalışma yürütmeye başladım.

Öncelikle bütün çalışmam boyunca benim bu alanı çalışma fikrime destek olan, beni dinleyen, sabırla yönlendiren, heyecanıma ortak olan hem akademik alanda hem de manevi anlamda desteğini esirgemeyen tez danışmanım GÜLSEVİM EVSEL'e teşekkür ederim.

Çalışma boyunca beni her zaman destekleyen, bu süreci benimle yaşayan, bir an önce şu tezi bitir diyen anneme, ablam Serap'a ve tüm aileme teşekkür ederim. Ayrıca tez süreci boyunca bana her türlü desteği, motivasyonu sunan, fikirleri ile destek olup güvenlerini eksik etmeyen kısacası süreç boyunca kahrımı çeken canım arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Yapmış olduğum bu çalışmada benden yardımlarını esirgemeyen, sorduğum tüm sorular için içten, samimi ve sabırla cevap veren ve anlatılarıyla katkıda bulunan tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Esra YEL

Van, 2022

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Meslek ve Öğrenim Durumlarına Göre Demografik Dağılımı	40
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: <i>Deq</i> Yaptırmış Kadın	72
Şekil 2: <i>Deq</i> Yaptırmış Kadın	73
Şekil 3: Dövme Yaptırmış Kadın	73
Şekil 4: Dövme Yaptırmış Kadın	74

GİRİŞ

Beden, uzun yıllar boyunca üzerine tartışmaların yürütüldüğü, üretildiği, bazen olumlandığı bazen de olumsuzlandığı bir alan olarak sosyal bilimlerde yer edinmiştir. Düşüncelerimizin somut olarak ortaya çıktığı bir gösteri alanı olmakla birlikte bu düşüncelerimizin değişimi doğrultusunda sürekli bir farklılaşma içerisinde. Beden, yaşadığı döneme göre kendini şekillendirmiş ve o dönemin güzellik anlayışlarını benimseyip bir görünüm elde etmiştir. Bu görünümü toplumda kabul görülen değer yargılarına göre şekillenmiştir. Beden hem gündelik yaşam pratiklerimizde hem de ölümle birlikte ki buna ölümden sonrası da dâhil olmak üzere, farklı perspektifler ve nedenlerle ele alınmıştır. Turner (2019: 55), bedeninin sosyolojik teorilerin büyük kavşağında olduğunu belirtmiş ve insan bedeninin; doğum, çürüme ve ölüm sürecine tabii fakat bu süreçler içerisinde inançlar, semboller ve pratik eylemler ile yer edinen bir “anamlı” olaylar silsilesi olduğunu belirtmiştir. Bedenin sadece biyolojik bir varlık olmadığına dikkat çeken Turner (2019: 55), çok boyutlu anlamlar da ürettiğini belirtmiştir. Bu anlamlar: toplumsal, tarihsel, siyasal, dinsel, bilimsel, kültürel, kimliksel, estetik ve ekonomiye bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Bedenin anlamlar üretiminde kullanılan önemli araçlardan biri dövmedir. Bedene işlenen dövme imleri, ima ettiği şeyleri ortaya koymaktadır. Yüzyıllardır dünyanın birçok yerindeki çeşitli medeniyet ve kültürler de dövme pratiği farklı şekillerde yapılmaktadır. Eski dönemlerde dini ritüeller ve toplumdaki çeşitli kültürlerde yer alan dövme, günümüz modern dünyası içerisinde yer edinmiştir. Öyle ki toplum içerisinde gittikçe yaygınlaşan bir moda haline gelmiştir. Geçmişteki veya günümüzde dövme pratiğine çok farklı anlamlar yüklenmiştir. Dövmeye ilişkin bakış açıları da bu farklı anlamlardan ötürü kimi zaman önyargı barındırmaktadır. Toplum tarafından dövme yaptıran kişiler etiketlenmektedirler. Bu kişilere toplumun belirlediği normların dışına çıkmış veya uzaklaşmış bireyler olarak bakılmaktadır. Fakat toplumun uyguladığı bu baskıya ve olumsuz bakış açısına rağmen dövme yaptıran bireylerin sayısında günden güne bir artış

gözlemlenmektedir. Bireyler bedenlerine işledikleri imgeler ile kendilerini ifade etmekte, onlar için değerli olan veya unutulmasını istemedikleri şeyleri vurgulamakta ve bedenlerine bu durumu yansıtmaktadırlar. Bireyler vücutlarına dövme yaptırırken, söz konusu durum kendini anlatmak olduğu için çok az insan yaptırdığı dövmeyi rastgele seçmektedir. Çoğu dövme pratiği, haftalar hatta bazen aylar, yıllar süren bir karar sürecinden sonra yapılmaktadır. Bazen de kısa bir sürede karar verilebilmektedir.

Geleneksel anlamda üretilen deqlerde ise süreç bundan farklıdır. *Deq* yapımı kısa bir süre içerisinde karar verilip yapılmaktadır. Geleneksel dönemde ortaya konulan dövmelerin bazıları yoğun anlamlar ile yapılırken bazıları ise geçmişten gelen bir kültürden dolayı neden yapılacağı sorgulanmaksızın yapılmaktadır. Dövmelerin ürettiği anlamlar, toplumsal ve kültürel yapılarla ilişkilendirilen kişilikleri ortaya koymakla birlikte kendini ifade etme, konumlandırma ve bedeni üzerine oluşturulmak istenen bir hakimiyet durumu ile ilişkilidir. Bu ilişkiler toplumsal düzeyde ele alınarak sosyolojik bir temelde incelenecektir.

Günümüzde bireyselliği öne plana çıkartma, dönemin benimsediği güzellikte olma, fiziksel açıdan çekici görünme, herhangi bir gruba bağlı olduğunu simgeleme, fiziksel açıdan güçlü ve dayanıklılığı kanıtlama, kendini ifade etme, geleneksel değerleri ortaya koyma ve manevi değerler gibi birçok nedenden kaynaklı dövme yapılmaktadır. Hem modern toplumlarda hem de geleneksel toplumlarda bireylerin dövme yaptırma nedenlerini konu alıp inceleyen araştırmacılar, bireylerin kendini inşa ederken kimlik durumlarını oluşturduklarını ve bu kimliği sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Kısacası dövme uygulaması bireylerin sosyalleşmeleri ve toplumda kendilerini var etmenin yollarından birisidir. Dolayısıyla bedende nispeten kalıcı olan şekillerin vücutlara işlenmesi bireylerin seçtiği bu şekilleri tercih etmesinde bireyin kimliklerinden bağımsız bir karar süreci olmadığı kabul edilmektedir.

İnsanlar bedenin saf biyolojik bir unsurdan var olmadığını, toplumun etkileriyle birlikte uzun bir süreç ile beraber var olduğunu anladıklarında, bedene olan bakış açılarında değişimler olmuş ve satır aralarında işlenen, ihmal edilen

bedene ilgi artmış; beden,sosyoloji içinde farklı bir çalışma alanı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu noktada beden, sosyoloji bilimine giriş yapmış ve yeni bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla İnsan bedeni üzerine çalışmalar artmış ve yapılan çalışmaların sayısı 1945 ile 1980 yılları arasında sınırlı kalmış fakat 1980 ve sonrasında gelişmeye başlamıştır, çünkü insan bedeni o zamana kadar batı düşüncesi tarafından aklın zıddı olarak görülmüştür (Işık, 1998: 13). İnsan vücudunun sosyoloji alanına girmesi ve uyum göstermesinin bir diğer nedeni ise asıl nesnesi insan bedeni olan tüketim toplumdur (Işık, 1998: 15). Tüketim toplumunun etkisi altında olan beden gözlemlenecek, güzelleştirilecek, sağlıklı, tüketim mallarına sahip olacak ve dolayısıyla kontrol edilecektir.

Beden hem gösterileni hem de göstereni olan mevcudiyet halidir. Bu mevcudiyeti bulunan gösterge saf biyolojik bir etken üzerinden değil kültürel, tarihsel ve toplumsal birçok etken üzerinden yorumlanmaktadır. Bu etkenler çerçevesinde bedenin görünürlüğü onu estetiğin nesnelerinden birine dönüştürmüştür. Bedenin bu görünürlüğünün en yüksek olduğu alanlardan biri de günümüzde dövmedir. Le Breton'a (2019: 33) göre dövme, "derinin içine renkli bir madde enjekte etmek suretiyle doğrudan bedene kaydedilen görünür bir imdir." Beden üzerindeki bu görünürlüğünün başka bir boyutu ise Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde geleneksel olarak bedene imlenen 'deq' dir. Yapım malzemesi olarak is, kız annesi sütü ve iğne kullanılmaktadır. Dövmenin yapılış tarzı farklı olduğu gibi ona yüklenen kültürel kodlar ve anlamlar da farklılık göstermektedir. Dövme kültürel farklılıkları tüm gerçekliğiyle ortaya çıkaran bedensel bir uygulama örneğidir. Görsel bir dili olan dövmenin anlatmak istediği durumu anlamlandırabilmek için yaptıran kişilerin veya toplumun kendi bağlamındaki bir grup göstergeleri, sosyal değerleri ve ilksel anlatıları (mitler) bilmek, anlamak gerekmektedir. Bunları bilmeden dövmeye yaklaşmanın ve onu yorumlamanın zorlu ve hatalı olacağı düşünülmektedir. Bu noktada beden işaretleri yaptıran bireylerin bulundukları ortam iyice gözlemlenmelidir.

Dövme yaptırmaya karar verildikten sonra dövme ile bedene yapılan semboller de daha önce bahsettiğimiz gibi kültür, kimlik ve yaşam koşulları ile alakalıdır. Toplumun yeniliklerini yakından takip eden ve uygulayan gençler özellikle ergenlik dönemiyle birlikte bedenlerini dikkat çekici bir duruma getirmek için bedenlerine dövme yapmayı tercih etmektedirler. Ailelerin dövmeye bakışı da ekonomik durum, yaşam standartları ve yaşanan çevreye göre değişmektedir (Tülüce, 2014: 23). Aynı zaman da günümüzde bireyselliğin artışıyla beraber dövmeye yüklenen anlamlar ile hareket edilmekte kimi zaman dövme birey için derin anlamların olduğu bir pratik haline gelmektedir. Gençlerin aksine yaşlı kesimin yaptığı deqler daha çok 5-16 yaş aralığında ve süs, gösteriş, korunma, şifa, sağlık, karşısındakine meydan okuma, büyü gibi birçok amaç ile yapılmaktadır. Saydığımız bu nedenler ile yapılan *deqler*in aksine, dövmenin günümüzde geleneksel anlamlarından sıyrılıp yerini estetik amaçla yapılan çeşitli tasarımlara dönüşen ve toplumun beğenisine göre hareket eden, bir ortama bırakmıştır.

Yaptığım bu çalışma dört temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuramsal çerçeve başlığı altında güzellik ve estetiklik tartışması yapılmış hemen ardından beden ve bedene yönelik sosyolojik tartışmalara yer verilmiş ve son kısım olarak dövmenin tarihsel süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığına, nasıl yayıldığına, nasıl değişip dönüştüğüne, yapılan figürlerin anlamlarının dönemselsel olarak hangi unsurları barındırdığına ve günümüzde ise nasıl bir dönüşüm geçirdiğine bakılmıştır. Ayrıca Kürtlerde *deq* kültürünün geçmişten nasıl geldiğine ve günümüzde genç kuşağın bu kültür ile olan ilişkisine

İkinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, örnekleme, sınırlılıkları, önemi ve tekniği ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Bedenlerine dövme yaptıran bireylerin, dövmeleri incelenmiş ve derinlemesine görüşmelerin nasıl yapıldığına dair bilgiler sunulmuştur. Pandemi de yapılan nitel görüşmeler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise araştırma bulguları ortaya konulmuştur. Bu bölümde nitel yöntemlerden derinlemesine görüşmeler ile elde edilen verilerin analizleri yapılmış ve bunun sonucunda bireylerin anlatıları diğer alanlar ile ilişkilendirilmiştir. Bu

alanlar içinde bireysel kimlik, dövme sembolüne yüklenen anlamlar, bireysel farklılaşma, ötekilik ilişkileri, cinsiyet kimlikleri ve evlilik ilişkileri, kültür, din ve bireysel inanışları, *deq* ve dövmenin anlamı, bunların toplumda farklı zamanlarda yeri ve önemi açıklanmaktadır. Sahadan verilerin nasıl elde edildiği ve elde edilen veriler ile ortaya çıkan, beden işaretlerinin, beden üzerinde kendini nasıl var ettiği, dövmenin inşa ettiği anlamlar ve toplumdaki diğer kişiler ile kurdukları iletişime ilişkin veriler kategoriler halinde ayrıntılı bir biçimde tartışılmaktadır.

Son olarak dördüncü bölümde ise katılımcıların paylaştıkları bilgiler ışığında araştırmanın sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların anlattıklarından yola çıkılarak temalar oluşturulmuş ve oluşturulan temalardan çıkarılan sonuçlar yorumlanıp tartışılmıştır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Güzellik ve Estetik Algısı

Güzellik, geleneksel dönemlerde bölgeden bölgeye, coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösterebilmektedir. Fakat modern dönemle beraber kadının güzelleşme çabası her gün artmakta ve birey en ideal olan bedene ulaşma çabasına girmektedir. Modern dönemde kimse ideal bedenini oluşturduğu kriterler ile doğmamakta fakat ideal bedene ulaşmak için elinden geleni yapmaktadır. Kadına benimsetilen güzellik üç katmandan oluşmaktadır. İdeal beden, algılanan beden ve gerçek beden olmak üzere çoklu beden algısı oluşmakta ve kadın ideal bedene yani matematiksel beden ölçülerine (90-60-90) ulaşmak istemektedir (Elçik, 2010: 138). Bireyler, ideal bedenine ulaşmak için kilo vermeye çabalamakta, makyaj yapmakta, estetik operasyonlara başvurmakta veya dövme yapabilmektedirler. Bütün bu kendini güzel gösterme çabası bireyin beğenilme arzusu doğrultusunda bedenine yaptığı müdahaleler ile oluşturulmaktadır. Ayrıca dönemin modasına uygun yani dönemde popüler olan güzelliğe göre hareket edilmektedir. Moda kültürel bir olgudur ve

toplumdan topluma farklılık gösterebilmek ile beraber değişmekte ve gelişmektedir. Özellikle tüketim toplumunda değişen hayat tarzları ve kimliklerin ortaya çıkmasında önemli bir yapıya sahiptir. Moda sürekli gelişen ve değişen yapısıyla, yeni beğeniler ve kimlikler yaratmaktadır.

Birey, bedeni dekore ederken dövmeyi bir araç olarak kullanmaktadır. Dönemin popüler güzellik anlayışını (modasını) baz alarak ortaya konulan estetik, beğenilme kaygısı, güzellik ve çekicilik gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Özellikle birey, kendi bedeni ile ilgili, onu dışarıdan gözlemleyen birinin yorumlarını dikkate almakta hatta bazen bu duruma göre hareket edebilmektedir. Bu işlevler dövmeye yönelik ilgiyi ve dövmenin gücünü insan bedeninde arttırmaktadır.

Estetik değer yargısını anlamlandırabilmek için güzellik ve çirkinlik kavramlarını açıklamak gerekmektedir. Güzel için sevimli, tatlı, hoş, narin, görkemli, sempatik vb. kavramlar kullanılırken bunun zıddı olan çirkin için ise; pis, kirli, berbat, ürpertici, mide bulandırıcı, ucube vb. kavramlar kullanılmaktadır (Eco, 2009: 6). Güzel yüceltip, beğeni ile ilişkilendirilirken çirkinliği daha çok sevilmeyen, biçimsizlik ile ilişkilendirmektedir. Güzel kavramı genellikle sevdiğimiz ve hoşumuza giden bir şeyi belirtmek için kullandığımız bir sözcüktür. Tarihsel süreçte güzel ve iyi arasında bir ilişki olmakla beraber birbirlerini var eden zıt bir bağ görülür. Güzel olmak buna paralel olarak iyi olmakla özdeşleştirilirken çirkinlik ise kötü olmak ile özdeşleştirilmiştir.

Erwin Panofsky'ye estetik kavramının oluştururken işlenmiş bir nesnenin hangi noktada sanat yapıtına dönüşeceğini şu şekilde aktarmaktadır; Bir arkadaşıma yemek daveti notu yazdığımda, mektubum öncelikle bir iletişim aracıdır ama el yazımın biçimine dikkat ettiğim oranda, bir kaligrafi yapıtına dönüşme eğilimindedir (Panofsky 1995; akt. Bourdieu, 2015: 51). Burada herhangi bir şeyin estetik değer kazanmasının yolunun yaratıcısından geçtiğini belirtmektedir. Ama Bourdieu bu durumu bireylerin daha önce edinmiş oldukları yatkınlık ile açıklamaktadır. Bireylerin doğdukları andan itibaren estetik beğenilerinin oluşmaya başladığını belirtmekte ve şöyle bir örnek vermektedir; birden farklı meslek

gruplarına, yaşlı bir kadının ellerini gösteren bir fotoğrafı gösterip yorumlamalarını istemiştir..

“Kültürel açıdan en yoksun kişiler, yaşlı kadın eli fotoğrafı karşısında, az çok uzlaşımsal bir duygu ya da etik bir ortaklığı dile getirirler ama asla tümüyle estetik bir yargı ortaya koymazlar (olumsuz olanlar hariç): ‘Ah, şuna bakın, elleri ne kadar garip bir biçimde deforme olmuş... Baş parmak elden ayrılacak gibi. Bu nene, çok çalışmak zorunda kalmış... Bir düşesin ya da bir sekreterin eline benzemiyor elleri.’ (İşçi, Paris)... ‘Bu iki el tartışmasız bir biçimde fakir ve mutsuz bir yaşlılığı akla getiriyor.’ (Öğretmen, Taşra)... ‘Ben bu fotoğrafı çok güzel buluyorum. Bu, emeğin simgesi. Flaubert’in yaşlı hizmetçisini hatırlattı bana, hem de bu kadının alçakgönüllü duruşunu. (...) Çalışmanın ve sefaletin bu kadar deforme etmesi çok yazık.’ (Mühendis, Paris)” (Bourdieu, 2015:73-75).

Birey fotoğrafı yorumlarken kendi bilgisine ve geçmişte yaşadığı olaylara doğrultusunda bir yer edinmektedir. Bireyler sanat yapıtlarını, estetik bir yorumlama tabi kılarken bulundukları sınıftan kaynaklı olarak edindikleri kültürel sermaye doğrultusunda sanat yapıtını yorumlamaktadırlar. Bu noktada bedenlerine dövme yaptırmış olan bireyler seçtikleri figürler, boyutları ve bedenlerinde yaptırdıkları yerlere dair seçimlerinde Bourdieu’nun deyimi ile kültürel ve ekonomik sermayeler doğrultusunda bireyin yaptığı seçimlerdir. Bedenler ise yapılan beden işaretlerinin gösteri alanıdır. Toplumsal ayrımların bedende ortaya çıktığını gözlenmektedir.

Görüldüğü gibi güzellik kavramı farklı bakış açılarından bakıldığında farklı sonuçlar yaratabilmektedir. Süslenme ise insanın en önemli eylemlerinden biridir. Birey için süslenme beğenilme arzusu, güzel görünme çabası, toplumsal statüyü ya da toplumda bireyin saygınlığını arttırmak için yapılmaktadır. Günümüzde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da görülen deq/dövme geleneğinin izlerini tarihin derinliklerinden itibaren görmek mümkündür. Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kadınlar çoğunlukla yüzlerine, ellerine veya vücutlarının herhangi bir bölgesine çeşitli işaret veya semboller yapmaktadırlar. Burada yaşayan Kürtler birbirinden farklı karakter ve simgeler de vücutlarına deq işlemektedir. Yeni nesil genç kadınlar ise modern dövmeyi vücutlarına işlemeyi tercih etmektedir. İki kuşak kadının birbirinden farklı kıldırın nokta dövme için seçilen simgeler, yaptırılan yer ve

yaptırma teknikleridir. İki kuşak için ortak nokta ise bir süslenme aracı olması ve süslenmeyi oluştururken bedende farklı malzemeler kullanılarak birden çok şekilde yapmasıdır.

Daha önce de bahsedildiği gibi bedenlere yapılan deq/dövme, kadınlar için zarıflığın, soyluluğun, güzelliğin sembolü olabilmekte ya da modern dönemde aşağılanma, dışlanmaya sebep olabilmektedir. Beden üzerine işlenen deq/dövmeler üzerinden toplumsal bir sınıflama ve ayırma yapılmaktadır. Geçmişte yapılan ayrımlar başka boyutlarda iken, günümüzde başka boyutlardadır. Bu konu ile ilgili Pierre Bourdieu'nün 1979 yılında yazdığı "Ayrım" kitabında kültürel seçimler, evrensel beğeni ya da estetik değerler başlıkları üzerinden sınıfsal tahakkümün kültürel işleyişinin nasıl olduğunu ortaya koymaktadır. Doğrudan kitabın adından anlaşılacağı gibi, kültürel tercihler ve beğeniler, toplumsal yapılar ve bunların oluşma biçimlerini ayırmakta ve bu ayrımı oluştururken yapılan stratejilere cevap aramaktadır. Sınıf kavramını gündelik yaşam deneyimlerini ele alarak bu durumun açıklayıcısı olarak, yaşam şekli ve yaşam tarzı kavramını açıklamaktadır. Bourdieu bunları açıklarken anahtar kavramı, habitus tamamlayıcısı olan, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere üç farklı biçimiyle bireyin sahip olduğu sermayeler, tercihlere göre oluşan beğeni kamusal alanın en önemli öğelerindendir.

Yapılan çalışmada ise, beden üzerine nakşedilen deq/dövmenin bireysel yaşam öyküleri içinde ne anlama geldiği, neye işaret ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ben de bu anlamların sosyolojik bir analizini yapmayı amaçlamaktayım.

1.2.Bedene Sosyolojik Bakış

Birey, beden, akıl, duygu ve düşünce bağlamında sosyolojinin diğer bağlayıcı etmenlerini de özünde barındırarak yaşadığı toplum içerisinde kendini var kılma mücadelesi veya çabası içerisinde. Bu çaba, yaşanan dönem, içinde bulunulan toplumsal yapı, kültürel değerler ve ekonomik düzeyin sağladığı konfor veya zorluk, çevrenin etkisi ve ailenin yapısı, bireyin varlığında kişilik ve karakterin oluşmasını sağlar. Birey, kompleks bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı sadece biyolojik olarak

tanımlamak yetersizdir. Çünkü birey yaşadıkça değişen, yaşadığı mikro ve makro evreni keşfeden, bu keşifler ve yarattığı toplumsallık bünyesinde hep kendini inşa eden bir temele sahiptir. Bu noktada beden yalnızca biyolojik bir beden olmaktan çıkmaktadır. “Cisimleşmiş bir bilinçlilik olarak beden, sembolik anlamlarla kaplanmıştır” (Turner, 2019: 52). Sembolik anlamların varoluşu belirli süreçler içerisinde gerçekleşmektedir.

Bedenin sadece biyolojik olmadığını ve toplumsal hayat örüntümüzde en temel noktada olduğunu ortaya koyan Foucault’a göre beden “olayların kaydolma yeridir” ve tarih yöntemini eleştirel bir dil ile şu şekilde ifade etmektedir; “iliklerine kadar tarihle dolu bedeni ve bedeni kemiren tarihi göstermelidir” (Foucault, 2004a: 238). Foucault’nun ortaya koyduğu fikir, bedeni toplumsal gerekliliğini kavrayan ve beden ile ilgili tarihsel malzemeyi bilimsel, hukuksal ve siyasal bir perspektifte yeniden ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu düşünceleri farklı perspektiflerden okumamızı sağlayan yazarın incelemeleri sonucunda bedenin ilk dönemlerde kilisenin denetimi altına girdiği, sonraki süreçte kapitalizm ve politik kurumların örneklerine dönüştüğü görülmüştür. Hristiyan geleneğin bedeni kullanarak bireyleri denetim altında tutmaya çalışması, aydınlanma süreciyle birlikte gün yüzüne çıkan iktidarın, kontrol mekanizmalarını arttırarak, bireylerin bedenleri vasıtasıyla siyaset yapma alanına dönüşmüştür. Yapılan bu siyaset kurumlar aracılığıyla yapılmaktadır. Özellikle tıbbi bilgiyi kullanarak denetimi sağlayıp iddialara bazen doğrudan bazen de dolaylı bir biçimde temel sağlamaktadır.

Birey, düşünce ve beden bütünselliğinin ürünü olmasıyla beraber bu bütünsellik bireyde benliği oluşturur. Beden, benliğin sembolü olduğu gibi aynı zamanda onun belirleyicisidir. Benlik, beden ve kimlik arasında çok yoğun bir ilişki vardır. Beden kişiliğin yansıması ve aynı zamanda kişilik oluşumunda da belirgin bir role sahiptir (Synnott 2002; akt. Ertan, 2017: 133). Günümüz modern toplumunda bu rol daha belirgin olarak görülmektedir. Giddens’a (2010: 272) göre, geç modern dönem içinde beden, bireysel kimliğin ve benliğin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Giddens yüksek modernitenin koşulları içinde bedenin, bir ‘dışsal

katman' olduğunu ve benliğin, beden üzerinden oluşan öyküsel bir proje olduğunu ifade etmektedir. Kolektif kimliklerin, modernitenin dinamik süreçleriyle yerini bireyselliğe bırakmasının ardından beden, bireysel deneyim ve benlik ifadesinin odağını oluşturmaya başlamıştır. Giddens (2000: 126), beden sosyolojisi olarak adlandırılan alanda, bedenin toplumsal etmenler tarafından nasıl etkilenip ona göre şekillendiğini incelemektedir. Giddens'a göre, insanlar bedensel varlıklardır. Herkesin bir bedeni olduğu ve bu bedenin sadece bize ait bir yapıda olmadığı gibi toplumun dışında var olan sadece fiziksel bir şey de değildir. Bedenlerimiz, gündelik hayat tecrübelerimizin birleşiminden olduğu kadar bizim içinde doğup ve edindiğimiz alışkanlıklar toplamı ve ait olduğumuz grubun değerleri ve normları tarafından da derinlemesine etkilenirler (Giddens, 2000: 127). Sosyologlar, toplumsal hayat ile beden arasındaki ilişkilerin değerini son dönemlerde fark etmişlerdir. Giddens'a göre beden sosyolojisi alanı, oldukça yeni fakat bir o kadar da heyecan vericidir (Giddens, 2000: 127). Giddens fikirleriyle bedene toplumsal bir vasıf ekler ve onu sosyolojik bir bakış açısı içine yerleştirir. Bedenin yalnız fiziksel bir süreç olmadığını öne sürüp, aynı zamanda bedenin biyolojik yönünü de ortaya koyarak toplumsal yönünü de vurgulamaktadır.

Birey; beden ve düşüncenin birliğiyle vardır, aksi durum insan bütünselliğini yadsımaktır. Beden toplumsal ve kültürel koşulların etkisindedir ama aynı zamanda bireylerin kararlarıyla şekillenip değişime uğrayan bir yapıdadır. Fakat çağdaş sosyoloji, insan varlığının olgusu hakkında az şey söylemiştir, yani insanlar bir bedene sahiptir ve bu bir ölçüde toplumsal bedendir. Burada, sosyolojik araştırmanın analitik bir boşluk yaratan insanın maddi varlığına dair teorik bir dar görüşlülük vardır. Doğum, yaşlanma ve ölüm oranı gibi kolektif fenomenler, tarihsel ve matematiksel demografinin akademik tekeli haline geldi ve bu olayların ahlaki ve sosyal önemi tam hesaplama lehine bastırıldı (Turner, 2019: 33). Bu, sosyolojik anlamda bedenin toplumsal olarak incelenmesini geciktirmiştir.

Sosyoloji, sosyal eylemin anlamının biyoloji ya da fizyolojiye asla indirgenemeyeceği iddiasıyla, araştırmanın temel nesnesi olarak insan etkileşiminin

sosyal anlamının ele alınması gerektiğini ve her bir bireyin ortaya koyduğu davranışların tamamının toplumu oluşturduğunu ifade eden bir disiplin olarak ortaya çıktı (Turner, 2019: 33). Kuruluşu ve gelişimi boyunca sosyoloji, inceleme konularına yönelik, bedenden ayrılmış bir bakış açısı sergilemiştir. Bu dönemde sosyoloji, bedeni, kendinden ayrı diğer disiplinlerin ilgi alanı içinde konumlandırmıştır. Başka bir ifadeyle, doğa/toplum ilişkisi içerisinde beden, toplumsal alandan ziyade doğal alanda konumlandırılmıştır.. Sosyoloji geleneği içinde bireyler zihinleriyle topluma, bedenleriyle doğaya ait olarak algılandığı noktada beden, tıp başta olmak üzere doğal bilimlerin, zihin ise beşeri bilimlerin nesnesi haline gelmiştir (Akçay, 2004: 233). Bu, toplumsal bedeni öteleyen bir yaklaşımdı. Bunun yanında O'Neill e (O'Neill, 2004: akt. Ertan, 2017: 35) göre, klasik sosyolojide baskın olan, kurallar ve normatif davranışlara yönelik ilgi beden, ahlaki ve entelektüel buyrukların kölesi olarak algılanmasına neden olmuştur. Ama sosyolojinin aksine, insan bedeni, 19. yy.'dan bu yana, antropoloji içinde merkezi bir öneme sahip olduğu ileri sürülmektedir. Turner (1999: 6), bedenin daha geniş kültürel yapı ile olan iletişiminin ve etkileşiminin incelenmesine öncülük eden disiplinin antropoloji olduğuna dikkat çekmektedir. Turner bedenin, sosyolojiden ziyade, güçlü bir biçimde antropolojinin ilgi alanına girmesini ve bir beden kuramı geliştirmesini, modernite öncesi toplumlarda bedenin, sosyal statü, ailevi pozisyon, kabile bağlılığı, yaş, toplumsal cinsiyet ve dinsel durumları kolayca ve açıkça gösterilebilen işaretleri barındıran bir yüzey olmasıyla açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle beden ya da “deri, ruhun üzerindeki bir penceredir” (Turner, 1999: 5). Fakat 1980’lerle beraber beden ve beden uygulamalarına yönelik ilgi, psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve sanat tarihi disiplinlerinden gelen katkılarla artmaya başlamış ve vücut temizliği, dans etme, egzersiz yapma, dövme ya da piercing yaptırma, jest ve mimikler gibi bedensel pratikler, araştırmalara konu olmuştur (Ertan, 2019: 65). Bu araştırmalar beden sosyolojisinin gelişimine de yoğunca bir katkı sağlanmıştır.

Beden sosyolojisi bedene dönük ötekiliği ve görmezden gelmeyi ortadan kaldırmayı amaçlamakta ve bedenin toplumsal ve bireysel inşadaki etkisini, önemini

görünür kılmayı amaçlamaktadır. Zira toplumsal açıdan söyleyebileceğimiz önemli bir husus bizim hem bir bedenimiz olduğu hem de kendimizin beden olduğumuzdur (Turner, 2019: 58). Bu gerçek beden sosyolojisinin üzerinde daha çok durmamızı gerektirmektedir. Çünkü “gündelik hayat, bedenlerin üretimi ve yeniden-üretiminden başka bir şey değildir. Yani bireyden önce bedenlerin üretilmesi gelir” (Akçay, 2004: 234).

Marshall’ın (2003: 62) ifade ettiği gibi: Sosyolojinin bedeni ihmal ettiğini iddia eden Michel Foucault’nun yazılarından etkilenen ve görece yeni olan bu uzmanlık alanında çalışan sosyologlar, insanları salt değerleri ve tutumları olan aktörler olarak değil, aynı zamanda cisimleşmiş kişiler olarak analiz etmekte; aynı doğrultuda, bedenlere atfedilen değişik kültürel anlamları, hastalığa ve cinselliğe de özel bir önem vererek bunların denetlenme, düzenlenme ve yeniden üretilme biçimini irdeler. Bu ve daha kapsamlı bir saha araştırmasına sahip beden sosyolojisi geçmiş toplumları daha iyi anlama, günümüz toplumlarının birey- toplum ilişkisini daha objektif ve faydacı tarzda ele almamıza yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bunun yanında bedenin öneminin bilinirliği bireyi kişilik anlamında daha güçlü kılarken toplumsal bazda sosyolojik çözümleme imkânını ve sonucunu arttırmaktadır.

1.3.Bedene Bakışın Tarihsel Görünüm

Birey, varlığını düşünsel ve bedensel olmak üzere iki farklı ama birbirini tamamlayan argümanlar ile sürdürmektedir. Bundan dolayı beden, insanlık tarihinin incelenmeye değer olduğu zamandan günümüze araştırılması makul bir alandır. Connell, bedenin asla tarihin dışında olmadığını ve tarihin de asla bedensel varlık ile beden üzerindeki etkilerden bağımsız olamayacağını belirtir (1998: 126). Aslında toplumsal eşitsizlikler, sınıf oluşumu, aile ve ailenin konumlanması, eğitim, ekonomi ve benzeri diğer konular sosyoloji içerisinde dolaylı olarak bedeni işlemiştir. Dolayısıyla beden, ırk, cinsiyet, sınıf ve ulusal kimlik gibi konularla ilintili olarak sosyolojik gündemde görece bir yoğunlukla her zaman bir yer işgal etmekteydi (Shilling, 1993: 24).

Birey bedenini, onu kişilik yapısının ve içinde bulunduğu toplumsal yapının yansıması olarak gördüğünden önemsemiştir. Örneklersek; elbise giyiminde beden sıcaklığının dengelenmesi ilk akla gelen amaç olarak görülür ama toplumsallaşan insan bu ilk amacı aşan bir amaç içerisine girmiştir. Belirli bir kültürdeki giysi birliği belirli bir işaretleme sistemi oluşturmaktadır (Özdemir, 2005: 269). Giyinmeyi etkileyen belki de en vasat amaç ilk amaç olmuştur. Toplumsal ve estetik değerler, dinsel amaç ve uygulamalar, cinsiyet ve yaş, tabaka ve meslek, evlenme-mutluluk veya cenaze-yas gibi anlık ruhsal durumlar, moda ve teknoloji gibi etkenler ilk akla gelenlerdir (Tezcan, 1983: 255). Bu etkenler giyinmeyi etkilediği gibi insan bedeninin kişi tarafından nasıl tanzim edileceğine de bir nevi karar vermiştir.

Cıvalı Taş Devrinde erkeklerin vücut ağırlığının fazla olması dönemin koşullarına göre fiziksel olarak önemlidir. Tarım toplumunda erkekler tarımla uğraşmakta ve bu yol ile besin kaynağına ulaşmaktadır. Bu dönem de besin kaynağı bulmak zor iken kilo almak çok daha güçtür. O dönem de kilolu olan bir erkek çevredeki diğer kişiler için oldukça çekici gelmektedir, çünkü çekici erkek; besin temin edebilen erkektir, daha çok besin elde eden erkek de beslendiği av ile kilo alan erkektir. Ama zaman ve sorumluluk olguları tarih içerisinde farklı algılar oluşturmaya başlamıştır. Erkek cinsel seçim ve uzun vadeli ilişkinin gerektirdiği estetik kaygılarla güzel kadını, kadın da yaşayacağı uzun vadeli ilişkinin gerektirdiği güven hissi ile erkeği seçer. Elbette ki bu algılar koşul ve çağlara göre değişimler geçirmekte ve farklılaşmaktadır.

Çağlar boyunca değişen politik biçimler, ekonomik mekanizmalar, dinsel inançlar, toplumun hakikat biçimleri, tıbbi vb. gelişmeler bedeni kendileriyle birlikte yeniden tanımlanan yapı haline getirmiştir (Kılınç, 2016: 35). Elbette ki bedene yaklaşımın her çağa göre bir bakışı mevcuttur ama sistemli düşünüş ve kronolojik anlamda ele alındığında Batı literatüründe hakim olan ideolojiler çoğunlukla üç ana döneme ayrılır. Bu ideolojik dönemler sırasıyla; Platon'un ruh-beden ayrımı, Hristiyanlıktaki bedenin günahın kaynağı olduğu inancı ve Kartezyen düalizmidir (Howson, 2005: 9). Yaşanılan bu dönemler alt paragraflarda daha ayrıntılı verileceği

gibi bunların ortak noktası bedenın aşağılanan ve 6telenen konumda olup ve ruhun taşıyıcısı konumunda olmasıdır. A. Howson bu ideolojik 6ç d6nemin bedeni zamanla nesneye 6evirdiğini ve bedeni planlamayı kolaylaştırmak amacıyla 6retilmiş ideolojiler olduğunu 6ne s6rm6řt6r.

Antik Yunan d6ř6n6rlerinin en etkili isimlerinden Platon'da; ontolojik anlamda ruhun sonsuz olmasına karşın, sınırlılığı ile konumlandırılmış bir beden durumu 6n plana 6ıkmaktadır. Epistemolojik anlamda mutlak bilginin kavranabilirliği konusunda herhangi bir yetkisi olmayan bir bedenden bahsetmektedir. Etik a6ıdan erdemli yaşamın 6n6ne engeller oluşturan tutku ve iştah merkezli yani arzunun 6n plana 6ıktığı bir beden s6z konusudur. Eğitim a6ısından beden, bir yandan fiziksel olgunluğu sağlayacak fiziksel eğitimin bir par6asıdır. Fakat aynı zamanda ruhun saflığı ve temizliği karşısından lekeli/kirli olan bedenın ruhsal saflığa ulaşmasını sağlayan ve kapsayan bir eğitimin par6asıdır. Bu anlamda beden zaman zaman sağlıklı ve din6 nesiller yetiştirmenin olanağını sağlayan cinsel ve pedagojik eğitimin bir b6l6m6 haline de getirilir. Son nokta olarak iyi birer savaşçı yetiştirebilmek a6ısından beden, savaş eğitiminin bir par6ası haline gelir. Sosyal hiyerarşı a6ısından kişinin alacağı sağlık yardımının 6l6ř6s6, bedensel olarak varlığını 6alışma hayatında var etmesine bağlıdır. Bunun yanında bedensel sağlığın tamlığı veya belirlenmiş yaşlar arasında, 6reme yoluyla aktarılmaması, toplumsal dışlanmaya neden olmaktadır (Ketenci, Topuz, 2014: 28). Genel anlamda Antik Yunan felsefesinde beden anlayışı haz kaynağı odaklı değerlendirilmiş ve beden “ruhun hapishanesi” şeklinde adlandırılmıştır (Synnott, 1993: 8-11). Tabi bedene yaklaşımın bu y6nl6 olmasının sebebi Platon'un idealar d6nyasını ger6ek, g6r6n6rler d6nyasını aldatmaca olarak ele almasının b6y6k bir etkisi olduğu d6ř6n6lmektedir.

Antik Yunan toplumunda her ne kadar beden ruhun hapishanesi olarak g6r6lse de onur ya da utanca sahip olmak o d6nemin Yunan toplumunda bedenın fizyolojisi 6zerinden ger6ekleşmektedir (Sennett, 2008: 36). Bu durum bedeni ve bedene verilen 6nemi arttırmaktadır. Tabi burada bahsi ge6en beden toplumsal beden değil biyolojik bedendir. Bedenin dış g6r6n6ř6 toplumsal stat6n6n bir nevi yansıması gibidir ama

yüceltilen erkek bedenine karşın kadın bedeni, utanılacak konumdadır. İki cinsiyet arasında bedene verilen değer değişmektedir. Geçmişten bugüne değin erkek bedenleri kutsanmış ve daha fazla değer atfedilmiştir. Erkek bedeni çıplaklığıyla kamu hayatında yer bulurken kadınların bedeni teşhirden uzak, ev hayatına hapsolmuştur (Sennett, 2008: 27). Modern dönemde kamusal alan-özel alan ayrımının ilk temelleri olabilecek bu anlayış, erkek-kadın bedeni ikiliğini ortaya çıkarmaktadır.

Antik Yunan’da beden onur payesi kazandırırken, Hristiyanlıkla birlikte bedenin biyolojik yapısına karşı kayıtsız kalmak onur kaynağı olmuştur (Sennett, 2008: 27). Zira Hristiyan ilahiyatçılar Tanrı’nın insan vücudunu, her parçanın ve organın belli bir amaca hizmet etmesini düşünerek yarattığını ileri sürerler. Eğer vücudumuzun uzuvlarını ve organlarını Tanrı’nın öngördüğü şekilde kullanırsak bu doğal bir faaliyettir, bunları farklı olarak kullanmak ise doğal değildir (Harari, 2015: 153). Bundan dolayıdır ki beden ötelenen bir konum arz eder durumdadır. Dini inanışların ekseninde beden, Tanrı’ya giden yolda aracı olarak görülür, yok edilir, küçümsenir ya da pislik içine terk edilerek fani dünyanın reddedilmesini ifade eden çileci uygulamaların yüzeyi durumuna getirilmiştir (Gelis, 2008: 8). Çünkü beden Hristiyanlıkta günahkâr olarak doğar. Hristiyanlıkta günah; Tanrı’nın yasasının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir (Eck,1907: akt. Güngör, 2014: 37). Aslı günah ise, Âdem’in cennette işlediği günahın, dünyaya gelen her insanda irsî bir leke olarak bulunmasıdır (Harent, 1911: akt; Güngör, 2014: 38). Bu leke bedene işlemiş ve insan ömrünün hepsinde bakidir, adeta beden disipline tabi olması gereken bir günah kaynağıdır. İlk günahın işlenme sebebi Adem ve Havva olayındaki insanın bedensel arzularına yenik düşmesidir. Yani günahın sebebi bir nevi bedenin kendisidir. Öbür taraftan İsa’nın bedeninin yok edilişi üzerine kurulan Hristiyanlık oluşturduğu çileci zihniyetle bedeni disiplin altına almaya yönelik bir tutum sergilemiştir (Gelis, 2008: 19) .

Beden disipline tabi tutulur ama bir bütün olarak din ve Hristiyanlık inancına bakıldığında bedenin ruh veya “öteki dünya” lehine hiçleştirilmeye çalışılması aslında beden üzerinden bu dünyanın dizaynına dönük çabalardır ve manipülatif bir

düşünceciir. “Dinsel ya da büyüsel faktörler tarafından motive edilen en temel davranış formları bu dünyaya yöneliktir” (Weber, 1996: 1). Bu gerçekliği en fazla cinselliğin ataerkil zihniyet tarafından kontrol edilmesinde görmekteyiz. Erkek erk alanını kadın üzerinde geliştirmek için dini argümanlar ile cinselliği kontrole girişir. Bu duruma en büyük örnek Hıristiyanlığın cinselliğe olan yaklaşımı ve perhizidir. Bedene ve onun arzularına karşı koyarak ruhu yüceltme inancı doğrultusunda cinselliğin karşısına büyük bir engel konulmuş olunur (Sennett, 2008: 109). Çünkü Hıristiyanlıktaki durum, toplumsal düzenle ilişkisi ile değil arzusunun esiri olmanın ruhu alçalttığı ile ilgiliydi (Sennett, 2008: 77). Buradaki mantık şuradan gelir; arzu kişiyi dünyevileştirir, dünyevileşen kişinin tanrı inancı zayıflar. Kilisenin cinsel perhiz üzerinden mevcut dünyayı önemsizleştirmesi aslında kiliseye bu dünyada daha fazla etki alanı bulmasını sağlamıştır. Çünkü birey bedeni ve beden şahsında dünyevi tüm varlıkların aslında ‘öteki dünya’ için araç olduğuna kendini ikna etmiştir, bu ikna bireyin dünya ile ilişkisini bir nevi kesmiş ve bu dünya ile ilgilenme işini kiliseye bırakmıştır.

Bedeni öteleyen ve cinsel perhizi öneren ideolojiler Hz. İsa’dan sonra, insan bedeni içine Tanrı’nın yerleştirilmesi inancıyla birlikte yani sorunlu bir bedenlenme anlayışı neticesinde yaygınlaşmıştır (Blank, 2008: 213). Yaygınlaşan bu anlayış toplumsal baskı ortamını arttırmış ve birey olma özgürlüğünü de büyük oranda azaltmıştır. Birey bir çağ boyunca dünyevi arzularını kötüleyerek yaşamaya çalışmıştır. Bu durum insan bedeni ve beden algısı üzerinde büyük bir yıkım yaratmıştır. Cırhinlioğlu’nun da belirttiği modern hayat bir ölçüde Hıristiyanlığın insan bedeni üzerinde yarattığı tahribatı gidermek peşindedir (Cırhinlioğlu, 2001: 52).

Kartezyen anlayışta ise ruh ve beden ayrımı vardır. İnsan ve doğa ilişkisi, ruh-madde ilişkisi bağlamında 17. yüzyıl felsefesinin önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu yüzyıl genelde Kartezyen yüzyıl olarak nitelendirilir. İnsanın kendini bilme çabasına girmesi ve evreni, doğayı sorgulama, tanımaya girişmesi ile birlikte ruh-beden ayrımı gibi düalist bir tartışma ortaya çıkmıştır. Tartışmanın ana odağında yer alan klasik felsefe, beden ve ruh tartışmasında ruhtan yana tavır sergilemiş, bedeni yalnızca ruhun taşıyıcısı ve ruhun hapsedildiği bir alan olarak görmüştür. Ruh-beden

ayrımı düşünce tarihi süresince birden çok şekilde ele alınıp tartışılmıştır. Bu ikili durum dönemden döneme değişmektedir. Kimi zaman ruh- beden, kimi zaman bilinç- madde, kimi zaman ise akıl-beden gibi ikilikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan belirgin olanı ise kartezyen düşüncenin hâkim olduğu 17. yüzyıldaki beden-ruh ayrımıdır. Düalist yaklaşım ile yeniçağ felsefesinin kurucusu ve aydınlatıcısı olan Descartes ile daha da güçlenmiştir. Descartes,(2010) akıl-beden düalizminde aklı ön planda tutar. Böylece insanlığın tamamı doğayı hakimiyeti altına alma gücü olan akılla bilinmektedir. Düşünce tarihi boyunca ruh-beden ikiliğinde ruhtan yana tavır alan düşünürler ise Sokrates’e kadar uzanmaktadır. Sokrates ruh-beden ayrımında, ruhu yükselterek, “beden, ruhun(Soul) mezarıdır” der (Şişman, 2003: 17). Nasıl ki Platon *Phaedo*’da, Sokrates’i gelen ölümü hakkında fikir belirtirken, “entelektüel yaşamı, rasyonel ruhun bedenın saçmalıklarından arınışı olarak niteler” (Platon, Akt. Genevieve, 1996: 27). İnsan öldüğünde ruhu, mezarı olan ve onu tutsak eden bedenden kurtularak özgürleşir. Birey kendisini makine-dünya ile Tanrı arasına yerleştirecektir. Descartes’ta (2010) birey, Tanrı tarafından bu makine-dünyaya gönderilir; tabi bireyin kendisi düşünce ile çevrildiğinden, içinde bulunduğu dünyayı ve mekanik bir sistem olarak görülen bedenini yönetir.

Rönesans’la birlikte sekülerleşen ve din ve gelenekten sıyrılan beden, Descartes’in Kartezyen felsefesi anlayışıyla birlikte bir “makine” olarak görülmüş ruhtan tamamen ayrı kabul edilmiştir (Synnott, 1993: 18-22). Bu durum ruh ve bedenın birlikteliğini imkânsız kılan bir anlayış yaratmıştır. Turner’ın belirttiği gibi Kartezyen devrim “düşünüyorum o halde varım” felsefesiyle ile zihne ayrıcalık tanırken, bir makine olarak tanımladığı bedene ise işlevsiz bir statü verdi (Turner, 2019: 48). Antik dönem, Hristiyanlık çağı ve Kartezyen anlayışları beden şahsında insan bütünselliğini sağlayamamış bir fikir üretmişlerdir. Çünkü insan, beden ve düşünce birliğini, cinsel ayrım gözetmeksizin sağladığında toplumsal yapı içerisinde bireyselliğini yaşayabilecek konuma gelebilir. Fakat şu gerçeklik de açıktır, belirtilen fikirlerde genel ötelenme bedene karşı yapılan ötelemedir.

Bedeni merkeze alan ve buna dönük çalışmalar yürüten yazarlardan biri Erving Goffman'dır. Beden, yüz yüze bir iletişimi sağlamanın en önemli aracı olmakla birlikte bireyin toplumsal statüsü, kişiliği hakkında bilgi veren bir simge taşıyıcısıdır. Kişinin hayatı için belirlenen gayelerini somutlaştırmak, kendini bedeni aracılığıyla dile getirmek anlamına gelmektedir. Beden ve benlik ilişkisi etrafında toplumsal etkileşim için Goffman, bu durumda diğer insanlarla iletişim kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Goffman (1956 akt. Ertan; 2017: 107), bireylerin gündelik yaşam içerisindeki etkileşimlerini, bir performans olarak ifade etmekte ve performansı da belirli bir zaman diliminde açığa çıkan ve izleyiciler (etkileşimde olanlar) üzerinde birçok etkisi olan eylemler olarak belirtmektedir. Goffman ayrıca toplumdaki bireylerin etkileşimlerini ve ilişkilerini tiyatro oyununa benzetme yaparak bireylerin toplum ile ilişkisini ortaya koymuştur. Etkileşimi rol-rutin çerçevesinde performans olarak tanımlamaktadır. Bu davranış önceden belirlenmiş bir tutumu ifade etmekte ve belirli bireyler arasında birbirine sunulmaktadır (Goffman, 2009: 28). Tiyatro sahnesinde bireyler iş birliği içerisinde ve belirli bir düzen içerisinde, toplumdan ve dışarıdan öğrendikleri durumları içselleştirerek gündelik hayattaki performanslarına yansıtmaktadır. Bu performanslarda bahsedilen roller sahne önü ve sahne arkası olarak ifade ettiği yani toplumda bulunan konumlarda yansıtılan rollerdir.

Bedene dönük yapılan bu ötelenmeyi ve bir bütünen bedeni ele alan isimlerden biri olan Foucault, beden ile sosyolojiyi birleştirmeyi ilk amaçlayan bilim insanlarından. Foucault'nun beden üzerindeki çözümlemeleri genelde beden-iktidar ilişkilenmesi üzerindendir. Foucault iktidarın hayatın her alanında olduğu gibi bedenin de hayatın her alanında olduğunu dile getirmektedir. Foucault'ya göre iktidar 17. yüzyıldan bu yana, iktidar her zaman kendini beden üzerinden görünür kılmıştır. Cinsellik, beden ve iktidar bağına da irdeleyen Foucault (2010; 361) bedenlerin düzenlenmesi konusunda en önemli payın cinselliği dizginlemek ile ilgili olduğunu belirtir. Yine Foucault, cinsel hazzı etik bir töz olarak görür ve ahlaki ve politik içeriğiyle birlikte cinsel haz daima güç alanı kapsamında olduğunu belirtmektedir. Böylesi bir pozisyonda olan genelde beden, özelde cinsel haz iktidar kısılacındadır.

Foucault kuramın modernlik temelinde özne olan *ben*'in nesneleştirilmesine ve bedenin iktidarın tutsağı oluşuna dayandırır. Söylenen bu bilgiler etrafında, bedene yönelik sosyolojik bakışın tek bir yönde olmaması gerektiğini öne sürebiliriz. Başka bir ifadeyle beden, birçok farklı alanlar arasındaki bağlayıcı ya da ayırt edici bir arayüz olarak ele alınmalıdır. Çünkü beden, biyolojik olduğu kadar sosyal, aynı zamanda kolektif olduğu kadar bireysel, kısıtlı olduğu kadar da serbesttir.

Beden sosyolojisi konusunda yaptığı değerlendirme ve tezlerle sosyolojiye büyük katkıları olmuş önemli isimlerden biri de Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu toplumsal yapılarda bedeni merkezde konumlandırır. "Toplumsal eyleyicilerin toplumsal dünyayı pratik bir biçimde tanımak için kullandıkları bilişsel yapılar bedene işlemiş toplumsal yapılardır" (Bourdieu, 2015: 676), Yine Bourdieu bedenin toplumsallığının yanında tarihsel olduğunu dile getirir (2015; 121). Çünkü beden toplumla beraber kendini sürekli üreten ve inşa eden ve toplum da tarihsel olarak kümülatif ilerleyen bir yapıya sahiptir. Bourdieu "Benim bütün çabam tarihi en iyi gizlendiği yerde, beyinlerde ve vücudun kıvrımlarında ortaya çıkarmaktır" diyerek toplumsal ve tarihsel arka planın "beden" üzerinde bir durumun somutlaştığını ifade etmektedir (Demez, 2009: 18).

Her ne kadar Felsefede ruh-beden, zihin-beden ayrımlarına gidilmişse de Bourdieu bu ayrımı aşma çabasıdadır. Şöyle ki; zihinsel yapılar, sınıflandırma biçimleri, sembolik biçimler zaten sınıfsal ayrımın sonucu olan, bilincin ve söylemin arkasında işleyen tarihsel algı, değerlendirme kalıpları ve beğenileri hayata geçirirler (Bourdieu, 2015: 677). Bu şu anlama gelmektedir: beden zihinsel süreçlerin icracısı, uygulayıcısı ve pratikleyicisidir. Bourdieu'nun bedeni böyle bir tanıma büründürmesi bedenin sosyoloji tarafından biyoloji, tıp gibi bilimlerin alanına itmesine karşı, bedenin hak ettiği araştırma alanına ve konuma kavuşmasında etkili olan etmenlerdendir.

Bourdieu daha çok gündelik hayattan çıkan anlamlar, kişisel ve bedensel tavırlarda sürekli yenileyerek yerleşen gücün gizli biçimlerin çözümlemesiyle

ilgilenmektedir. Bourdieu (2015: 18), insanların gündelik hayatta tekrarladıkları şeylerin toplamı olarak bireyin kendisini ifade ettiğini belirtmekte ve uzam kavramını kullanmaktadır. Uzam, birbirinin dışında yer alan, birbirine karşı dışsallıklarının olduğu ve birbirlerine karşı aynı şekilde içselliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal olarak uzamı kurgularken iki farklılaşma ilkesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlar, ekonomik ve kültürel sermayedir. Eyleyiciler bu iki durumda birbirlerine ne kadar uzaksa o kadar az, ne kadar yakınsa o kadar çok ortak noktaları vardır. Yani kurgulanan uzamsal mesafeler gerçekte toplumsal mesafelere tekabül etmektedir. Bu noktada bir göstergeye yüklediğimiz anlamlar ya da birinin bir şeyi seçerken seçimlerini etkileyen toplumsal uzamlar ortaya çıkmaktadır (Bourdieu, 2015: 22).

Bourdieu'nun beden sosyolojisine kazandırdığı önemli kavramlardan biri *habitus* kavramıdır. Bourdieu *habitus*'u; bir konumun içkin ve bağlantısal özelliklerini birbiriyle bağlantılı olan bir hayat tarzında, yani bedenler, mekanlar ve pratiklerle ilgili bağlantılı bir tercih şeridinin dile getiren birleştirici ve can verici bir köken olduğunu ifade etmektedir (2015; 21). Burada ifade ettiği gibi farklılaştırıcı olduğu kadar aynı zamanda birleştirici pratikleri ortaya koyduğunu belirtmektedir. *Habitus*, gündelik hayatta tekrarlanan şeylerin vücutta kalıcı şekilde cisimleşmesidir. *Habitus* kavramının kökleri Aristoteles'in 'hexis' yani 'alışkanlıklar' kavramından gelmektedir. Bu kavramı daha önce modern dönemde Marcel Mauss 'Beden Teknikleri' ve Norbert Elias 'Uygarlaşma Süreci' kitaplarında kullanmıştır (Arpacı, 2020: 247). Bu iki isim yalnızca *habitus*'u değil Bourdieu'nün beden sosyolojisinin teorik temellerini anlamak açısından da önemlidir. Aristoteles, *hexis* kavramını genellikle "hal", "istikrarlı eğilim", "*habitus*", "sahip olunan şey" ve "var olma biçimi" olarak ifade etmiştir (Rodrigo, 2011: 6). Aristoteles'teki *hexis* kavramının ayrıntılı açıklaması *Nikomakhos'a Etik* kitabındaki "erdem" kavramının açıklanmasına dayanır. Aristoteles erdemi açıklarken "tercihlere ilişkin bir huy" başka bir deyişle *hexis* edinmek olarak tarif etmiştir. Aristoteles'e göre karakter erdemi (yani *ethos*) etkilenen durumlar, alışılmış davranışlar ve eylemlerle ilintilidir. Aristoteles'e göre ideal olan iyi erdem çok uçlarda yani aşırı olandan uzak ve aynı zamanda az olan ya

da eksik olandan kaçınma yani bir tür “orta olma” halidir (Aristoteles, 1997: 32-33). Dolayısıyla *hexis*, icra edilen, ortaya konulan ve tercih edilip uzun bir süreçte meydana gelen bir huy olarak birey-toplum iletişimine dair tartışma geliştiren ve bu anlamda sosyoloji için önemli ve zengin bir kavramdır.

Habitus kavramının salt tekrarlanan davranış kalıpları olmayıp beğeni ve inşaya tabi olduklarını dile getiren Bourdieu: “*Habitus, aslında hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin üretici ilkesi hem de bu pratiklerin sınıflama sistemidir. Temsil edilen toplumsal dünya, yani yaşam tarzları uzamı, habitusu belirleyen bu iki kabiliyet arasında, yani sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar üretme kabiliyeti ile bu pratikler ve ürünleri ayırt edip değerlendirme kabiliyeti (beğeni) arasındaki ilişkide oluşur*” (Bourdieu, 2015: 254). Bourdieu habitusun oluşum şekline binaen kalıpsal olmadığını dile getirmektedir; habitus “bir kader değildir. Tarihin ürünü olduğundan, sürekli olarak yeni deneyimlerle karşı karşıya gelen ve durmaksızın onlardan etkilenen, açık bir yatkinlikler sistemidir” (Bourdieu, 2015: 125). Yine Bourdieu habitusun salt birey tarafından belirlenmediğini toplumun da etkisinin olduğunu belirtmekte, habitus’u, alan ve sermaye kavramlarının ifade ettiği spor, siyaset, ekonomi, eğitim, sanat, medya vb. sosyal uzamlarla değerlendirmektedir. Buna rağmen Bourdieu habitusu ‘Ancak sosyal aktörlerin içselleştirdikleri yerleşik, dinamik ve yapılandırıcı bir süreç’ olarak tanımlamaktadır. Bu sosyal aktörler de alan ve sermayedir. Pierre Bourdieu, ekonomi, siyaset, eğitim, sanat, medya, spor vb. sosyal uzamları ifade eden alan kavramını, içinde bireylerin ve grupların, kaynakların dağılımında üstünlük sağlama ve bu kaynakların sağladığı çıkarlara ulaşma mücadelesi verdikleri nesnel konumlar seti olarak tanımlar (Layder, 2010: 334). Sermayeyi ise yalnızca ekonomi ile sınırlı tutmayan Bourdieu habitusu ekonomik sermaye, kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve sembolik sermayelerin farklı birleşiminden oluştuğunu belirtir. Bu sermayelere sahip belirli bir habitusun, tüketime yönelik tercihleri üzerinde etkisi söz konusudur. Bu tercihler de sınıfsal ve kültürel farklılıkların ortaya çıkmasına ve yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır

Beden toplumsallaşan bir olgudur. Bourdieu bedenin toplumsallaşması için gerekli etmenler ve habitus için şöyle demektedir; “... biyolojik bireyselleşmeler gerçekliği toplumun birbirinden ayrılmaz iki biçim altında var olduğunu ortaya koyar: bir yanda fiziksel şeyler; anıtlar, kitaplar, aletler vb. biçimini alabilen kurumlar; diğer yanda kazanılmış yatkınlıklar, gövdelerde cisimleşen kalıcı varlık veya yapma biçimleri, (ben bunları habitus diye adlandırıyorum) toplumsallaşmış gövde (birey ya da şahıs diye adlandırılan şey) topluma karşıt değildir. Onun var oluş biçimlerinden biridir” (Bourdieu, 1997: 28).

Düşünür, tıbbi bilgi, din ve güç gibi konularda çeşitli çalışmalar yapmış ve beden sosyolojisine önemli kuramsal katkılarda bulunmuştur. Turner, beden sosyolojisinin sosyal teoriler içerisinde önemli derecede ihmal edilen bir alan olduğunu öne sürmüştür. Beden, kültürel ve tarihsel süreçlerin önemli bir parçası olarak, sosyolojik tahlil içinde dikkat çeken bir alandır. Turner’a göre beden sosyolojisi birden çok kuramsal ana etmene dayandırılarak ortaya konulabilir. Bu noktadan hareketle beden ile ilgili tartışmaların önemli olanlarından biri iç beden ve dış beden arasındaki ayrımı oluşturarak beden sosyolojisine farklı bir perspektif kazandırmaya çalışmaktadır. Işık (2006: 142-143), bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Turner’ın düşüncesine göre iki tür beden sorunu olduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri beden içi veya iç beden, ikincisi ise beden dışı veya dış beden olarak ortaya konulmuştur. Beden içi veya iç beden durumu sosyoloji ve fizyolojinin bağlantı kuracağı alandır. Beden dışı ya da dış beden durumu ise hislerin ve duyguların aracılığıyla algılanmakta ve kamusal alana tabi olduğu düşünülmektedir. Dış beden bir sınırlılık alanı değildir fakat normatiftir ve itaatkardır. Turner sekülerizm, tıp ve rasyonalizmi beden üzerinde hakimiyeti bulunan dikkate değer etkiler olarak yorumlamaktadır. Turner, beden kuramının önemli dayanak noktaları ve yukarıda açıkladığımız kendi geliştirdiği iç ve dış beden ayrımından sonra beden sosyolojisinin ne olduğu ile ilgilenir. Turner’ın beden sosyolojisine bu katkılarından hayli faydalanılmıştır.

Bedenin belirlemeye çalıştığımız ölçüde önemli bir alan olması bedene dönük bireysel teşebbüslerin de önemli olduğu anlamına gelmektedir. Bedenin tarihsel süreç içerisinde zihne karşı ötelenmesinin yanında erkek bedenine karşı kadın bedeni de bir ötelenmeye tabi tutulmuştur. Fakat günümüz modern toplumunda bu ötelenmeye karşı çeşitli alanlarda direnç ve değişim çabaları mevcuttur. Tarihsel süreç içinde çeşitli amaçlarla uygulanmış dövme modifikasyonunun çoğu günümüz toplumlarında farklılaşma, başkaldırı, bireyselliğin özgünlüğü vb. anlamlarını taşıması ve kadının da bu beden modifikasyonunu bu anlamlarına binaen uygulaması belirttiğimiz direnç ve değişim çabalarına örnektir. Araştırma konumuz gereği beden modifikasyonu olan dövmenin tarihçesini kısaca belirtmek konumuz açısından önemli olacaktır.

1.4. Dövmenin Toplumlardaki Yeri

Bu bölümde bedene nakşedilen dövmenin tarihsel bir arka planına bakılacak, dövmenin ne anlama geldiği ve nasıl serüvenlerden geçtiği incelenecektir. Ayrıca dövme ve *deq* ayrımının nasıl olduğu ortaya konulacaktır.

Dövme, “vücut derisi içine doğal veya doğal olmayan yollarla elde edilen boyaların zerk edilmesi suretiyle yapılan desen ve şekiller” olarak ifade edilmektedir (Çoruhlu, 2015: 40). Yani belirli bir teknikle boyanın alt deriye insan eliyle, belirli aletlerle işletilmesi işlemidir. “Dövme”, İngilizce yazılışıyla “Tattoo” kelimesi, Kaptan Cook tarafından 1769’da Güney Pasifik’te kullanıldığı bilinmektedir. O yıllarda dövme, denizciler arasında yaygın olmasıyla bilinirdi ama zamanla bu algı dönüşüme uğramıştır. Zamanla dövme, çeteler veya hapisane grupları arasında grup üyeliğinin simgesi olarak uygulanır duruma gelmiştir (Atkinson, 2002: 232). Dövme, modern zamana gelmeden tarihsel olarak bir serüven geçirmiştir. Dövme farklı toplumlarda farklı tekniklerle uygulanmış ve her grubun her kültürün farklı biçimlerde dövmeyle ortaya koyduğu görülmüştür.

Bir beden modifikasyonu olan ‘dövme’; toplumlar içerisinde simgesel iletişimi temsil etmesinin yanı sıra düşünüş, duyuş ve davranış kalıplarını ileten bir araç

konumundadır. Bilebildiğimiz insanlık tarihi kadar kadim bir geçmişe sahip olan dövme, haberdar olduğumuz neredeyse tüm toplumlarda görülmüştür. Anadolu, Japonya, Amerika, Kuzey ve Orta Avrupa ve diğer toplumlarda dövme yapımı kültürel bir şekilde varlık göstermiştir. Ünlü antropolog Claude Levi Strauss; dövmenin yalnızca bedene işlenmiş bir resim olmadığını, içinde bulunulan grubun bütün gelenek ve felsefesinin zihne kazınması olduğunu belirtmektedir (Levi Strauss, 2012: 368). Bu gerçeklik dövmenin basit bir resim olmaktan öte bireyin içinde bulunduğu toplumun bir nevi kültürel ve zihinsel göstergesi olduğunu belirtebiliriz.

Dövme yapımında tarih boyunca birçok amaç gözetilmiştir. Tedavi, kültürel ve ırki aidiyet, kahramanlık nişanesi, soyluluk göstergesi, birine veya birilerine ait mülk olma göstergesi, ayıplama, lekeleme işareti vb. amaçlar güdülerek yapılmıştır. 1991 yılında Avusturya-İtalya sınırındaki Ötztal Alplerinde keşfedilen yaklaşık 5300 yıl önce yaşamış bir adamın oldukça iyi korunmuş mumyası olan Buz Adamı Ötzi bulunmuştur (Fırat, 2019: 20). Ötzi üzerinde yapılan araştırmalara göre, Ötzi’de dejeneratif eklem hastalığı olduğu bulgularına rastlanmıştır. Ötzi’nin dövmelerinin eklem ve akupunktur noktalarına yapılmış olması bilim insanlarınca dövmeleri yapmaktaki amacının tedavi olabileceği tahmin edilmektedir (Fırat, 2019: 21). Cesedi doğal yollarla korunan Ötzi bedeninden sonra en eski cesetler Mısır uygarlığına aittir. Mısır’da özel yöntemler ile mumyalanmış cesetlerde üst sınıf topluluğuna mensup olan bireylerde dövme geleneğinin mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca Antik Mısır’da dövme dinsel tören ve ayinlerde ritüellerin bir parçası olarak hayvanlara uygulanmıştır. Sadece dinsel törenlerde yapılan bir uygulama da değildir, Mısırlılar dövmeyi geçiş ritüelleri, hastalıklardan ve kötülüklerden korunma, sanatsal ve dinsel amaçlar için kullanmışlardır (Ruiz, 2001, akt. Ertan, 2017: 115). Yine 1891 yılında Deir El- Bahari’de bulunan üç kadın mumyasında göğüs ve kollarda mevcut dövmelere rastlanmıştır. Bulunan bu kadın mumyalarının XI. Hanedan dönemine ait olduğu ve birinin Tanrıça Hathor’un rahibelerinden Amunet, diğer ikisinin ise tapınak dansçısı oldukları tespit edilmiştir. Amunet’te yapılan incelemelerde baklava dilimlerine benzer dövmelere rastlanmış, yine Amunet ve diğer mumyaların

karınlarına çizilmiş devasa dövmeler tespit edilmiştir. (Vandenbeusch ve Antoine, 2015, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 174). Bu ve bunlara benzer kadın mumyalarda karın üzerine yapılan dövmelerdeki amacın hamilelik için olduğu tahmin edilmektedir (Vandenbeusch ve Antoine, 2015, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 174). Kendi ülkelerinde yapmakla kalmamışlar, III. ve IV. Hanedanlık dönemleriyle beraber Mısırlılar kendi teknikleriyle dövmeyi yaygınlaştırmış, Girit ve Yunanistan üzerinden İskoçya'ya, Japonya'ya, Çin'e kadar götürmüşlerdir (Çoruhlu, 2015: 51).

Jones (1987: 141), Antik dönemde dövmenin birden çok işlevinden söz etmektedir; bu işlevlerden birincisi ve günümüzde bile hala önemini kaybetmeyen süsleme geleneği olup bu durumu “az gelişmiş” barbarlarla ilintilendirmektedir. İkinci işlevi olarak dövmeyi, dinsel bir duruma ilişkin ibadet etme, bu ibadeti uygulama olarak Mısırlılar ve Suriyeliler gibi Doğu milletleri ile ilişki kurmuştur. Bu işlevlerin tümünün yanında dövmenin yapılma sebebi bir kişinin işlediği bir suçtan kaynaklı olarak kişiyi cezalandırmak maksadıyla dövme yaptırılırdı. Bu dövme uygulamasının Perslerden Yunanlılara; Yunanlılardan Romalılara etkileşimler sonucunda aktarıldığı düşünülmektedir. İlk Antik çağ dönemlerinde suç işleyen bireyler için uygulandığı fikri olsa dahi geç yıllarda askerler, savaşçılar ve ordu çalışanları içerisinde dövmenin uygulandığı görülmüştür.

Yine Mezopotamya'da bulunan bulgulardan, dövmenin mülkiyet olma ve cezalandırılma işareti olarak kullanıldığı görülmektedir. Mezopotamya'daki bulgulardan M.Ö. 3000 yıllarına ait oldukları tahmin edilen ‘demir damgalar’ Asur ve Babil medeniyetlerinde dövme yapım amacının köle, hayvan ve tapınak adaklarının mülkiyetlerinin belirlenmesinde kullanıldığı anlaşılmıştır. Babil medeniyetine ait Borsipp'da I. Serhas dönemine ait satış faturasında el ve yanaklarındaki damgalarla sahibine ait olduğu belirtilen bir köleden bahsedilmektedir (Frahm, 2010, akt. Çerikan ve Alanko 2016: 172). Zaten Hammurabi kanunlarında dövmenin bir cezalandırma işareti olarak kullanıldığı geçmektedir. Bu durumun Mezopotamya halkları için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Mezopotamya da dövme birçok dönemde köleleri veya

suçluları cezalandırmak veya damgalamak amacıyla yapılmıştır. Erken Babil çağında suçlu, köle veya sonradan köle olanlara cezalandırmak amacıyla dövme yapılırken Orta Babil döneminde köle-efendi ayrımını yapmak için dövme yapılmıştır. Yeni Babil döneminde ise dövme daha fazla özelleştirilmekte ve hangi kölenin hangi efendiye ait olduğu anlaşılсын diye efendiye özel dövme yapılmaktadır (Bozkurt, 1981: 77).

Güney Amerika'da ise bulunan Maya uygarlığına ait insan mumyalarında dövmelere rastlanmıştır (Öncül, 2012: 6). Şili'nin Arica kentinde bulunan bir toplu mezarda “Chinchorro Kültürü”ne ait doksan altı mumya bulunmuştur. Bu mumyalarda tespit edilen dövmelerin cinsiyet veya başka bir tanımlayıcı etmen içermeyen, bireysel olarak yapıldıkları tespit edilmiştir (Wolf, 2015, akt. Çerikan, Alanko, 2016: 175). Diğer bir bulgu ise Peru'da 2005 yılında bulunan bir genç kız mumyasına ait dövmedir. M.Ö. 450-500 yıllarına tarihlendirilen “Cao Hanımefendisi” olarak adlandırılan mumyanın bedeni üzerinde yılan, örümcek, yengeç vb. hayvan şekillerinde dövmeler bulunmuştur. Bilindiği kadarıyla Eski And kültürlerinde “örümcek” ve “yılan” imgeleri “rahmet”, “insan kurban etme” ve “ölüm” anlamlarına gelmektedir (Perzanowski, 2013, akt. Çerikan, Alanko, 2016: 175).

Diğer kıtalarda olduğu gibi Asya kıtasında da dövme ve türevi uygulamalar kendilerine varlık alanları bulmuş ve kültürel alan içerisinde yer edinmiştir. 1993 yılında Sibirya'nın Altay dağlarında bulunan Pazırık vadisinde yapılan kazı çalışmalarında 2500 yıl öncesine tarihlendirilen mumyalanmış cesetler bulunmuştur. Biri kadın biri erkek olmak üzere iki mumya üzerinde vücudun çeşitli alanlarında bulunan dövmeler tespit edilmiştir. Pazırık mumyalarına yapılan dövmeler genelde efsanevi yaratıkların (kaplan, geyik, yılan vs.) tasvirleridir (Perzanowski, 2013, akt. Çerikan, 2016: 178). Yine Rusya toprakları içerisindeki Ukok Kurganında yapılan kazılar neticesinde bulunan “Buz Bakiresi” adlı genç kadın mumyasının vücudunda çeşitli dövmelere rastlanmıştır. Gün yüzüne çıkarılan bu ve bunlara benzer diğer dövmelerin soyluluk simgesi olabileceği üzerinde duran bilim insanlarının Asya

Kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedirler (Fahlander, 2015, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 178).

Asya kıtasında önemli bir tarihi geçmişe ve geniş bir coğrafi etkinliğe sahip Türk toplumlarında da dövme ve türevi uygulamalar yoğunca gözlemlenmiştir. Tezcan'ın belirttiğine göre; Türklerin şaman kıyafetlerinde bulunan eşyaların, başlıkların, dövme ve diğer süslerin temelinde karşındaki kem gözlerden korunma ihtiyacı yatmaktadır. Dövme ve diğer süslemelerin, onları koruduklarına inanmaktadırlar (Tezcan, 2000: 135). Türklerde dövme uygulamaları zamanla belli bir değişime uğramıştır. İslamiyet'in kabulünden önce Hun Türklerinde dövme geleneği kahramanlık sembolü olarak karşılanırken İslamiyetle beraber belli oranda zayıflamıştır. Çünkü İslamiyet'te dövmenin günah olduğu vurgulandığından hoş karşılanmamıştır. Ama Osmanlı zamanında dövmenin 17. yüzyıldan itibaren denizciler arasında yaygınlaştığını, bunda yeniçerilerin Cezayirli gemicilerle olan iletişimlerinin büyük etkisi olduğunu ve bu dönemde dövme yeniçeriler arasında yaygınlık kazanmakla beraber, yeniçerilerin bağlı bulundukları bölüğün sembolü olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir (Ertan, 2017: 72-73).

Çin kültürüne dövme için baktığımızda “Qing” sözcüğüyle bilinmektedir (Reed, 2010, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 179). Çin kültüründe genelde dövmenin köleleri işaretleme, kabileleri birbirinden ayırt etme, bedeni bezeme vb askeri amaçlar için kullanıldığı tespit edilmiştir (Reed, 2010, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 178). Uzak Doğu'nun son ucundaki Japonya'da dövme kültürü daha köklü ve farklı bir gelişim göstermiştir. Japonya'da yapılan kazılarda, Jöman kabilesinin hâkimiyet sağladığı zamanlardan kalma heykelciklerin yüzlerinde dövmeler keşfedilmiştir. Tespit edilen bu dövmelerle XIX. Yüzyıla kadar Japonya'da yaşayan Aniu kabilesindeki dövme desenleriyle benzerlikler göstermiştir (Perzanowski, 2013, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 178). Daha önceki zamanlarda yaygınlaşıp yasaklanmasına rağmen Japonya'da modern dövmenin ilk örnekleri, 1600'lü yıllarda ortaya çıkmış ve alt tabakadan birçok kesimin ilgisini çekmiştir (DeMello, 2007: 167-168). Fakat

Japonya yönetimi tarafından 1945 yılına kadar da günah olduğu için yasaklanmış olarak kalan dövme halk tarafından gizliden gizliye elbiseyle gizlemek suretiyle yapılmıştır. Özellikle Yakuza olarak bilinen Japon Mafyası tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır (DeMello, 2007: 167-168). Yakuza tarafından yapılan bu dövmeler yapılırken çok acı vermektedir, çünkü vücudun çok büyük bir kısmını kapsamaktadır. Bu dövmeler Yakuza üyeleri tarafından acıya meydan okuma ve yiğitlik anlamlarına gelmektedir.

Üç büyük dinde doğrudan ve dolaylı olarak dövme yaptıрма günah veya yasak olduğundan Ortaçağ boyunca dövme çok fazla etkinlik alanı bulamamıştır. Ama coğrafi keşifler ve modern dünyaya geçişle beraber dövmede de değişimler belirmiş, aslında yeniden doğuş diyebileceğimiz gelişmeler olmuştur. 1769 yılında Tahiti'yi keşfeden James Cook burada Tahiti dövmesini de keşfetmiştir. Bir süreç sonra İngiltere'ye taşınan dövme kendisine halk arasında etkinlik alanı bulabilmiştir. Özellikle İngiliz Kraliyet ailesinin ve çeşitli Avrupa Kraliyet ailesi mensuplarının bedenlerine dövme yaptırmaları halk arasında dövmenin popülaritesini arttırmıştır (Perzanowski, 2013, akt. Çerikan ve Alanko, 2016: 181).

Tüm bunlarla beraber aslında dövmenin dünya ölçeğinde şahlanması Amerika Birleşik Devletleri'nde sektörel bazda profesyonelleşmesi ve yaygınlaşmasıdır. Amerikan iç savaşı bu yaygınlaşmaya önyak olmaktadır. İç savaşta askerler milliyetçiliklerini gösterebilmek için vücutlarının çeşitli yerlerine dövmeler yapmışlardır, bu durum milliyetçiliği simgeleyen dövmelerini yaygınlaşmasını sebep olmuştur (DeMello, 2007: 188). Bu durum diğer iki büyük dünya savaşında da yoğunca görülmüştür. Savaşlar neredeyse tüm duyguların doruğa ulaştığı zamanlardır, böylesi zamanlarda insanlar var olan duygularının yanında bulunan yoldaşı ve psikolojik baskı uyguladığı rakibi tarafından en yoğun şekilde bilinmesini istemektedirler, dövme de duygularını yansıtmak için kullanılan önemli araçlardan biri olmuştur. I. Dünya savaşı esnasında da askerler ve denizciler bedenlerine sıklıkla dövme yaptırarak dövmenin halk arasında yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu durum

II. Dünya savaşında da görülmüş, savaş sonrasında dövmeye daha farklı bir boyut kazanarak asi gençler, motorsiklet iler ve suç çeteleri arasında yaygın olarak rastlanmıştır (DeMello, 2007: 182).        bu kesimler duygularını yoğun yaşayan ve karşıda onları engelledikleri kimler varsa hepsinin onların duygu ve düşüncelerinden haberdar olmalarını istemektedirler.

 nemi ve kuramsal bakışını a maya çalıştığımız beden, modern dönemde bireyin kimliğini var eden aynı zamanda bireyin sahip olduğu kimliğinin birer ölçüde yansıması haline gelmiştir. Dövme de bu yansımaların başlıca alanı durumundadır. Dövmenin tarihsel serüveni onun toplumsal yapı içerisinde sürekli aktif bir durumda olmasındır. Aynı zaman da dövme toplumsal değişimlere göre kendini değiştiren ve bireyin kimliğini yaşanılan çağa göre yansıtan bir yapıya sahip olduğunu görmektediriz. Fakat sosyolojik olarak toplumsal ve bireysel anlamda birçok değişimin köklü bir şekilde yaşandığı mevcut çağımız dövmeye de köklü değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Eski  ağlardaki gibi dövmeler karşılıksız yapılan veya alelade bir şekilde ahabap ilişkisi içerisinde yapılmaktan çok belirli bir mekanda bir dövme sanatçısı tarafından yapılmaktadır. Gelişen teknoloji ile beraber artık gelişmiş dövme makinalarıyla daha profesyonel, renkli ve estetik şekilde yapılmasıyla beraber dövmelerin etkileyicilik dereceleri de artmış bulunmaktadır. Dövme yapılan mekanlar ve d vmecilik işi bir hizmet sektörü olmanın yanı sıra bir sanat icrasına dönüşmüş bulunmaktadır. Dövmeyi yapan sanatçı bizzat müşterisi veya sanat icra alanı ile direkt temas kurarak dövme uygulamasını yapmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde tedavi, saygınlık, cezalandırma, dağlama, yurtseverlik ve milliyetçilik, büyü, aidiyet gibi anlamlar taşıyan dövme, günümüzde çoğu zaman estetik kaygılar ve popülarite gözetilerek yapılmaktadır. Görece estetik görünüşe farklı bir bakış getirdiği için toplumun kitle iletişim araçları yoluyla daima gördüğü sporcu, sanatçı vb. bireylerin dövme modifikasyonunu kullanmaları toplum içerisinde dövmenin popülaritesini ve dövmeye karşı  zentiyi arttırmıştır. Bu durum beraberinde dövmenin birçok kesimce tercih edilen bir modifikasyon olmasını sağlamıştır.

Aslında 1970’li yıllarda dövme kimliksel ifadenin aracı olarak büyük bir atılım yapmaktadır. Bu yıllarda dünya ölçeğinde çıkan çevrecilik hareketleri, barış hareketleri, feminist ve eşcinsel hareketler dövmeyi grupsal ve kimliksel ifade aracı olarak yoğunca kullanmışlardır. Bu dönemde dövme daha alt kültürlerin sembolik aracı olmaktan çıkmış ve “bireyselliğin işareti”ne dönüşmüştür (Ertan, 2017: 135). İlerleyen yıllarda grupsal aidiyet ifadesi olmaktan ziyade bireyselliğin yansıtılması amacıyla dövmeler yapılmaktadır. Dövmeler, giderek bedeni estetik olarak geliştirmek için kullanılmaktadır. Dövme artık, yaşam döngüsü geçişlerinden ziyade; popüler kültür içinde cinsel temaların ticari olarak sömürülmesi ile bağlantılıdır. Kısaca, kültürel sermayeyi beden yüzeyine ekleyen dövmeler, tüketim kültürünün sıradan bir yönü halini almıştır” (Turner, 2005: 40).

Günümüz toplumunda dövme farklı bir ivme kazanmış bulunmaktadır. Bu durum beraberinde dövme sektörünün sanatsal bir boyut kazanarak oluşmasına ön ayak olmuştur. Artık günümüzde dövme sadece bir toplumsal-kültürel olarak yapılan bir uygulama değil alıcısı ve satıcısı bulunana bir hizmet sektörüne dönmüş bulunmaktadır.

Dövmeyi yapmaktaki amaçlar da değişmiş bulunmaktadır. Turner ulus devletin yükselişine bağlı olarak 17. ve 19. yüzyıllarda daha çok milliyetçilik vb. akımların da etkisiyle bağlılık vb. durumları temsilen dövmenin yapıldığını belirtmektedir (Turner, 2005: 45) Fakat postmodern dünyada bu anlayışlar büyük oranda kaymış bulunmaktadır, daha ziyade birey ve bireysel pragmatist duyguların hakim olduğu bir anlayış vardır. Bu durum dövmeyi ayinsel bir ritüel olmaktan çıkarmış bireysel bir tercihe evirmiştir.

Tarihçesini kısa özet geçtiğimiz dövme ilk dönemlerde genelde kültürel, tedavi, bireyin konumunu belirleme, damgalama vb. amaçlar için kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde daha çok grupsal kimlikleri ortaya çıkarma, topluma veya ‘rakibe’ mevcut konumunu ve duygularını yansıtmaya amaçlı kullanılan dövme II. Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle 60’lı yıllarla beraber sanatsal bir form kazanarak

tüm dünyada profesyonel olarak yapılmış, dövme sanatçıları ortaya çıkmaya başlamış, dövme yapımına özgü mekânlar oluşmuştur. Tabi teknolojinin gelişmesiyle beraber dövme yapımı daha estetik bir görünüm kazanmış ve çekiciliği arttığı için insanlar arasında yaygınlık kazanmıştır.

1.5. Kürtlerde *Deq* Kültürü

Mezopotamya halklarından—olan Kürtlerde dövme farklı adlandırmalarla anılmaktadır. Dövme Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürtçe konuşulan topluluklarca *deq*, *daq* olarak anılmaktadır. Türkçe konuşanlarda *dövün*, *döğün* olarak anılırken, Arapça konuşan bazı gruplarda *vesm*, *veşm* olarak adlandırılmaktadır (Fırat, 2019: 19). Kökeni yukarıda bahsettiğimiz gibi Babillerden, Sümerlerden gelmekte olan *deq*, dövme tanımlarına bakıldığında önemli ölçüde *deq*/dövmenin nasıl yapıldığına ilişkin tarifler öne çıkmaktadır. *Deq*, anlam boyutuyla süslenme, sağlık, bereket, şans, çocukları ölümden korumak, büyü ve güzellik gibi nedenlerle renk veren maddelerin, vücudun herhangi bir yerine sivri ya da keskin bir araçla kalıcı bir figürün işlenmesi durumudur. Vücuda *deq* yapılacağı zaman is, çivit, öd, anne sütü gibi maddelerin kullanılmasıyla ortaya çıkan karışım deri altına iğnelerle işlenir (Fırat, 2019: 20). Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde dövme sözcüğü *deq* kelimesi ile isimlendirilmekte, dövme yapan erkeğe “dekkak”, kadına “dekkake”, dövme yaptıran erkeğe “medkuk”, kadına “medkuke” denilmektedir (Öncül, 2012: 10).

Günümüzde Türkiye sınırları içinde geleneksel olan *deq*; Kürt, Arap, Türkmen ve göçebe (Karaçi) topluluklarında çoğunlukla yapılmaktadır ve artık genç nesilden ziyade 40 yaş ve üzeri bireylerde görülmektedir. Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında kalan yerleşim bölgesi olan Mezopotamya, geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmakla birlikte Türkiye’de geleneksel dövmenin yani *deq’in* en yoğun yapıldığı ve günümüze kadar varlığını sürdürdüğü bir yerdir. Güneydoğu Anadolu

Bölgesi haricinde, Doğu Anadolu’da, İç Anadolu’da, birbirinden farklı birçok folklorik özelliklere ilişkili olarak geleneksel dövme uygulanmaktadır.

Mezopotamya bölgesindeki tarihsel olarak *deq* kültürünün nereden geldiğine baktığımızda daha önce Mısır ve Avusturya’da bahsettiğimiz mumyalaştırılmış veya doğal yollar ile buz kalarak korunmuş bir insan bedeni bulunmamaktadır. Fakat bedenlere yapılan sembollere baktığımızda hangi bölgelerin ortak bir noktada birleştiğini gözlemleyebiliriz. Herodot ve İbni Haldun Berberilerin ay ve güneşe tapındıklarını söyler. Klasik dönemde en çok ilgi çeken Satürn figürün her yerde olması bize bunu göstermektedir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yoğun bir şekilde ay ve güneş sembollerinin kullanılması noktasında ortak bir geçmiş aranabileceğini göstermektedir (Fırat, 2019: 31). Kullanılan gökyüzü sembollerinin ortak olmaması *deq* kültürünün kökenini bize tam olarak göstermeyebilir. Fakat buna dair bir yorum yapabilme alanı açabilmektedir.

Geleneksel dövme ‘*deq*’ olarak anılmaktadır. Benim de yaptığım “Yaşlı ve Genç kuşak kadınlarda Beden işaretleri olarak *Deq* ve Dövme: Diyarbakır/Van il Örneği” adlı çalışma boyunca yaşlı kuşak kadınların yaptırdığı geleneksel dövme ‘*deq*’ olarak kullanılacak. Genç kuşak kadınların yaptırdıkları ise dövme olarak kullanılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde, çalışmada ele alınan yöntemin tanıtılmasına dair bilgiler sunulmuştur. Bu bağlamda; sırasıyla, çalışmanın konusunu oluşturan bir toplumsal değişim nesnesi olarak bedene müdahalede *deq* ve dövme yaptırmış olan genç ve yaşlı kuşak kadınların yaptırdığı dövmeler üzerinden üretilen anlamlarla ilgili olarak

yürütülen alan araştırmasına ilişkin bilgilere yer verilecek, ardından benimsenen yöntem ve nedenleri tartışılacaktır.

2.1. Problem ve Amaç

Bireyler, kendilerini ifade ederken geçmişten bugüne dek birçok yöntem ortaya koymuştur. Bu yöntemlerden biri de bedenlerini kullanmaktır. Bedenlerini bir gösteri alanı görüp, düşüncelerin ifade edildiği bir sunu alanına dönüştürmüşlerdir. Beden kimi zaman kültürel özellikler kimi zaman da kişinin kendinde yoğun hissettiği kimliği ön plana çıkardığı alan olmuştur. Tezin önceki bölümlerinde yer verildiği gibi, dünyanın birçok yerinde dövme farklı sebeplerden dolayı yapılmaktadır. Kimi yerlerde bir gruba veya bir kabileye dahil olma isteğinden dolayı kimi yerlerde ise sevilen bir motifi ya da bedeninde taşıma isteğinden kaynaklı olarak dövme yapılmaktadır. Benim de bu tezi yazmamdaki amacım Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'nde yaşayan yaşlı Kürt kadınların daha çok, gençken yaptırdığı geleneksel dövme biçimi olan *deq* ve genç nesil kadınların yaptırdığı dövmeler üzerinden üretilen anlamların sosyolojik bir analizini yapmaktır. Yaşlı kuşak kadınların bedenlerinde somutlaştırdıkları güzellik algısının yeni kuşak üzerinde nasıl bir değişim ve dönüşüme tabi tutulduğuna bakılacaktır.

2.2. Araştırma Soruları ve Alt Sorular

Araştırma sorusu:

Bir beden ritüeli olarak *deq*/dövme sanatının Doğu ve Güneydoğu bölgesinde karşılığı ve ona yüklenen anlamlar nelerdir?

Alt Araştırma soruları:

1. Beden işaretlerine bölgede yüklenen anlamlar nelerdir?
2. Beden işaretleri ile bölgenin kültürü arasındaki ilişki nasıldır?

3. Beden işaretlerini kabul görme hali ve gizleme ihtiyacı nelerden kaynaklanmaktadır?
4. Beden işaretlerinin cinsiyet ile ilişkisi nasıldır?
5. Beden işaretlerinin dini inanç ile ilişkisi nasıldır?
6. Beden işaretlerinin evlilik ile ilişkisi nasıldır?

Bu çalışma, yukarıda yer verilen ana araştırma sorusunu, alt sorular ışığında cevaplamaya çalışmıştır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Literatür taraması sonucunda, Türkiye’de Beden işaretleri olgusuna dair yeteri kadar araştırmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu alana dönük yapılan çalışmaların ise daha çok tarihsel bir boyutta ele alınarak dünyadaki dövmeleri konu edindiği anlaşılmıştır. Bu noktaya ek olarak yapılan çalışmaların bir çoğunun tarihselliği ele alarak gündelik hayattan yani dinamik durumdan uzaklaştığını söylemek mümkündür. Bu sebeple çalışmamız, günümüz toplumunda genç ve yaşlı kuşağın dövmeleri üzerinden nitel bir araştırma olmuş ve deq/dövmenin anlamlar oluşturma sürecinde ortaya çıkan farklılaşmaları saptamıştır.

2.4. Araştırma Grubu ve Alanı

Bu çalışma, bedenlerine deq/dövme yaptıran bireylerin, dövmeleri üzerinden ürettikleri anlamları ve toplumsal bağlamlarını ortaya çıkarmak amacıyla veriler toplamış ve bu verilerin sosyolojik bir analizini yapmayı amaç edinmiştir. Araştırmanın evreni Diyarbakır ve Van ili ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise Diyarbakır ve Van ili içerisinde ikamet eden *deq* ve dövmesi olan bireyler oluşturmaktadır. Yaşları 50- ve üzerinde olan vücutlarına *deq* işlemiş 6 yaşlı kadın ve vücutlarına dövme yaptırmış, yaşları 18-39 arasındaki 6 genç kadın olmak üzere toplam 12 kişi ile görüşülmüştür. Görüşme 6 yaşlı kadın ile Kürtçe 6 genç kadın ile türkçe yapılmıştır. Görüşme süreleri genç kuşak kadınlarda ortalama bir saat ve

üstündeyken yaşlı kuşak kadınlarda bu süre 40 veya 50 dakikaya düşmektedir. Yaşlı kuşak kadınların yaptırdığı *değ*lerin üzerinden uzun bir sürenin geçmesi görüşme sürelerini etkilemiştir

Bu çalışmada kendi sosyal çevrem aracılığıyla çalışmanın duyurusu yapılmış, araştırmanın başında belirlenen ölçütleri karşılayan kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara, araştırma süresince kendilerini güvende hissetmelerini; araştırma ile ilgili temel bilgileri öğrenebilmelerini ve araştırmaya gönüllü bir şekilde katıldıklarını beyan edecek bir “Gönüllü Katılım Formu” verilmiştir. Bu formda gerçekleştirilecek görüşmenin yaklaşık süresi, görüşme sırasında ne ile ilgili soruların sorulacağı, görüşmelerin ses kaydına alınacağı, gönüllü olup istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırma haklarının olduğu, araştırmayı bıraktıklarında ise herhangi bir sorumluluk altına girmeyecekleri belirtilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların kimlik bilgilerinin ve alınan kayıtların gizli tutulacağı, ses kayıtlarının yazıya geçirilmesinin ardından silineceği ve diğer bilgilerin araştırmacının kişisel bilgisayarında şifreli olarak verilerin yasal saklama süresi dolana kadar tutulacağı ve ardından tamamen sileceği bilgisi de formda açık bir ifadeyle belirtilmiştir.

Bireyler ile nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Bu teknik, sosyal dünyadaki ‘görünür’ birçok olgu, süreç, ilişkinin görünen bölümünden çok iç bakışı, özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir şekilde anmayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır (Kümbetoğlu, 2015: 72). Görüşmelerin yapılacağı bireylere ulaşmak ve onlarla iletişim kurmak için kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğe göre, görüşülen bireylere, beden ritüeli olarak *değ*/dövme pratiğine başvurmuş olan yönlendirebilecekleri başka beden işaretleri yaptırmış olan bireyler olup olmadığı sorulmuş ve alınan cevaplar çerçevesinde bu bireylere ulaşılmıştır.

2.5. Sınırlılıklar

2019 yılında dünya genelinde yaşanan ve etkisi hala devam eden pandemi sürecinden dolayı görüşmelerin aksamasına hatta bir dönem gecikmesine sebep olmuştur. Özellikle görüşme yapılan yaşlı kuşağın hastalanma riski daha yüksek olmasından dolayı çoğu birey görüşme talebini reddetmiştir. Görüşmeler çevrimiçi yapılmak istense de yaşlı kuşak ile online iletişim kurulamamıştır. Yapılan online bir görüşme sonrası verim alınamamış ve fiziki olarak yüz yüze yapılan görüşmelerde olduğu gibi sıcak ve samimi bir alan oluşması için koşulların düzelmesi beklenmiştir. Görüşmek istenilen katılımcı sayısı pandemi sebebiyle azaltılmıştır. Görüşülen yaşlı kuşak kadınların hepsinin Kürt olmasından dolayı bütün yaşlı kuşak ile Kürtçe görüşmeler yapılmış daha sonra bunların çevirileri yapılarak, veriler deşifre edilmiştir.

2.6.Araştırmada Kullanılan Teknikler

Nitel araştırma, “insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan eylemlerdir” (Kümbetoğlu, 2015: 47). Bu araştırma yöntemi Kümbetoğlu’nun da söylediği gibi daha çok özelden genele yani tümevarımcı bir yaklaşım ile olguları ve olayları anlama, betimleme, bulma ve yansıtma üzerine yoğunlaşan araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemlerinin doğal ortamı olduğu gibi yansıtmaya çalışması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların tamamını ortaya çıkarılmaya çalışılması, araştırma deseninde esnek bir yapıda olması bu araştırma yönteminin önemli özelliklerindendir.

Sosyal bilimlerde yaşanan yöntemsel tartışmalarda nitel çalışmalar, nicel çalışmalara göre daha esnek, daha az yapılandırılmış ve daha çok olguların anlamlandırılması üzerinde durmaktadır. Araştırmada istenilen konu belirlendiğinde doğru veya hatalı yöntemlerden bahsetmekten ziyade, araştırma problemi ve sorusuna

uygun bir yöntem belirlemek ve ona göre bir güzergah belirlemek daha önemlidir. Bundan dolayı araştırmacının araştırma problemini ana noktaya alarak, veriye en uygun şekilde nasıl ulaşacağı, ne şekilde kullanacağı ve onu hangi yöntem ile değerlendireceği önemli olmaktadır. Yapılan bu çalışma, bedenlerine *deq*/dövme yaptırmış olan bireylerin, ürettikleri anlamları ortaya çıkarmayı hedeflediğinden dolayı; anket gibi nicel bir araştırma yöntemini kullanmaktan ziyade, yöntem olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmayı dikkat edilen faktörler; sosyal çevre, derinlik, kapsam, konular, uygun faaliyetler ve toplumsal değerler odak noktasıdır. Bu unsurların doğru ve zamanında uygulanması, çalışmaya önemli katkı sağlayacak temel parametrelerdir (Kümbetoğlu, 2015: 172). Araştırmamda bu hususlar göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışma yöntemi olarak nitel yöntemin özellikle kabul edilmesinin nedeni, çalışmaların araştırma konusu veya sorununu belirli bir popülasyonun açısından kavramaya çalışmasıdır. “Nitel veri, birey davranışlarının öznel doğasını ve algısal durumunu belirleyebilmek ve bireylerin dünyalarını anlamak için araştırmacının araştırmalarla birlikte bir araya getirdiği bir etkileşim süreci sonucunda oluşan bir veridir” (Kümbetoğlu, 2015; 45). Başka bir ifadeyle gündelik hayat deneyimlerini, toplumsal dinamikleri, ilişkileri ve olayları anlamlandırmak için bu yöntemin uygulanması önemlidir. Söz konusu gündelik deneyimlerin ayrıntılı bir biçimde ele alınması sosyolojik bir araştırma için değerlidir. Bireysel davranışlar, belirli anlamlar üretmekte ve bu davranışlar aynı zamanda birden çok sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma da bedenlerine *deq* ve dövme yapmış bireylerin deneyimlerinden yola çıkarak oluşturdukları anlam dünyalarını incelemektedir. Bu anlam dünyalarını sistemli bir şekilde ortaya koyabilecek araştırma yöntemi olarak niteliksel araştırmada veri oluşturma tekniklerinden derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak veriler elde edilmiştir. .

Görüşme süresince katılımcıların kendilerini rahat ve güvende hissedebilmeleri ve sorulan soruları cevaplarken kendilerini baskı altında hissetmemeleri için görüşmelerin gerçekleşeceği zaman ve mekânın katılımcılara

uygun olması göz önünde bulundurulmuştur. Görüşmeler profesyonel bir ses kaydı cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından ses kayıtları bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Katılımcıların gizliliği önem arz ettiğinden dolayı, ses kayıtlarının yazıya geçirilme sürecinde her katılımcıya bir kod belirlenmiştir. Yapılan deşifreler sonra görüşmelerden ortaya çıkan metinler detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu incelemelerin sonucunda, bulgular kısmında ayrıntılı bir biçimde tartışılacak olan kategoriler ortaya konulmuştur. Çalışma boyunca beden işaretleri olarak kullanılan kavram içerisinde bedene yapılan deq ve dövme kastedilecektir.

Kategorilere ait elde edilen veriler, belirli başlıklar altında toplanmış ve detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir. Veriler sonucunda her bir kategori, *deq/dövme* uygulamasının çeşitliliğini ortaya koymakta ve bu çeşitlilik içerisinde belirli bir ölçüde genellemeler oluşturulmaktadır. Bu kategorilerin her biri, verilerden elde edilen bilgiler ışığında ulaşılmış genellemelerdir.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Meslek ve Öğrenim Durumlarına Göre Demografik Dağılımı

Tablo 1: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Meslek ve Öğrenim Durumlarına Göre Demografik Dağılımı

Katılımcı	Doğum yeri	Yaşı	Eğitim seviyesi	Meslek	İlk dövme yaptırma yaşı
1. Derya	Van	26	Lise mezunu	Müşteri temsilcisi	19 yaşında
2. Tülin	Van	24	Ünv. Mezunu	İşsiz	15 yaşında
3. Ferda	Van	32	Açık öğretim ünv mezunu	Radio Programcı	24 yaşında
4. Elif	Diyarbakır	23	Lise mezunu	Öğrenci	22 yaşında
5. Rojbin	Diyarbakır	21	Lise mezunu	Öğrenci	24 yaşında
6. Nursena	Diyarbakır	39	Lise mezunu	Güzellik uzmanı	35 yaşında
7. Lamiha	Diyarbakır	72	Okur-yazar değil	Tarım ve Hayvancılık	5 yaşında
8. Birgül	Diyarbakır	62	Okur-yazar değil	Tarım ve Hayvancılık	5 yaşında
9. Kübra	Diyarbakır	77	Okur-yazar değil	Tarım ve Hayvancılık	11 yaşında
10. Zeliha	Diyarbakır	75	Okur-yazar değil	Tarım ve Hayvancılık	15 yaşında
11. Hamdiye	Diyarbakır	72	Okur-yazar değil	Tarım ve Hayvancılık	13 yaşında
12. Fehime	Van	65	Okur-yazar	Tarım ve Hayvancılık	10 yaşında

Tabloya genel itibariyle baktığımızda katılımcıların altısı genç altısı yaşlı kuşaktan oluşmaktadır. Genç kuşağın tamamının eğitim seviyesinin belirli bir seviyede olduğu ama yaşlı kuşağın eğitim seviyesinin hiç olmadığı gözlemlenmiştir.

Bu bölümde bireylerin bedenlerine işledikleri dövmelemin anlam dünyalarını inceleyerek bireylerin ortaya koymak istedikleri anlamların tartışmaları yapılacaktır. Katılımcılardan elde edilen veriler ortaya konulup çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde bulgular açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2. Beden İşaretlerine Yüklenen Anlamlar

Bu bölümde bireylerin Beden işaretlerine yükledikleri anlamların neler olduğu, beden işaretlerinin farklı kuşaklar tarafından neden yaptırıldığına bakılmıştır. Diğer bir deyişle, *deq*/dövmenin birey için ne anlam ifade ettiğine, yaptırma amacına ve nedenlerine bakılacaktır. Katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda veriler ortaya konulacaktır.

Ertan'a (2017: 33) göre beden yalnızca onu oluşturan parçaların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir bütün değildir. Beden bundan çok daha fazlasına işaret etmektedir. Bedenlerimiz toplumsal iletişim ve etkileşimin en önemli noktasıdır. Bedenlerimize giydiğimiz kıyafetler, kullandığımız makyaj, saç şekli ve yaptığımız piercing gibi daha birçok faktör bizi şekillendirmektedir. Ertan'ın yukarıda bahsettiği, bizleri beden üzerinden şekillendiren faktörlerden birisinin de bedenler üzerine yapılan dövmelemin olduğu ileri sürülebilir.

Tarihsel süreç içerisinde beden, dönemin beğeni algısı ile şekillenmiş ve bu doğrultuda birbirinden farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu noktada bedene yönelik uygulamalar ve hâkim beden algısı da farklılıklar göstermektedir. Bu algılar, dönemin hâkim anlayışına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda yaşlı kuşak kadınların 1980 yıllarında sergiledikleri *deq*ler ve genç kuşak kadınların 2000'li yıllar ve sonrasında sergiledikleri dövmelemin üzerinden ortaya çıkan iki farklı toplumsal anlamlar dünyasına baktığımızda yaşlı kuşak kadınlarda *deq* yapma ve bunu

anlamlandırıp amaçlarını ortaya koyma biçimleri bu çalışma kapsamında bölgede/çevrede görülme sıklığı, depresyon/duygu ifadesi ve fiziksel bir iz/kusuru örtmek şeklinde sıralayabiliriz.

3.2.1 Bölgede/Çevrede Uygulanma Sıklığı

Deq yaptırma oranı genç kuşak kadınlarda gittikçe azalmış olmakla beraber genç kuşak kadınların artık deq'den ziyade dövme yaptırdıkları görülmüştür. Görüşülen yaşlı ve genç kadınların çevresinde veya ailelerinde deq yaptıranların var olduğu görülmüştür. Genç nesil kadınlar ise deq dövmesi aile büyüklerinde var olduğu gözlemlenmiştir.

Benim dışımda annem de eski usul yaptırılan 'deq' dövmesi var. Onu da annem küçükken yaptırmış. Şimdi sorsanız pek hatırlamaz. Anlında nokta şeklinde bir dövme var. Onun dışında oğlum geçen sene çok istedi. Kalıcı makyaj ile yaptım. Yani olurda pişman olursa çabuk çıkarabilelim diye. Düşündüğüm gibi de oldu. Sonradan sildirdi. (K-Nursena, 39)

Kızım valla Xunav adında bir görümcem var beni sıkı sıkı tuttu. İlla gel yap dedi. Yüzün bembeyazdır. Sana çok yakışır dedi. Sen çok daha güzel olursun dedi. Ben de yaptım. Ama çocuktum bilmiyordum. (K-Lamiha,72)

Yani güzeldir diyorlardı. Bizim kültürde böyle. Yaptığımız deqin hiçbir faydası yok. Biz sevdik böyle yaptık. Başka da bir şey yok. Hepimiz deqliyiz. Bütün herkes öyle bizde. (K-Birgül,62)

Herkes yapıyordu bende yapmak istedim. Çevremdeki tüm genç kızlar yapıyordu. O dönemde gençtik kanımız kaynıyordu. Hem o dönemde yaptırmayan az kişi vardı. Onlar da cesaretli değilmiş gibi duruyordu. Sanki dövme yaptırmak buradayım cesaretliyim demektir. (K-Kübra,77)

Hani evlenmeden önce yapardık. Fakat bunu niçin yapardık bilmiyorum. Çocukluğumuzun bittiği yaşlarda yapardık. Fakat, yeni

nesil deq geleneğini unutmuş. Kimse şimdi ne yapmayı biliyor ne de böyle bir kültürün olduğunu biliyor. (K-Zeliha,75)

Annem deq yapmıştı eline. Kaynanam da var. Sana onların yaptığı işaretleri göstereyim. Bak böyleler. (Şekilleri deftere çizdi). Onlar benim yaptırmamla ilgili bir şey demedi fukara annem ne desin. Bizim dönemimizde deq yaptırmak çok havalı bir şeydi. (K-Lamiha, 72)

iki erkek kardeşim de var. Ama kadınlarda hiç yok. Ben ilk kadını ailede dövme yapan. (K-Ferda, 32)

Yaşlı kuşak kadınların *deq*leri niçin yaptırdıklarına baktığımızda, çoğunun *deq*lerini neden yaptırdığını yaşlanmalarından kaynaklı hatırlayamadıklarını, bundan kaynaklı yapıldığı zamandaki duygu durumlarının nasıl olduğunu unuttuklarını görmekteyiz. Yaşlı kuşak kadınların, *deq* yaptırma sebeplerinde soyut anlamların yüklenmediğini görmekteyiz.

3.2.2. Depresyon/Duygu ifadesi

Deq/Dövmeyi bedende yaptırılan diğer pratiklerinden ayıran en önemli nokta yapıldığı esnada acı vermesidir. Acı, dövme yaptırma ile bir ilişkili halindedir. Acı dövme üzerinde kendini ortaya koymakta ve bununla birlikte yoğun bireysel anlamlar taşımakta; yaşam ve birey arasında bir köprü kurmaktadır. Le Breton'un (2011: 27) ifade ettiği gibi, kişinin bilerek ve isteyerek çektiği acılar, varlığın doğrulanmasının bir yoludur. Acı, bedeni zarar vermeye ya da yok etmeye değil; var etmeye, özgür kılmaya, hayatı güvence ve huzur içinde kontrol etmeye yönelik olarak deneyimlenmektedir. Dövmenin yapım esnasında hissettirdiği acı ve onu izleyen iyileşme esnasındaki acısı, birey için bedensel bir haza dönüşmektedir.

Genç kuşağa baktığımızda beden, birey ve toplum arasında bir köprü görevi görmektedir. Bireyler yaşadıkları acıları, üzüntüleri, sevinçleri veya umut ettiklerini bedenlerine modern dövme ile nakş etmektedirler. İç dünyalarında yaşadıkları duygu durumlarını bedenlerine yansıtmaktadırlar:

Bunalım dönemindeydim. Değişiklik istiyordum. Kalkıp bir yerlerimi delip piercing yapmak istemedim. Piercing yapmak yerine dövme yaparım. Bir de helaldi artık. Eskiden dövme abdest geçirmiyor gözüyle bakıyorlardı. Ama diyanetin yaptığı son açıklamaya göre artık öyle bir durum söz konusu değil. Öyle olduğu için daha rahatlıkla yaptım. Piercing de deldirilen yer boş kalmamalı. Kalınca abdest geçirmiyor. Yani unutursan ya da başka bir dalgınlığınıza gelirden takmazsanız abdest kabul olmuyor. O yüzden dövme yaptırmayı tercih ettim. (K-Elif, 22)

Özellikle göğsümün ortasına yaptırdığımda çok acı çekmiştim. 6 saat sürdü. Akşam gittim. Sabaha karşı döndüm. Gölgeleme uzun sürdü. Tek seansta bitirmeye çalıştım. E çiz, doldur gölgeleme falan uzun sürmüştü. Çok acı veriyor ama gençliğin verdiği heyecanla kim acıyı takar ki. Bi de biliyorsun bu acının sonucu çok iyi bir şey olacak. Ortaya güzel bir şey çıkacak. İnsan dövmenin o acısını da unutup gidiyor. O zaman acaba kimler beğenir? Ailem veya arkadaşlarım ne der diye düşünüp duruyor. O acı sadece fiziksel olarak kalıyor. Gerisi unutuluyor. (K-Tülin, 22)

İlk zamanlar dövmeye karşıydım. Dövme yapmak istemiyordum. Çok itici geliyordu. Hatta kuzenlerim de vardı. Ya bunda ne buluyorsunuz. Bedeninize siyah siyah şeyler yapıyorsunuz. Geçen sene psikolojik olarak çok kötü olunca çözümü burada aradım. Önce piercing yaptırdım sonra smile yaptırdım. Kulaklarımı deldim. Kaşımı deldim çıkardım. Sonra şöyle düşündüm. Bizim için değerli olan bazı şeyleri aslında unutmak istemiyoruz. O unutmak istemediğimiz şeyleri hayatımıza kazıyoruz. Her gördüğünüzde bazen size birçok şeyi hatırlatıyor. Benim dövmelerim de bana bazı şeyleri hatırlatıyor ve benim bu dünyada daha güçlü durmamı sağlıyorlar. Bazen de bana değişimimi hatırlatıyor bu yüzden dövme yaptırdım. Bedenimdeki değişimin ruhuma yansımalarını istedim. Ruhsal olarak iyi olmadığım için dövme yapma gereğinde bulundum. (K- Elif, 23)

Burada katılımcı kendi bulunduğu ruhsal duruma bir çare olarak dövme yapmayı tercih etmiştir. Yaptırdığı dövmeden sonra kendisini ruhsal olarak daha iyi hissedeceğini ve bedenini yönetip kendisi ile bir ilişki halinde olduğunu göstermektedir. Katılımcıların birçoğunun yakın ilişkiler içinde bulunduğu aile üyelerine ait bir sembolü bedenlerine işleyerek onlara duydukları sevgiyi kalıcı kıldırtmayı amaçlamaktadır. Anneye, babaya veya karı-koca arasında gelişen ilişki, sevgi ya da birbirlerine olan bağlılıklarını korumak ve unutmamak için bedenlerine buna dönük semboller çizdirmektedirler:

Kolumdaki dövme ise sevgilim ile birlikte yaptırdığım için önemli. Ona dair bende büyük bir hatıra kalacak. Aynı dövme ikimizi daha yakın hissettiriyor. Kolumda ondan bir parça taşıyor gibi hissediyorum. (K-Rojbin, 21)

Yaşam ağacı ve üçgen şeklini üzerine koyduk. Anne-Baba ve çocuk üçlemesinde ruh ve bedenle birlikteliğini yaptık. Ama ben anne yerine Babam-kız kardeşim ve ben şeklinde bedenime işlettim. Bu da ruhum, bedenim ve yaşamımdır. Kolumdaki karanlık gölgeli kısımda beni günden güne zamanla içine hapsetmeye çalışan karanlık tarafım. Her ne kadar aydınlık bir dünyada iyi insanlar ile yaşadığımızı düşünsek de aslında dünyanın karanlık tarafının olduğunu ve birçok kişinin kötü olabileceğini unutmamak gerekiyor. Benim için bunu ifade ediyordu. (K-Elif,23)

Katılımcıların bazıları, hayatında yaşadıkları büyük olaylardan sonra bedenlerine onları daha güçlü hissettirecek veya yaşadıkları olayları hatırlatacak yazı ya da motifleri bedenleri üzerine işleterek, bedenleri aracılığıyla bu anları kalıcılaştırmak için dövme yapmaktadırlar.

3.2.3 Fiziksel bir İz/Kusuru Örtmek

Dövme birey için güzelleşmek, marjinal olmak ya da kimi zaman ötekileştirilmenin aracı olarak ortaya çıkabiliyorken; kimi zaman da tam aksine,

bedende meydana gelen damgalanmayı örtmek ve onu kamufle etmek için yaptırılmaktadır. Başka bir ifadeyle birey dövmeyle kendi bedeninde bulunan kusurları kapatmak için yaptırmaktadır. Kusur olarak algıladıkları ise bedeninde istemediği yaralar veya kişinin kendi isteği dışında oluşan izleri kapatmak adına dövme bedenlerine uygulamaktadırlar. Nursena, dövme yaptırmayı ile ilgili olarak aşağıda böyle bir amaca işaret etmektedir:

Benim kendi ilk amacım vücudumda bulunan yara izini kapatmaktı. Sol elimin üzerinde bir kist vardı ve onu ameliyat ile aldırduğım için bir iz oluştu. Herkes 'aaa elinize ne oldu?' gibi sorular sorunca ben de elime dövme yaptırırsam sormazlar diye düşündüm. Yaptırdım gayet de rahatlardım. Artık elimi eskisinden çok daha fazla beğeniyorum. Benim dışımda dövme yapmaya gelenlerin çoğu çatlaklarını, yara izlerini ya da vücutlarında kusurlu gördükleri şeyleri kapatmak için yapıyorlar. Zaten bir dövme yaptıran insan artık iki üçü dördü yaptırıyorlar. Yani bir alışkanlık haline geliyor. Bir bakıyorsun vücut dövme ile dolmuş. Sonra bir de bunun pişman olma durumu var. Onları sildirmeye geliyorlar. (K-Nursena, 39)

İki dövmem var zaten. Biri sağ elimde kelebek. Yara izimi kapatmak için ikincisi ise sol elimi alt kısmında kocamdan ayrıldıktan sonra yaptırdığım bir dövme idi. (K-Nursena, 39)

Birey, bir kaza sonrası veya bedeninde istemediği bir kusurdan kurtulmak ve toplum içerisinde rahatsız edilecek soruların sorulmasından kurtulmak için bedeninde kusurlu gördüğü kısma dövme yaptırmaktadır. Bireyde travmaya sebep olabilecek izlerden kurtulma isteği vardır. Bu durumu annesi ile büyük bir tartışma yaşayan katılımcı Elif şu şekilde açıklamaktadır:

Aynada kendimi daha çok beğeniyorum. Kendimi daha iyi hissediyorum. Bir de kolumda bir yaram vardı. Onu da kapattığım için mutluyum. Bileğimdeki o yarayı her gördüğümde bana çok olumsuz şeyler hatırlatıyor. Bunları artık anımsamak istemiyorum. Artık koluma bakabiliyorum. Bunların hepsi avantaj benim için. Ayrıca yaptırdığım dövme beni marjinal kıldırıyor. Geçmişle bağdan ziyade kendi varlığımı ortaya koyuyor. (K-Elif, 23)

Bu dövmem biraz duygusal ve özel bir durum ile ilgili. Daha önce sevdiğim birisine aitti fakat şu an o anlamını yitirdiği için paylaşma gereğinde bulunmuyorum. Bir de onu kaliteli bulmadığım için onu da kapatmak zorunda kaldım. Baykuş ve aslan kafasından olan bir dövme yaptırdım. Özellikle dişiliğimi sevdiğim için dişi aslan kafası ve baykuş kafası yaptım. (K-Ferda 32)

Katılımcılar yaptırdıkları dövmenin anlamlı olması ve bireyin anlam dünyasına hitap ettiğini dile getirerek, başka insanların yaptırdığı farklı dövmeler üzerinden, beğeniler ve zevkler bağlamında sosyal statüye göndermede bulunmaktadır. Bu durum oluşurken, birey bedenine yaptırdığı imgeye, kendi estetik kaygılarından yola çıkarak sembolik bir anlam yüklemektedir. Dövme pratiği yapan bireyler belirli sosyal statü ve sınıf konumlandırmaları yapmaktadır.

Canım anam yazısı bana biraz varoş gibi geliyor. Nasıl desem mesela askere giden efkârlı erkekler yazıyor. Ben öyle şeyleri sevmiyorum. Mesela ben de annem ve aileme olan sevgimi göstermeye çalışıyorum ama bunu onların isimlerini kullanarak yapıyorum. Canım kızım veya aşkım gibi şeyler ile yapmam. Öyle şeyler bana hitap etmiyor. (K-Derya, 26)

Verilen örnekte de görüldüğü gibi dövmeye yönelik bir kategorileştirme söz konusudur. Bu kategorileştirme toplumsal bir statüye ve sınıflandırmaya sebep olmaktadır. Bourdieu bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; “zevk sınıflandırır ve o aynı zamanda, sınıflandıranı da sınıflandırır... sınıflandırılmış toplumsal özneler, güzel ve çirkin, seçkin ve bayağı olan arasında yaptıkları ayrımlarla kendilerini farklılaştırmaktadırlar...” (Bourdieu, 2015: 6).

Benim dövmemi beğenmeyen kişiler daha çok böyle ‘canım anam’ gibi yazılar yazanlar ya da gül, silah resmi yaptıranlar. Onlarla uyuşmuyoruz ama ben onlara bir şey demiyorum. Başkalarının da bana bir şey demesine hakkı yok tabi fakat dediğim gibi ben öyle insanlar ile takılmam. Bana göre değiller. (K-Elif, 23)

Birey, farklı bir kültürel ve ekonomik sermayeye sahip olmasından kaynaklı olarak kendisini ayırmaktadır. Bourdieu (2015: 31) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır; ardı ardına bölünmelerle yeniden yaratılan birincil beğeniler evreni içerisinde, birincil karşıtlıklara dayanan ve kabaca, eğitim seviyelerine ve toplumsal sınıflara karşılık gelen bir beğeniden bahsedebiliriz. Bu noktada kültürel tüketime yönelik, beğeni algısının ve tercihlerin, sınıf temelinde oluşmaktadır. Bu durum toplumsal farklılıkların oluşması ve meşru olmasını sağlamaktadır. Bourdieu deyimini ile toplumsal ayrımı yaratmaktadır.

3.3. Beden işaretleri ile Kültür İlişkisi

Türkiye kültür yapısı olarak çok çeşitliliğe sahip olan bir ülkedir. Birbirinden farklı birçok kültürü kendi bünyesinde barındırmaktadır. Kültür rastgele davranışlardan ziyade bir grup insan topluluğun rutin olarak ortaya koyduğu birçok davranış türüdür. Bunu Moore (2015: 216) şu şekilde ifade etmektedir: en geniş anlamıyla kültür, insanın dâhil olduğu toplumun bireyi olarak kazandığı bilgi, inanç, adet ve diğer alışkanlıklardan oluşan bütünler olarak ifade etmektedir. Türkiye’de ise *deq* kültürünün en yaygın görüldüğü bölgeler, Doğu ve Güneydoğu bölgesidir. Bu bölgedeki kadınların çoğu *deq* yaptırmayı bir kulak deldirmesi gibi ya da bir halhal takmak gibi basit bir noktaya indirgemişlerdir. Öyle ki kadınların birçoğu henüz karar verme yaşına gelmeden çocukluk dönemlerinde aile büyükleri tarafından *deq* yaptırılmıştır.

Yaptığım deqi tamamıyla kültürel olduğu için yaptım. Ben daha 5 yaşındayken bu deqleri yaptılar. Benim elimi sıkıca tutmuşlardı. Bende çok ağlıyordum. [Nasıl ağladığımı tarif ediyor]. Bizde küpe yaptırmak gibi bir şey. On yaşlarına gelince yapmaya başlarlar. Yani kızım kültürel olduğu için yaptık bunları. Bize o zamanlar çok güzel geliyordu. Seviyorduk. Ben hala çok seviyorum. Kaç yaşındayım bir güne pişman değilim. ilkini beş yaşında yaptım. Hatta dövmenin tamamlanmasına izin vermeden bırakıp kaçtım. Korkmuştum. Ağlıyordum. Ama sonra on yaşında kendi isteğimle gidip yaptırdım. Sonra aynı yıl iki tane daha yaptım. (K-Birgül, 62)

10 yaşıını yeni bitirmiştim. Diğerini de 13 yaşında yaptım. Küçüktüm yaptırdığımda. Zaten büyük yaşlarda yaptıran pek kimse olmazdı. Deq dediğin gençken yaptırılır. Evlendikten sonra kimse yaptırmazdı ki. (K-Kübra, 77)

Tam hatırlamıyorum yaşıımı ama artık genç kız olmuştuk [ergenliğe girmiştik demek istiyor] yani 13 yaşında vardım. (K-Hamdiye,72)

Yaşlı kuşak katılımcıların aktardığı bilgiye baktığımızda birçoğunun henüz karar verebilme yaşına gelmeden Deq yaptırdığı ve ailenin kültürünü sonraki kuşağa aktardığını görmekteyiz. Yaşlı kuşağın bu kültürü aile büyüklerinden devraldıklarını gözlemlemekteyiz. Dönemin modası olarak kabul gören deq kişinin henüz karar verebilme yetisi olmadan, kültürel bir durumun taşıyıcısı olarak bedenlere yapılmıştır. Bu durumun öğrenilmiş bir davranış olduğunu görmekteyiz. Bu öğrenilmiş davranışlar zamanla değişime uğrayabilmektedir. Katılımcıların aile büyüklerinden devraldıkları deq bir sonraki kuşağa aktarma konusunda tereddüt yaşamalarından anlayabilmekteyiz.

Valla ben torunumun yapmasını istemem. Ona yapma derim. Bu size göre değil. Yok kızım biz cahildik yaptık. Şimdiki kimse de yapmıyor ki zaten. Vücutlarına yazıktır. Hem biz bilmiyorduk günah olduğunu. Şimdikiiler biliyorlar günah olduğunu o yüzden yapmasınlar. (K-Lamiha, 72)

Yaşlı kuşak kadınların devraldıkları bu kültürü bir sonraki kuşağa aktarmama sebebinin yaptırdıkları yaşta küçük olduklarını yani henüz kendi kararlarını alamadıklarından kaynaklı olduğunu aynı zamanda dini nedenlerden dolayı deq kültürünü sonraki kuşaklara aktarmadıklarını görmekteyiz.

Genç kuşağın kültür dövme ilişkisine baktığımızda beş kadının popüler kültür bağlamında dövme yaptırdığını görmekteyiz. Kalan bir kadın ise hem kendisine hem de üç arkadaşına eski usul deq yaptırarak bu kültüre bir bağlılığının olduğunu şu şekilde göstermiştir.

Değ kültürel olduğu için birçok insana öneririm. Zaten üç arkadaşşıma da ben yaptım. Üçünün ailesinin de dövmelele bakış açıları farklı değil. Onların da nenelerinde dövme olmasına rağmen aileleri tepki gösteriyor. Tabi benim ailem kadar tepki vermezler ama yine büyük tepkileri olacaktır. Birinin bileğine güneş figürü yaptım. Diğer ikisine bende var olan üçgen ve içinde üç damla olan figürünü yaptım.(K-Rojbin, 21)

Bazı genç kuşaktan dövme yapan kadınlar tüketim kültürünün etkisiyle bedenlerine şekiller vermekte ve bedeni en idealize olacak şekilde değişikliklere açık bir hale getirmektedir. Dışarının bakışına ve beğeni algısına göre değişen/değiştirilen beden teknolojinin ve özellikle sosyal medyanın etkisiyle dönemin idealize edilen bedenine ulaşmaya çalışan birçok insanı ortaya çıkarmıştır. İdealize edilen bedene ulaşmada kozmetik, estetik cerrahlar, spor salonları ve daha birçoğuna ek olarak piercing ve dövme de eklenmiştir. Genç kuşak kadınlarda yapılan dövmenin kültürel bir taşıyıcılıktan ve tarihsel arka planları ile ilişkili olan bir takım kültürel kodlardan ziyade dönemim popüler kültüründen etkilenele bedenlere dövme yapmışlardır.

Dövme ile aynada kendimi daha çok beğeniyorum. Kendimi daha iyi hissediyorum. Bir de kolum da bir yaram vardı. Onu da kapattığım için mutluyum. Yaptırdığım dövme beni marjinal kıldırıyor. Geçmişle bağdan ziyade kendi varlığını ortaya koyuyorum. (K-Elif, 23)

Kısaca ifade etmek gerekirse genç kuşak kadınlar dövmeyi popüler kültür doğrultusunda bedenlerini şekillendirmek için yapmaktadır. Yaşlı kuşak kadınlar ise geçmişten devraldıkları bir kültürü sürdürmek için yapmaktadır.

3.4. Beden işaretlerinin Saklama İhtiyacının Duyulması

Bireyler değ/dövme yaptırdıktan sonra ailenin ve çevrenin tepkilerinden kaynaklı olarak dövmelerini gizlebilmektedirler. Bu durum yaşlı ve genç kuşak katılımcıların anlatıları üzerinden yorumlanacaktır. Yaşlı kuşak kadınlara baktığımızda deqlerini şu durumlarda gizlediklerini görmekteyiz:

İlk yaptığımda utanıyordum. Rahmetli babamdan ilk bir hafta gizledim. Daha sonra açtım. Benim babam çok sert bir adam değildi. Bize öyle

çok kızmadı. Zaten biz de her işi yapan davardan yemek yapmaya, tarlaya her işe koştururduk. Babamızın sözünden çıkmazdık. Şimdiki gençler gibi hiç değildik. Saygılı, sakın, işimizde gücümüzde insanlardık.(K-Zeliha, 75)

Bazen gizliyordum. Kalabalık ortamlarda beyaz tül bendimi deq yerine kadar (anlının ortasına) çekiyordum. Diyordum kimse görmesin. Ayıptır.(K-lamiha, 72)

Kadınlar aile büyüklerinin yanında özellikle de baba figürü karşısında saygıdan kaynaklı olarak, yaptırdıkları deqi gizledikleri görülmüştür.

Eşim bana kuma getirdiğinde o köyden gelenler vardı. Köyde henüz başka ev olmadığı için benim kaldığım eve geldiler. Kumamın adı Fatmaydı. Ben o zaman o köyden gelen hiç kimsenin benim yüzümü görmesini dahi istemedim. Bunun belki deq ile bir alakası yok ama o zaman elimi yüzümü sakladım. Kimse beni görmesin istedim. Yüzümdeki deqe kimse bakmasın istedin. Zaten çok da utanıyordum.(K-Hamdiye,72)

Ayrıca genç kuşak kadınların da dövmelelerini ailenin ve çevrenin vereceği tepkiden kaçındıkları için dövmelelerini gizleme gereği duymuşlar. Özellikle kadın, aile ile bir tartışma yaşanmaması için dövmeyi ilk zamanlar saklamakta bu durumu aileye yavaş yavaş, alıştıranak açmaktadır.

Ailemden ilk günler gizledim. Çünkü yaşımdan küçük olduğunu düşünüyorlardı ve dövme yapmama karşıydılar. O yüzden özellikle annem ve babamdan gizledim. Abimde zaten vardı. Nenem de bir şey demiyordu. Ama annemler kızabiliyorlardı.(K-Rojbin,21)

Kocam ve babamdan bir süre çekindim. Göstermedim. Zamanla onlar da alıştılar hatta son dövmemi babama gösterdiğimde hiç tepki göstermedi. 'Ben ne desem boş zaten.' dedi. Alıştı artık.(K-Ferda,32)

Yaşlı kuşak katılımcılar, hiç bir ortamda yaptırdıkları deqleri gizleme gereğinde bulunmadıklarını hatta bunu görünür alanlara yaptıklarını belirtmişlerdir.

Yok kızım hiç saklamam. Ergani 'de ve Karacadağ 'da hiç gizlemedim. Gizlemem de. Niye gizleyeyim ki. Ne var bunda. Günah noktası dışında hiçbir şeyden pişman değilim. Sonradan herkes çok günahtır deyince üzüldüm. Günah olduğunu da biz köyden çıkıp uzak yerlere çalışmaya gidince öğrendik. (K-Birgül, 62)

Genç kuşak kadınlar ise, kendilerini oldukları gibi göstermek istediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Hiçbir zaman gizlemedim. Zaten elimin üzerinde örtebileceğim bir alan değil. Dövmelerim küçük de olduğu için çok göze gelmiyor. (K-Nursena, 39)

Goffman (1956, akt. Ertan, 2017: 69) biyer bir ortamda başka biri ile etkileşime geçtiğinde bırakmak istediği izlenim bazı yönleri gizlenir. Vurgulanan ya da açığa çıkarılan etkiler Goffman'ın ön bölge olarak kavramsallaştırdığı bölgede görünür bir durumu oluşturmaktadır. Dövme de tam bu noktada görünür kılınan bir hâl almaktadır. Buna karşıt olarak arka bölge ya da sahne, bastırılan gerçeklerin görünür olduğu bir bölgeye işaret etmektedir. Arka bölge ya da sahne, etkileşimin sekteye uğramaması, amaçlanan etkinin yaratılması ve etkili bir performansın gerçekleştirilebilmesi için, hazırlıkların yapıldığı, bazı araçlarla donatılmış ve çoğu zaman, diğerlerinin girişine kapalı ya da sınırlı olarak açık bir yerdir. Bu noktada önemli olan dövmenin örtülmesi ya da gizlenmesinin altında yatan sebebin utanç olmasından ziyade birey ve toplum arasındaki bedeni kontrol etme mücadelesidir. Bu mücadele içerisinde toplum, bireye baskın gelmekte ve bireyi kısıkaç altına alabilmektedir. Toplum bireyin başıboş davranmasını engellemek için kamusal alanda uyguladığı yaptırımlar ile onları terbiye etmeye çalışmaktadır. Özellikle genç kuşak kadınlar, yaptıracakları dövmeleri bedenlerinde görünmeyen yerlerde olması için büyük çaba sarf etmektedirler. Çünkü bu genç kuşak, dışarıdan bakan gözlemcilerin onları damgalanacağını ve ciddiye alınmayacağı korkusuna girmelerine sebep olmaktadır. Tıp okuyan katılımcı bu durumu şu şekilde özetlemektedir;

Öncelikle toplum baskısı mesela memur kesimi okulda ya da iş yerinde benim dövmemin görünmesi doğru değil işte okulda veli bir şey söyler, hastanede hasta doktora bir şey söyler. Zaten polisler ya da kolluk kuvvetinin hiçbir alanında böyle bir şey yok. Yani kişiler bulundukları mesleklerden kaynaklı da sildirebiliyorlar. Mesela sınava girecekler gelip dövmelelerini sildirip öyle giriyorlar sınava. Yani özellikle eşkâl belirleme durumunu ortaya koyduğu için bundan kaçınıyorlar. Eğer dövmeniz varsa dikkat çekiyorsunuz. Eşkâliniz ortaya koyacak bir figür seçmişseniz bu sakıncalı olabiliyor. Sonuçta dövmeleler bazen bizim düşüncelerimizi de ortaya koyabiliyor. Bu eşkâlin ortaya çıkmaması için en az yaptırana kadar sildiren de var. (K-Elif, 23)

Başka bir katılımcı ise çalıştığı kurumun imajını zedelememesi gerektiğine dair uyarı aldığını şu şekilde belirtmiştir.

Evet, mesela şuan özel bir kurumun üniversite hazırlık kısmında kayıt görüşmeleri yapıp kurumu tanıtıyorum. Çalıştığım kurumda gelen velilerin muhafazakâr olması durumunda kapatmak zorunda kalıyorum. Bulunduğum kurumun imajını farklı yansıtmamak için veya alınacak olan herhangi bir kayda engel olmamak için kapatabiliyorum. Sahip olduğum misyondan kaynaklı kapatıyorum. İş arkadaşlarımdan ikisi de kapatıyor. Kurumun sahibi bizi işe alırken bu koşulu öne sürmüştü. Yani çok açık dekolte şeyler giyilmeyecek ve dövmelelerimizin görülmemesi gerekiyor. Özellikle benim örtülü olmamdan kaynaklı ekstra dikkat etmem gerektiğini söyledi. (K-Ferda, 32)

Bu noktada katılımcıların sürekli göz önünde bulunan bölgeleri yönetirken toplumun normlarına göre hareket etmek zorunda kalmaktadırlar. Katılımcıların aktardığı gibi Toplumun baskısı ile oluşturulmuş bedenler ortaya çıkmaktadır. Goffman'ın da belirttiği ön ve arka sahne kavramları bunu desteklemektedir. Dövmeli bir birey kendi gibi dövmeli olan bir grubun içinde veya ev ortamında dövmelelerini rahatlıkla göstermektedir. Bu durum bireyin, toplumsal ya da kamusal alanda arka sahnesinde saklamak ya da gizlemek zorunda kaldığı bir olayken, özel alanında artık ön sahnesi olmaktadır.

3.5. Beden İşaretleri Olarak Deq/Dövme Sembollerinin Bireyler için İfade Ettiği Anlamlar

Geleneksel dövme biçimi olan *deq*, bedenlere farklı tekniklerle birer nakış şeklinde işlenerek, geçmişin anlam dünyasını sırtlayarak günümüze aktarmıştır. Dönemin beğeni algısına göre seçilmiş birçok şekil ve sembol dışarıdan bakanın algısından bağımsız olarak, o topluluğun kültüründen, inancından duygusal ve estetik yapısından ipuçları taşımaktadır. Yaşlı kuşak kadınlar, bedenlerine işledikleri bu figürler ile bize birçok ipucu aktarmaktadır. Kadınların çoğu 70 yaş ve üzeri oldukları için bedenlere yaptırdıkları sembollerin ve simgelerin ne anlama geldiğine dair bilgileri olmasa dahi yıllar öncesine ait olan bu sembollerin bazı anlamları bulunmaktadır. Yaşlı kuşak kadınlar bedenlerine çoğunlukla göksel semboller, geometrik şekiller, hayvan, bitki ve takı şekilleri yapmaktadırlar. Örneğin katılımcılardan biri ayak bileğine halhal işaretini yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

Yaptırdığım deq yılan gibi ayak bileğimi saran bir şekil. Yılanlar bizde sağlık ve temizliği gösteriyor. Mesela yılan. Bütün böcek küçük hayvanları yiyordu. E bu küçük fare gibi şeyler ambarlarımızı dolduruyordu. Yılanlar bu fareleri ambardan uzak tutuyordu. Hayvan yemlerini, bizim buğdayımızı koruyorlardı. Bide yılanlar sürekli deri değiştirdiği için bize farklı geliyordu. Bu yüzden bu hayvanı seviyordum. Bide uzun olduğu için ayağı güzel saran bir şekil. Halhal gibi durduğu için de yaptırdım. Alnımdaki ise çizgiler iç içe geçmiş yıldız şeklindeydi. Gökyüzünden bir şeyi alnımda taşıdım. Ama zamanla alnımda yuvarlak gibi görünmeye başladı. Bir de çenemin altında nokta şekli var. Onun da bir anlamı olsun diye yapmadım. (K-Zeliha,75)

Çatal şekli gibi bir şey yaptırmıştı. Koluna yaptırmıştı. Hem büyüktü kolundaki. Bir de arkadaşlarım da vardı. Hani arkadaşlarımın çoğu da akrabam aynı zamanda. Onlarda güneş, üç nokta, halhal şekli, makas gibi şekiller vardı. (K-Hamdiye, 72)

Mesela ayak bileklerine halhal şeklinde ince boncuklu yuvarlaklar yaparlardı. Parmaklarına alınlarına yaparlardı. İnan öyle güzel olurdu ki anlatamam. (K-Fehime, 65)

Deq motifleri arasında çoğunlukla kullanılan geometrik şekiller üçgen, nokta ve dairedir. Bazı durumlarda bu figürlerin iç içe geçmiş hali kullanılmaktadır. Mümtaz Fırat’a (2019: 79) göre daire ve yarım ay sembolleri Güneş ve Ay’ ın tezahürü olarak, dışı noktalı çember ise mühür olarak yorumlamaktadır.

Annemin elinde çatal işareti vardı. Yengemin elinde yuvarlak vardı. (kalem ile şeklini çizdi). Bizim zamanımızda popülerdi. Ben de arkadaşlarımdan heves ettim. Alnuma küçük bir yıldız yaptırdım. Şimdi baktığınızda yuvarlak görünüyor ama yaşlılıktan olmuştur. (K-lamiha, 72)

Ben annemin deqini gördüğümde beridir çok seviyorum. Yüzündeki çatal işaretinden ben de yüzüme istiyordum. Ben anneme ‘bana da yap dedim’. Sadece koluma ve elime yaptı. Onun hem kolunda elinde ve yüzünde vardı. Bana başka da bir yere yapmadı. Hala neden yüzüme yapmadığını anlamıyorum. (K-Hamdiye, 72)

Katılımcılara göre geleneksel *deq* motiflerinde bedenlere daha çok doğa temalı figürler işlenmiştir. Özellikle hayvan figürlerinde; ceylan, geyik, akrep, bitki figürlerinde; çiçek, ağaç gibi figürler yapılmıştır. Bunlar değişkenlik gösterse bile *deq*lerde kullanılan motiflerin çoğunluğu takı araçlarını oluşturmaktadır, bu da bize *deq*in en çok estetik kaygılar ile yapıldığını göstermektedir.

Genç Kuşak kadınlar için dövme; yaşamlarından, acılarından ve gündelik hayatlarının birçok alanından parçalar taşımaktadır. Her bireyin yaşamında deneyimlediği ve kendisi için doğru, yanlış, güzel ve çirkin olarak yorumladığı bireysel kabulleri bulunmaktadır. Bu bireysel kabulleri hayatlarında ortaya koyarken dövmeyi bir araç olarak kullanabilmektedirler. Genç kuşak kullandıkları sembolleri tercih ederken hayatlarında değerli gördüğü kişileri veya yaşadıkları olayları bedenlerinden kalıcı kaldırmayı amaçlamaktadır. Gençlerin Diyarbakır’da yaşlı kuşaktan sonra yaptırdıkları semboller ve yaptırma sebeplerinden örnekler verecek olursak bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Bileğimde aslında bir yaşam ağaç istemiştim. Çünkü benim soyadım 'çınar' ve bir ağaç ile bağlantılı olmasını istedim. Tabi ki en önemlisi bir yaşama tutunmak istedim. Hayatın tadına varmak ve bu kötü psikolojiden çıkmak istedim. Hayatın tadına varmak istedim. Her koluma baktığımda güçlenip hayatı daha bir anlamlı kılmak istedim ve benim babamın bana hediye ettiği ilk şey bir kitaptı. Kitap 'Bir Çift yürek' adında, Amerikalı bir kadının Avustralya'da Aborjinler ile yaşadığı ruhsal yolculuğunu anlatıyordu. Onların mitolojilerinde rüya kapanları vardı. Kötü kâbusları tutanlar. İnsanları uykularında rahatsız eden şeyleri kaçırın bir kapan vardı ve ben o kapanı yaptırmak istedim.(K-Elif, 23)

Kolumda yazan 'just feel' İstanbul'da tanıştığım trans bir arkadaşımın sözüydü. Bu arkadaşım birçok yere yazı gönderiyordu. Ben de onun yazılarını okuyup çok etkilenmişim. Ona hayattaki gayesinin neler olduğunu nasıl hayattan zevk aldığını sorduğumda bana 'sadece hisset' dedi. Bu cümlesi benim için çok anlamlı bir hal almaya başladıktan sonra bunu neden tenimde taşımayayım diye düşünüp dövme yaptırdım. Zaten ilk dövmem 'annem' idi. Annemi çok sevdiğim için ona dair bir şey taşımak istedim. Bir de son yaptırdığım yılan figürü. Herkesin çok tepki verdiği dövmem. Ben yılanları çok severim. Görsel olarak beğendiğim için yaptırdım.(K-Derya,24)

Sevgi var çünkü annemin kardeşimin ve kızımın adı var. Bir de özellikle kadınları seçmiş gibi duruyorum. Ama onlara karşı sevgim başka olduğu için yaptırdım. Boynumdaki kuşlar bana özgürlüğü anımsatıyor. Göğsümü ise çok beğendiğim için oraya yaptırmak istedim.(K-Tülin-24)

Beden üzerine yapılan çoğu dövmenin birey için anlamı olmakla beraber hayat hikâyesinde belirli bir yere ve öneme sahip olduğu durumlar vardır. Katılımcılardan biri bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Sol kolumdaki 'ruhum ayakta kelimesi' tamamıyla karakterim, yaşamım ve mücadelem ile bütünleşen bir şeydi. Birçok problem ile karşılaştım. 8 yaşından itibaren argo bir tabirle 'hayatımın içine edildi'. Buna rağmen ayakta kalıp mücadele etmeyi başardım ve ruhum ayakta kavramı bu durumun bir göstergesiydi. Sağ kolumda 'hiçlik' yazısı vardı. Tasavvufa merakım var. Bende olumsuz olan duygular

kibir, üstten bakma gibi bizi insaniyete üst bakma durumlarından uzak tutmaktadır. Bu kavram insanı kötü duygulardan arındırabiliyor.(K-Ferda, 32)

Genç kuşak kadınlar dövme yaptırma sebeplerinde dövmeye bireysel olarak anlam yüklemiş ve onu aynı zamanda bedenlerini güzelleştirmek için kullanmışlardır. Yaşlı kuşak kadınlar da bu durumu süslenme ve güzellik için yapmışlardır. Birbirinden farklı iki kuşak arasında benzer olarak dönemin güzellik anlayışına bağlı hareket edildiği görülmüştür.

3.6. Beden İşaretlerinin Cinsiyet ile İlişkisi

Beden, biyolojik ve fizyolojik özellikleri bakımından maddi bir varlığa sahip olup; toplumsal alanda ortaya çıkan bireysel ve kolektif ifadelerin anlam bulduğu sergi alanıdır. Söz konusu alanda bireyler, bireysel kimlik, sınıf veya bir gruba aidiyet gibi noktalara ilişkin sembolik ve imgesel söylemlerin üretim noktasıdır. Dövme bedene işlenirken, toplumsal cinsiyet rolleri baz alınarak şekillenmektedir. Özellikle kadınlık ve erkeklik rollerinin inşası sürecinde dövme önemli bir göstergedir. Dövme, yapım aşamasının içerdiği acı hissinden dolayı, uzunca bir süre erkeklikle ilişkilendirilmiştir (Bell, 1999: 55). Bell, modern toplumlarda durumu bu şekilde ifade etse de geleneksel toplumlar için bu durum değişmektedir. Geleneksel toplumlarda dövmenin acısı ne kadar büyük olsa dahi kadınlar dövme yapmaktadır.

Çok ağrıdı. ‘Ay ay’ deyip duruyordum. Görümce de ‘sabret ses çıkarma bitiyor’ diyordu. Sonra kabuk tuttu. Bir hafta hep ağrıdı. Kabuklar iki kere atınca geçti artık.(K-Lamiha, 72)

Başta biraz ağrısı var. Dediğim gibi eğer su, sabun, saman kalıntıları, toz gibi şeyler deqi yara yapmazsa bir şey olmuyor. Bir haftaya geçiyor. Acı falan kalmıyor. Küçükken yaptığımız için acı kısmı da akla gelmiyor. Zaten 15-20 dakikalık iş. Kızım eline biraz kül döküp iğne ile üstünden geçiyor.(K-Zeliha,75)

Yaşlı kuşak kadınlara baktığımız zaman erkeklere nazaran bedenlerine daha fazla *deq* yaptırmışlardır. Katılımcılardan edinilen bilgilere göre Diyarbakır ve Van'da erkekler çok nadir bedenlerine *deq* yaptırmaktadır. Hazar, (2006: 302) erkekler de nadir olarak yaptırırsalar bile ellerde, “isme’l-bikar” denilen burun, çene, elmacık kemikleri üzerinde birer nokta şeklinde yapılmaktadır. Kadınlarda ise, ellerde, parmaklarda, kollarda, ayaklarda, alınlarda, çenelerde, dudaklarda, bileklerde, yanaklarda ve çene altından göğüslere kadar yapıldığı görülmektedir.

Kızım zaten erkekler yapmaz ki. Bizde erkekler yapmaz öyle şeyler. Annem ve ben yapmıştık. Başka da erkek kardeşlerim yaptırmadı. Diyarbakır taraflarında erkekler yaptırmıyor kızım. Deq kadında güzel duruyor. O ne öyle erkek yapacak.(K-Hamdiye,72)

Bütün ailemde var. Bir kız kardeşim ve annemde var. Bende annemin yaptığı işaretlerin aynısı var zaten. Erkeklerimiz pek yapmıyor. Bir tanıdığımız var. Nuri diye biri o bütün bedenine deq yaptırmış. Kolunun hepsini yapmış. Ama bizim erkekler yapmıyor. Kızların birçoğunda var. Birkaç kişide belki yoktur o kadar... Yani deqi kadınlar yapar erkek niye yapsın. Erkekler ne yapacak deqi. Erkekler çok hevesli değiller. Mesela yüzlerinde sakal var nasıl yapsınlar oraya. Belki ellerine yaparlar. Onu da ben görmedim.(K-Birgül,62)

Bölgede yaşlı kuşak kadınlar yoğun bir şekilde *deq* yaptırmışken genç kuşak kadınların birçok sebepten ötürü dövme yapmaları engellenmektedir. Genç katılımcılardan biri hem *deq* hem de dövme yaptırmış ve ailesinin tepki gösterdiğini ve bir kuşak öncesi aile büyüklerinde var olan bu durumu çevredekilerin kabul etmemesini şu şekilde ifade etmiştir:

Açıkçası çevremdeki birçok insanın tepkisi oldu. Nenemde var olan durumu devraldığımı belirtsem de anlamıyorlar. İlk zamanlar tepki gösteriyorlar fakat daha sonra alışıyorlar. Hatta bazı kuzenlerim benden güç alıp daha sonra onlar da kendi bedenlerine dövme yaptırdılar. Hatta arkadaşlarıma ben kendim deq yaptım.(K-Rojbin,21)

Geleneksel topluma baktığımızda *değ* yapılan dönem çok normal bir durum iken genç kuşak katılımcılar için bölgede henüz dövme tam anlamıyla kabul görülmemiştir. Doğu ve Güneydoğu'da kadınların dövmede önemli role sahip olmasına rağmen modern kültürde dövme erkekler lehine artış göstermiştir. Genç kuşak kadınlar dövme yapma oranı eskiye oranla artmaya başlasa dahi katılımcılar yaşadıkları zorlukları şu şekilde ifade etmektedir:

İki erkek kardeşimde var. Ama kadınlarda hiç yok. Ben ilk kadınıma ailede dövme yaptım.(K-Ferda, 32)

Kişinin biraz daha kendi bedeninde farkındalığı ortaya koyuyor. Hem de toplumun dikte ettiği kurallara da karşı gelme durumu ortaya çıkıyor. Çünkü her ne olursa olsun biz Anadolu coğrafyasında yaşıyoruz ve erkekler de küpe, kadınlarda dövme piercing gibi durumlar yeni yeni aşılmaya başlandı. Hele ki ben bundan 15 yıl önce yaptırdığımda bu coğrafyada Kürt evli bir kadının dövme yaptırmaması durumu çok zordu. Yani ben açıkçası çok zorluk çektim. Eşim ve kendi anne babamdan büyük tepki aldım. Ama vazgeçmedim.(K-Ferda, 32)

Genç kuşak kadınlar zamanla çevrenin ve ailenin dövme yaptırmaya karşı olan tutumlarına karşı gelmektedir. Bu durumu dövmenin tüketim alanının genişlemesiyle birlikte büyük ölçüde kadınlar üzerindeki baskı kaybolmaya başlamış ve belirli bir toplumsal cinsiyete indirgenemeyecek bir boyuta ulaştığını görmekteyiz.

Çok acıdı ama pes etmedim. Bitene kadar bekledim. Son dövmem 6 saat sürdü ama bekledim mola verdi beş dakikalık o kadar.(K-Dilan, 25)

Daha önce de bahsettiğim gibi dövme, bedene uygulanırken dövmenin şekli büyüklüğü ve yapılacağı yer toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmektedir. .

Erkek olsaydım kelebek seçmezdim. Gücü temsil eden bir şey seçerdim. Narin naif şeyler seçmezdim. Ama sol kolumdakini erkek olsaydım da seçerdim. Kalp atışı hayatın devamlılığını temsil ediyor. Zaten birçok erkekte de gördüm.(K-Nursena, 39)

Dövmenin figürü ve boyutuna vurgu yapan katılımcı, burada kadınlık ve erkeklik gibi cinsiyet rollerini ortaya koymaktadır. Bu cinsiyet rollerini gündelik

hayatta tekrar tekrar ortaya koyarak yeniden inşa etmektedir. Dövmenin toplumsal cinsiyet kimliğinin nasıl kurgulandığını göstermektedir.

Bu bölgede kadınlar pek dövme yaptırmaz. Gördüğüm kadarıyla erkekler daha fazla dövme yaptırıyor. Sert dövmeleleri de onlar yapıyor. Kadınlar daha küçük daha minimalist, daha geleneksel, narin motifleri tercih ediyorlar. Sert şeyleri daha çok erkekler seçiyor. Çünkü şey diye düşünüyor kadınlar, cildimize önem veririz. Bir yerimizde büyük lekeler oluşmasın. En ufak bir sivilcede krem süreriz. Kalkıp da büyük bir dövmeyi vücudunda sonsuza kadar taşımak istemeyiz. O yüzden küçük yazılar tercih ediyoruz.(K-Elif,23)

Yukarıdaki genç katılımcının da ifade ettiği gibi bedene işlenen dövme toplumsal cinsiyet rolleri ile kadınlara narinlik, kırılganlık ve daha yumuşak motifler atfedilmektedir. Kadınlar için kabul görülen bu kalıpları bedenlerin dövme aracılığıyla modifiye edilmesinde erkek ve kadın için “uygun” olduğu düşünülen biçimsel, konsensüsün sağlandığı bir norm söz konusudur. Bu normatif biçim, erkekler için, güce, dirence, agresifliğe işaret eden görece daha büyük bir dövmeyi; kadınlar için ise daha küçük, “sevimli”, “süslü” ve “duygusal” dövmeleri kapsamaktadır (Etan, 2017: 135).

Dövme, bireyin beden imajını yaratmaktadır. Birey bu imajları yaratırken toplumsal cinsiyet kimliklerini kurgulamaktadır. Özellikle imajı oluştururken kıyafet ve takılar cinsiyeti kurgulamanın diğer bir yoludur. Synnott (2002; akt. Ertan, 2017; 133), vücudun kıllar aracılığıyla cinsiyet kimliği etrafında nasıl düzenlendiğini ve şekillendiğini yorumlamıştır. Bu durum ile erkeklerin övündüğüne, kadınların utanışına işaret etmektedir. Vücudun çeşitli bölgelerindeki kılların kadın ve erkek için farklı anlamlara sahip olduğuna, kadınlık ve erkekliğin bir temsili olduğuna inanmaktadır. Örneğin; toplum tarafından kabul görmüş vücut normlarına göre erkeklerin saçları kısa, kadınların uzun olmalıdır. Bununla birlikte, kadınların yüzlerinin de kıllar olmamalı saf, pürüzsüz olmalıdır. Benzer şekilde, kadınlar bacaklarındaki kılları kesmeli, erkekler de ise vücut kıllarının olması bir problem teşkil etmemektedir. Bütün bunlar; bedenin cinsiyet kimliğinin kodlandığı alan olduğunu

göstermektedir. Vücut kılları analizi dövme için de geçerlidir. Çünkü genel olarak dövmenin motifi ve vücuttaki konumu açısından cinsiyete göre değişiklik gösterdiği görülebilmektedir. Bu da bize dövme bir dereceye kadar cinsiyet sisteminin bedendeki gösteri alanı olduğunu açıklamaktadır. Toplumsal kurallar, dövmenin altyapısını oluşturmaktadır.

Figür seçme noktasında cinsiyetimin etkisi var. Gidip de kolumu büyük bir pitbull kafası yaptırmam ya da kurt kafası yapmam. Kol dövme, en havalı ve en çok tercih edilen dövme türüdür. Özellikle üst kol, pazı veya tam kol dövme erkeklerin en çok tercih ettiği yerler oluyor. Bu yerler ve dövme tarzları bana çok erkeksi geliyor. Kadınlar daha çiçek, kuş veya uğur böceği gibi şeyler seçiyor. Bana böyle şeyler hitap ediyordu. O zaman uçan kuş tüyleri modaydı. Belki onu yaptırabilirdim. Çok fazla seçeneğimiz yoktu. Katalogdan bakıyorduk. Ya da internette gördüğümüz kopyala yapıştır dövme tarzlarıydı. Etrafımızda tasarlayan kimse yoktu ki. (K-Tülin, 24)

Yaptırdığımız yerler erkekler ile farklılık gösteriyordur. Kadınlar daha cesaretli mesela göbek deliğine yapabiliyor veya kasıklarına yakın bölgelere yapabiliyor. Bence erkekler daha standart yerlere yapıyorlar. Kol kaslarının olduğu bölgelere pazılarına yapıyorlar. (K-Derya, 26)

Ben evlenmeden önce dövme yaptıramazdım çünkü babam buna izin vermezdi. Evlendikten sonra yaptım ama eski kocam da buna izin vermedi. Ben biraz sürpriz gibi yaptım. Bir karar aldım ve bunu uyguladım. Yani her türlü evlilik ile bir ilişki kuramadım. Her iki durumda da erkek izin vermiyor. Kocam da zaten ilk gördüğünde sert bir şekilde 'sen evli barklı kadınsın ne işin var bunlarla senin' diye bağırıyordu. Hatta şu cümleyi bile kullandı 'sen kendini kime beğendirmeye çalışıyorsun? Bu yaptığın şeyi bir türlü anlamıyorum'. İşte erkekler böyle yaptığım şeyin kendim için olduğunu anlamıyor. Onun istediği gibi biri olmadım için sürekli beni yargılıyordu. Sadece bu konu için söylemiyor. Erkekler ne yapsanız izin almanızı istiyor. Ya ben mutsuzluktan, acı çekmekten mahvolmuş durumdayım. Dövme yapmak bana terapi gibi bir şey olmuş. Hala eski kocam ve ailem 'vay sen nedir yapıyorsun izin almıyorsun' diyorlar. (K-Ferda, 32)

Dövme, bir yönüyle kadınlığa ve erkekliğe biçilen kalıpları güçlendirip yeniden üretimine katkıda bulunurken, diğer taraftan kadınların yaptırdıkları dövmenin bireysel farklılıklarını ve güçlü yönlerini ortaya koymaktadır. Yapılan dövme sayısı arttıkça bireyler toplumsal olarak kabul görülen cinsiyet rollerinden sıyrılmaktadır. Dövme yaptırma oranı erkekler lehine artış gösterse de, dövmeler aracılığı ile kadınlar bedenleri üzerindeki kontrolleri tekrar ele geçirmektedirler (Tezgeç, 2015: 65). Kim Hewitt'e göre bedenlerini korumalarını, muhafaza etmelerini ve erkeklere nazaran belirli noktalarda daha kısıtlı davranmalarını bekleyen bir kültürde yoğrulan kadınlık olgusu sonucunda dövmeler, kadınlar için erkek egemen sınırları belirleyen diğerlerine karşı bir bağımsızlık bildirgesi olmuştur (Hewitt, 1997; akt: Tezgeç, 2015: 65).

Sırtımdaki dövme dişi aslan kafası, gücü ve bilgeliğin temsili olduğu için kadın olarak daha fazla güçlü hissetmemi sağlıyor. Özellikle dişi aslanı seçtim. Çünkü dişiliğimi simgeliyor ve bu bana güç veriyor. Dışarıdan bana bakan insanları umursamamaya başladım. Vücuduma, sildirdiklerim dışında, altı tane büyük dövme yaptırдыm. Kimisi yok sen annesin, yok sen evlisin, baban Müslüman bunların hiçbirini takmıyorum artık.(K-Ferda, 32)

Görüldüğü gibi kadınlar bir anlamda toplumsal cinsiyet rollerini yenilerken bir yandan ise bu toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılabilmektedir. Beden birey için bir direniş alanı olmakta ve toplumun bireye uyguladığı baskıdan birey, dövme yoluyla sıyrılıp özgürleşebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında, beden üzerine yapılan dövme pratiğinin kimlik inşası ve sunumu açısından çok önemli bir yerde olduğu görülmüştür. Kadınlar uyguladıkları dövmeler üzerinden bir anlam haritası oluşturarak, bedenlerinde yaptırdıkları yere ve şekle göre bedeninin dövmeler üzerinden okunması da bizlere ipucu sunmaktadır. Genç kuşak katılımcıların da ifade ettiği gibi dövme kimi yerde özgürleştirici kimi yerde ise toplumun kadına yüklediği normların gün yüzüne çıktığı alan konumundadır. Başka bir ifadeyle dövme, hâkim olan toplumsal cinsiyetin kimlik inşasının yeniden üretildiği bir alandır. Diyarbakır ve Van'da genç

kuşak kadınlar dövme/yi istedikleri yere ve istedikleri boyutta yapamamaktadırlar. Kadınların üzerinde çevre ve aile baskısı olduğu gözlemlenmiştir. Yaşlı kuşak kadınlarda ise *deq* toplumsal cinsiyetin kimlik inşası noktasında aile ve çevrenin büyük bir baskısı olmadığı ve kadınların *deq* bir süslenme aracı olarak yaptıkları gözlemlenmiştir.

3.7. Beden İşaretlerinin Dini İnanç ile İlişkisi

İnsanlığın ilk zamanlarından beri insanların kültürlerini, yaşam tarzlarını ve gündelik hayatlarını etkileyen din olgusu, *deq*/dövme yaptırma sürecinde de etkili bir konumdadır. Din, toplumların evrensel bir boyutu olarak karşımıza çıktığı için bütün dünya genelinde dövme/*deq*-din ilişkisi önemli bir yere sahiptir. Dinlerin çoğunda bireyin ibadeti ve bedenlerinin kötülükten arınabilmesi için fiziksel olarak temiz olması gerekmektedir. Bu temizlik gündelik yaşamın oluşumunda bir takım pratik temellere dayanmaktadır. Din sadece temizlik durumu değil ayrıca bedenin örtünmesi ve bireyin yaşadığı cinsellik gibi daha birçok faktörü toplum için belirlemektedir. Toplum için belirlenen bu kurallardan biri de dövmedir. Scheinfeld, dövme uygulamasını da tek tanrılı dinlerin onaylamadıklarını ileri sürmektedir (2007: 363). Bu konudaki farklı yorum ve açıklamalarla birlikte *deq*/dövmenin kabul görülmemesi bireylerde bir telaş yaratabilmektedir. Bundan kaynaklı insanlar *deq*/dövme yapmaktan uzak olabilmektedir. *Deq* ve dövme ilişkisi arasındaki bağa baktığımızda olumsuz bir durumun olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşlı kuşak kadınlara bakıldığında *deq* yaptırdıkları zamanlarda herhangi bir dini engel olmadığı görülmüştür. Yaşlı kuşak kadınların, yaşları ilerledikçe toplumda özellikle yakın aile üyeleri *deq* yaptırmanın günah olduğunu söylemiştir. Katılımcılarda, bu söylemlerin yoğunluğunun artması ile birlikte *deq* yaptırmanın

yaşadıkları dinde yeri olmadığı düşüncesi oluşmuş hatta aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere, bu yüzden pişman olma durumları ortaya çıkmıştır:

Yok kızım dinde yeri olmadığını bilseydim yapmazdım. Şimdi günah olduğunu biliyorum. Hayatta şimdi yaptırمام. O zamanlar kimse bir şey demedi ki. Kimse ne günahdır dedi ne ayıptır dedi. Büyükler yaptırmıştı bize de bir şey demediler.(K-Kübra, 77)

Kızım valla denilene göre öldükten sonra öbür dünyada acısı çıkacak. Kerpeten ile deq yapılan yeri çıkaracaklar. Yani bilmiyorum Allah bilir. Ama insanların söylentisi böyle. İnsanlar böyle konuşuyor.(K-Birgül, 62)

Biz büyüdükten sonra dediler günahdır siz neden yaptınız diye ben dedim bizim yaptığımız dönemde kimse bize günahdır demedi. Deseydi zaten yaptırmazdık. Sonradan dediler haramdır aldığınız abdest kabul olmaz diye ama ben nereden bilebilirdim ki. Ama kızım haram olsa Araplar niye yapsın ki. Sonuçta Kürtlere de Araplardan geçmiş bu deq. Madem haramdır onların hem erkekleri hem de kadınları niye yapsın ki. İslam'ın çıktığı yer orası. Kızım ben hacca gittim oraya gelen Arap erkek ve kadınların gözleri sürmeli elleri ve alınları deq doluydu. Her yerleri çeşit çeşit şekiller ile doluydu. Arapların kendileri Allah'ın evine bu şekilde geliyor. Madem günah o zaman onlar nasıl oluyor da Allah'ın evine bu şekilde gelebiliyorlar.(K-Fehime, 65)

Eğer günahı varsa tabii ki pişmanım. Ben bile isteyerek günah işlemek istemezdim. Çocuktuk cahildik. Bilmeden yaptık inşallah Allah günahsa affeder bizi.(K-Kübra, 77)

Yaşlı kuşak kadınlara baktığımızda kadınların küçük yaşlarda deq yaptırdığı ve bu dönemde İslamiyet'in henüz aile veya kadınların üzerinde büyük bir etkiye sahip olmadığını görmekteyiz. Çünkü kadınların aile büyüklerinin de deq yaptırdığını görmekteyiz.

Bauman (2010: 56), her ne kadar ahlaki sorumlulukların ekseninin, büyük toplumsal kurumlardan, bireysel alanlara kaydığını ifade etse de; bazı durumlarda söz

konusu kurumların bireysel eylemler üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek derecededir. Yaptığımız dövmeyle ilişkin toplumsal algının şekillenmesi ve bireylerin dövme yaptırma kararları üzerinde dinin, oldukça etkili bir faktör olduğu ifade edilebilir. Genç kuşak kadınlarda ise dövme ile din veya inanç sistemleri, dövme yaptırma kararlarını çok fazla etkileyebilmektedir.

Şöyle bir baskı oldu aslında 'İslam dini abdest geçirmez, günahıdır. Ama ben öyle bir düşünce olduğuna inanmıyorum. Bu tamamen toplumsal bir baskı. Ben de Müslümanım ama öyle bir şey yok. Kendi dinimi bilmiyor muyum? Aslında eski toplumumuzda vardı. Ama işte din ile baskılayıp bu kültürü kaldırdılar. Dini aslında araç olarak kullanıyorlar. Yani günah olarak şunu söylüyorlar kendi bedenimize zarar verdikleri için günah sayıyorlar. Ama abdest tutmuyor diye bir şey yok çünkü dövme yapılan yerde tekrar kıl da çıkıyor. Ve bununla abdest alınabiliyor. Hatta tekrar sildirebiliyorsun. Sildirince gözeneklere ne oluyor. Sonuçta gözenekler hala var ve su da geçiriyor.(K-Derya,26)

O dönem Müslümandım ve buna rağmen dövme yaptırmak istiyordum. Yaptırdım da. Diyorum ya bana o zaman da ters geliyordu dövmenin abdesti geçirmediği mevzu .(K-Ferda, 32)

Katılımcılardan biri olan Elif, dini inanca sahip olduğunu, kendisi bu konuda eleştirilmelerini doğru bulmadığını çünkü aslında Diyanetin yaptığı açıklamaya göre de hareket ettiklerini ifade etmiştir.

Piercing yapmak yerine dövme yaparım. Bir de helaldi artık. Eskiden dövme abdest geçirmiyor gözüyle bakıyorlardı. Ama Diyanet'in yaptığı son açıklamaya göre artık öyle bir durum söz konusu değil. Öyle olduğu için daha rahatlıkla yaptım.(K-Elif, 23)

Çoğu insan bağnaz. Dövme günah, dövmeli insanlar günahkâr, suç işleyebilir tarzı düşünceler bağnaz kalıyor. Hâlbuki diyanet açıklama yaptı. Dövme günah değil. Derinin gözenekleri var. Su geçirebiliyor. Hem bu benim ile Allah arasında kime ne? Açıkçası ben dini ritüelleri yerine getirmeye çalışan biriyim ve kimsenin benim dinimi sorgulamasını istemem. Kimsenin haddine de değil böyle bir durum. İslamiyet'i tam olarak benimsediğimi söyleyemem ama bir yaratıcının olduğunu düşünüyorum ve ona karşı mütevazı ve şükür dolu olunması gerektiğini düşünüyorum. Eğer

bu yaratıcı gerçekten dövmei yasaklamış olsaydı yaptırmayabilirdim. Ama yasakladığına inanmıyorum.(K-Elif,23)

Dini açıdan bir sıkıntı çıkardığını düşünmüyorum. Çünkü dövme dediğimiz şey deriye işleniyor ve deri de beş katmandır. Derimizin ilk katmanına işlediği için diğer dört katmanına işlemiyor. Bu yüzden bir problem yok. Yani derimiz su da geçiriyor. Abdestte geçiriyor. Eğer onda sıkıntı oluyorsa kalıcı makyaj da aynı şey sonuçta oda hiç çıkmıyor. Gözenekler açık, derimiz ıslanıyor. Üst derimiz saydam şeffaf olduğu için su geçiriyor. Hem su geçirmeyen yer nefes almaz ve çürür.(K-Nursena, 39)

Din, toplumda büyük bir toplumsal kurum görevi üstlenmeye devam etse de bireyleri etkisi altına alan modernizmin ve küreselleşme sonucunda bireysellik ön plana çıkmaktadır. Bireyler dinin katı kurallardan sıyrıldığını söyleyebiliriz. Genç kuşak kadınlar yaptırdıkları dövmelemlerin toplumda kabul kıldırarak için toplumun normlarına karşı gelmişlerdir. Aynı zamanda dövmei toplum içerisinde kabul ettirmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Zamanla kendilerini ve dövmeleli bedenlerini topluma kabul ettirmişlerdir.

3.8. Kamusal-Özel Alanda Beden ve Değ/Dövme

Toplumda bireyler kendilerini var ederken, giydikleri kıyafetler, kullandıkları takılar, oturdukları evler ve onları çevreleyen birçok şey onların kimliklerini veya benliklerini ifade etmektedir. Bu ifade türleri toplumun benimsemesi ve toplumun normlarına göre ise birey için bir problem teşkil etmemektedir; fakat eğer toplumun normları dışındaysa tepkiye maruz kalabilmektedir. Sanders ve Vail'in (2008: 2) işaret ettiği gibi; bedenlerin, görünüme yönelik toplumsal ve kültürel normları ihlâl edecek bir biçimde düzenlenmesi, söz konusu bu bedenlerin toplumsal ve ahlâki açıdan değersiz olarak tanımlanmalarına, sapkın olarak etiketlenmelerine sebep olabilmektedir. Bireyin yaptırdığı dövmenin büyüklüğü, şekli ve yaptırdığı yer

önemlidir. Dövmelerin, özellikle toplum içinde kolayca görülebilen beden bölgelerine yapılıp yapılmaması bireyin bilinçli tercihi olabilmektedir.

Sosyolojik temelde baktığımızda bedene yapılan birçok müdahale kamusal-özel alan tartışmasını ortaya çıkarmaktadır. Toplumlar, iki cinsiyet üzerinden bir çizgi çekerek kadınlara ve erkeklere birbirinden farklı özellikler yükleyerek, onların farklı roller üstlenmesine ortam hazırlamaktadırlar. Bu noktada kadınların yaptırdığı beden işaretleri ile ilgili gelişen davranışları ve bu davranışların gündelik hayatlarına yansımalarını görmekteyiz. Kamusal/özel alan ayırımından nasibini alarak beden de bu ayırma tabi tutulmuştur. Bedenin kamusal alandaki gösterimi, kültürel olarak bedene ve onun farklı üsluplarda yüklenen anlamları ve bu noktadan hareketle bedenlere dönük olumlu/olumsuz tepkiler oluşmaktadır.

Kolum sürekli açık olduğu için görünür bir yerde olmasını istedim. Vücudumda görmediğim yere yaptırmam. Ben baktığımda keyif almam gerekiyor. E haliyle kolum en görünen yer.(K-Rojbin, 21)

Mesela göğsümdekini ilk yaptırdığıma göre daha geç bir vakitte yaptırardım ve o dönem pinteresti kullanıyordum. Bu figürü birinde görmüştüm. Çok beğenmiştim, dedim ki 'bunu ben kesin yaptıracağım.(K-Tülin, 24)

Genç kuşak kadınların yaşamını sürdürmesinde önemli bir yere sahip olan meslek ya da iş hayatında dövme olumsuz karşılandığı için bu noktada kadınlar dövmelerini pek çok alanda gizlemek durumunda kalmıştır. Aşağıdaki katılımcı dövmesinin gizli kalabilmesi için yaptırırken bedeninde örtebileceği bir noktayı tercih ettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan Elif, yaşadığı olumsuz bir olaydan kaynaklı olarak yaptırdığı *deqi* kimsenin görmesini istememektedir.

Şöyle bir şey, bu gün dövmemi gizleme gereğinde bulundum. Sınavdaydım ve kolum açıktı. Hoca da kafamda durdu, bana baktı bileğime baktı. Kadın hocaydı bir de hatta hoca değil asistanlarımızdan biriydi. Rahatsız edici bir tavırla burun kıvrıp gitti. Bunu daha önce birkaç kez daha yapınca bu bana kafayı mı takacak. Acaba kopya

muamelesi mi göreceğim diye düşündüm. Bu yüzden kolumu yukarı doğru kıvrımdım onu açmak zorunda kaldım. Başka zamanlar da toplum bir baskı uyguluyor zaten ama ben elimden geldiğince takmıyorum. Belki taziye ortamında daha usturuplu bir şey giyerim diye düşünüyorum. Sonuçta Kuran okunuyor, namaz kılınıyor. Bir inanç etrafında birleşen bir sürü insan var ve onlara hakaret olsun istemem. Onun dışında iş ile ilgili ortamlarda belki örterim. Ya aslında şöyle zaten boynumda yapmama sebebimde buydu. Önlük giydiğimde ya da sıkrap giydiğimde dövmeyle örtebileceğim bir şey olmasını istedim. Onun dışında bir düğün olduğunda ya da yaz tatili olduğunda zaten açacağım. (K-Elif, 23)

Yani ben göğüs sevmiyorum. Çünkü göğsü ilişki esnasında sadece erkek görüyor ya da derin dekolte giydiğimde görünüyor. Bunun böyle olmasını istemedim. Ve şu düşünceyi de istemedim, biri gördüğünde 'aaaa' tepkisini görmek istemedim. Daha doğrusu göğsüme yoğun bir bakışın olmasını istemediğim için oraya değil de daha cinsellikten uzak bir bölüme yaptırmak istedim. Omuz da güzel bir yer. Toplumsal baskı göğüste daha yoğun ama omuza kimse bakmıyor. Boyun da yapmama sebebim de ileride edineceğim meslekten dolayı yani ileride hastam bana ne kadar ciddiyle bakabilir ki? (K-Elif, 23)

Kadınlar bedenlerinde dövme yaptırdıkları yeri belirlerken kamusal alanda oluşabilecek olumsuz bir tepkiyi önlemek için dövme olan kısmı örtebilmektedir. Aynı zamanda toplumsal bir baskıdan kaynaklı olarak dövme yaptırılan yerlerin cinsellik ve erotizm atfeden bölgelere yapmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Özellikle bu durumun toplumdan gelebilecek tepkilerden kaçınmak için yaptırmadıklarını belirtmişlerdir.

Göğsümü çok açmasam da, bedenimde görünmeyen bir yerde olması tamamen benim kendi içimde yaptığım bir seçimdi. Bir arkadaşım ile bu konuda tartıştık 'Hem göğsüne yapıyorsun hem de dikkat çeksin istemiyorsun' demişti bana. Sonradan çok düşündüm bunu ve şuna karar verdim. Aslında göğsümde olmasını istiyorum hatta ilk zamanlar dikkat çekmesi de güzel fakat belirli bir yerden sonra bu bakışlardan çok sıkıldım. Özellikle İstanbul'da belli başlı ortamlardan çıktıktan sonra yani Van'a geldikten sonra göğsümün dövmeyle olmasının hata

olduğunu anladım. Yaşadığım yerde çok problem yaşamıyor olabilirim; fakat dışarıda çok problem yaşadım.(K-Tülin, 24)

Yaşlı kuşak *deq* yaptırmış bireylere baktığımızda, kimi zaman bedenlerinde yaptırdıkları yere göre tepki alırken kimi zaman ise yaptırdıkları figüre göre olumlu/olumsuz tepki alabilmektedirler. Yaşlı kuşak kadınların yaptırdığı *deq* figürüne karşı herhangi bir negatif durum söz konusu değildir. Bu kuşak kadınlar için *deq* geçmişten gelen bir kültür olarak algılanmaktadır. Kadınların bundan kaynaklı herhangi bir tepki ile karşılaşmadıklarını söyleyebiliriz.

Yok kızım kimse de bir şey demedi. O zaman köyde olanlar çok beğenmişlerdi. Annem, babam kimseler kızmadı. Kim nereye yapsa kaç tane yapsa sorun çıkmazdı. (K-Zeliha, 75)

Belki evlendikten sonra yapsaydım kızarlardı. Ama evlenmeden önce yaptığım için anam da babam da bir şey demediler. Zaten annemin kendisinde vardı. O kendisi yaptır, dedi.(K-Hamdiye, 72)

Ben henüz küçükken yaptırdım bu deqleri, kimsenin bize kızacağı olmazdı. Hani babamla zaten birbirimizi çok görmüyorduk. Ben 15'imde evlendim. Bizim zamanımızı da pek Hatırlamıyorum.(K-Lamiha, 72)

Deq belirli bir azınlık tarafından paylaşılan bir beden figürüdür ve özellikle bedenın kamusal alanda kolayca görülen bir bölgesinde *deq* taşıyor olmak, daha geniş kültürel alanda bir çatışma, dışlanma ve etiketlenme durumuna sebebiyet verebilmektedir. Örneğin; yapılan bir çalışmaya göre, katılımcıların bir kısmı toplum içinde, küçük görme, yok sayma, alay konusu etme ve olduğundan farklı bir kişi gibi davranma gibi örüntüleri içeren farklı muamelelerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Laumann ve Derick, 2006: 418). Yaşlı kuşak kadınlar da kendi bulundukları bölgeden

tepki almadıklarını fakat bölge dışına çıktıkları vakit, dışarıdan rahatsız edilerek dışlanma ve etiketlenme durumuna maruz kaldıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Kızım İstanbul'a uzak bir yere gittiğinde herkes insana bakıyor. Ben oğlumun yanına gittim. İstanbul'a gittik gezmeye, otobüste kadın durmuş yüzüme bakıyor. Ben öyle utandım ki hele ne yapmışım sanki. Durdum kafamı başka yere çevirdim.(K-Kübra,77)

Küçük deqler pek göze de gelmiyor. Benim büyük oğlum doktor. İstanbul'da yanına gittim. Kızım nereye gittiysem bana deqlerimi sordular. Öyle alışık olmadığım ortamlarda bana öyle şeyler sorduklarında ben çekiniyorum. Suskunlaşıyorum. Bu beni öyle mutsuz etti ki anlatamam sana. Kim derdi birileri benim deqlerimi böyle soracak da ben üzüleceğim buna.(K-Lemiha-72)

“Rahatsız olduğum başka bir zaman oldu aslında. Benim oğlum 19 yaşında askere gittiğinde ben de onu görmeye gitmişim. Oğlumu görmeye gittim dediysem de aslında Ankara'ya hastaneye gidecektim gitmişken bizim oğlan orada onu da görmeye gideyim, dedim. Oraya gittiğimizde kimlik kontrolünde bulunurken yüzümdekini sordular. Bir şey demedim. Annemden kalma dedim. Ama yüzüme gözüme bakıyordu. Garip oldum.(K- Birgül, 62)

Görüldüğü gibi yaşlı kadınlar bazı sebeplerden ötürü diğer şehirlere, akraba ziyaretlerine, asker ziyaretlerine gittiklerinde deqleri yüzünden karşılaştıkları tepkiler nedeniyle bir dışlanmaya ve ötekileştirmeye maruz kalmışlardır. Türkiye’de dövme/deq pratiğinin, farklı kentlerde, kentin iç dinamiklerine göre göreceli bir dirençle karşılaştığını söyleyebiliriz. Beden üzerinde oluşan kamusal denetim birçok alanda kendini net olarak ortaya çıkarmasa da dövme üzerinden bu kamusal baskıyı görebilmekteyiz. Aynı zamanda bireylerin yaptırdıkları dövme türü ve şekli üzerinden ötekileştirildiğinden bahsedebiliriz.

Beden işaretleri üzerinden ortaya çıkan görünürlük düzeyi, bireylerin gündelik yaşam biçimlerini yönlendirmektedir. Bedenin, kamusal/özel alanları arasında

kurduğu ilişkide, devam eden bir etkileşim söz konusudur. Birey bedeni ile ilgili kamusal alanda herhangi olumsuz bir durum söz konusu olduğunda bu olumsuz durumların önüne geçebilmek için yeni stratejiler üretilmekte ve yeniden düzenlenmektedir. Bu noktada, dövmeli bireyler için dövmenin vücudun neresine yaptırıldığı önem taşımaktadır. Yüz ve el gibi, kamusal alanda örtünmesi kolay olmayan bölgelere dövme yaptırmak bazı bireyler tarafından, gündelik hayattaki toplumsal etkileşimleri negatiflik yönünden etkilediği için yukarıda bahsettiğim gibi kamusal alanda damgalanmaya ve ötekileştirilmeye sebep olmaktadır.

3.9. Beden İşaretlerinin Evlilik ile İlişkisi

Dövme, batı toplumlarında gittikçe popülerleşen bir beden modifikasyonu olup, yaşı, cinsiyeti ve sınıfı aşarak kültür endüstrisi içerisinde yer edinmektedir. Dövme geleneksel toplumlarda popüleriteden kaynaklı olmayıp, bir kültürün temsili durumundayken modern toplumlarda birçok alt grubun direniş ve varoluş alanına dönüşmüştür. Bu alt gruplar, kendilerini marjinalleştirmekte, ayırmakta ve dövmeyi bir başkaldırı aracı olarak kullanmaktadır. Oluşan bu durumlardan kaynaklı Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde aileler genç dövmeli kadınları gelin adayı olarak kabul etmemekte hatta evlilik için ‘uygun’ görmemektedirler.

Evlilik ile deq arasında ilişki var. Özellikle ilk evleneceğim zaman eşimin ailesi ‘bu dövmeler silinmiyor mu? Keşke sildirebilsek’ diyorlardı. Doğuma kadar göğsümün ortasındakini görmemişlerdi. Emzirme zamanında görünce şaşırdılar. Bana çok tepki vermediler; fakat eşime söylemişler. ‘Göğsündekileri sildirse’ diye. Ama eşim hiçbir şey söylemedi. Aslında ilk dövme yaptırmak istediğimde ileriye hiç düşünmemişim. Yani kimin aklına gelirdi. Ben bu kadar dövme yaptıracağım da sonra evlenip Van’a geleceğim. Ben bu dövmelerimi sanki hiç İstanbul’dan çıkmayacakmışım gibi yaptırmışım. Çünkü İstanbul’un kafası başka Van’ın başka. Kafa derken insanların yapısı kültürü farklı.(K-Tülin, 24)

Yaptırdığım dövmenin büyük ve siyah olması tam evlenilmeyecek bir kadın olduğum düşüncesi toplumda yaratmış. Anne ve babam hariç akrabalarım çevremdeki birçok kişi ‘ sen küçük yerde yaşıyorsun burada bu kabul görmez. Kürtlerdeki aşiret mevzusundan kaynaklı eşin istese bile ailesi istemez’ bir sürü eleştiri aldım. Hatta sen ileride sildirmek zorunda kalacaksın. Vücudunda leke kalacak gibi bir sürü şey ile karşılaştım. Şunu anlamıyorlar bu dövme yi yalnız ben istediğimde sildireceğim. Evleneceğim kişi veya ailesi istedi diye değil. Benim hayatımdaki insan, bu dövme yüzünden benimle evlenmekten vazgeçiyor ise hiç evlenmesin daha iyidir. Hiçbir şekilde evlenmesin.(K-Derya, 26)

“İlk zamanlar eşimin ailesi benim ile tanışmaya geldiğinde beni tuhaf bir şekilde karşılamışlardı. ‘İşte bu dövmeli kadınla mı evleneceksin?’ diyorlardı.(K-Tülin, 24)

Genç kuşak kadınlar dövmeli bir bedene sahip olmanın evlenme ile ters orantılı olduğunu ve evlendikleri insanların çevrelerinden büyük bir baskı gördüklerini ifade etmişlerdir. Toplumsal normlara olan bağlılıktan dolayı bireyler dövme yi sıcak bir aile yuvası ile özdeşleştirememektedirler. Dolayısıyla, toplum dövmeli bedenleri sokağa ait, öteki konumda ve negatif olarak anmaktadır. Bununla birlikte psikoloji, psikiyatri ve suç alanındaki çalışmaların da dövmenin negatif imajının yerleşmesi ve yeniden üretilmesinde katkısı olduğundan sözedilebilir (Sanders, Vail, 2008: 36-40).

Eğer vücuduna sonradan eklediğin bir şey için bir bağlantı, bir ilgi, bir bağ duyuyorsa duymamasını tercih ederim. Çünkü sırf o dövme var diye geliyorsa bu hatadır. Tabi aynı şey tersi bir durum da olabilir yani biri sırf dövmem var diye evlenmeyi düşünmüyorsa onu da kabul etmem. Ama bazı insanlarda dövmesi olan kız ile evlenilmez’ diye bir algı var toplumda. Sanki dövme yaptıran kişiler evlenemez gibi. Hatta sanki dövme ile altın zıt oranda olan bir durummuş gibi lanse oluyor. Belki altın ne alaka diyeceksiniz ama evlilik ile altın birlikte anılıyor. Evlilik ile dövme yi birbirinden uzak tutunca altın ile de uzaklaşıyor.(K-Elif, 23)

Katılımcılar tarafından aktarılan bireysel dövme anlatıları çerçevesinde, dövme yapan bireylerin toplumda yaptırdıkları dövmelerden dolayı tepkiye maruz

kaldıklarını dile getirmektedirler. Genç katılımcı Rojbin yaşadıkları toplumda *deq* geleneği olmasına rağmen ailesinin ve çevresinin dövmeyle verdiği tepkiyi kabul etmemekte ve onları eleştirmektedir.

İlk zamanlar bu dövme yaptırmış ev kızı değil. Bu kız soytarıdır. Boş işler ile uğraşıyor gibi bir sürü yorum duydum. Hâlbuki neneme sorduğumda böyle bir durumun olmadığını ve insanların söylediklerini takmamam gerektiğini söyledi. Bazen kolunuzdaki dövmeyle baktıklarında bile bunu hissedebiliyorsunuz. Mesela benim hızmam da var ama kimse demiyor neden hızma takıyorsun. Hatta hızmayı annem çok istediği için ben yaptım ve herkes de çok beğeniyor. Annem diyordu ki 'ben gençken hızma takmayı çok isterdim ama olmadı taktırmadılar; bari sen benim yerime tak' derdi. Ama ben kaşıma ya da dudağıma pirsing takmış olsaydım annem kıyametleri koparırdı. Burada belki şunu düşünebilirsiniz. Hani pirsingin kültürde yeri yok ama hızmanın var diye ama benim anlatmak istediğim aslında kültürümüzde dövmenin de yeri olduğudur. Sonuçta benim nenemde bu dövme varsa kültürde yeri var demektir. Ama dövmenin de gelenek olduğunu buradaki insanlar unutmuş. Belki yaptırdığımız şekiller ve yaptırma şeklimiz farklılık gösterebilir ama sonuçta aynı dövme.(K-Rojbin, 21)

Rojbin, babasının Diyarbakır'da yetişmiş, Kürt kökenli bir insan olduğunu ve bundan dolayı geleneklere tabi olması gerektiğini belirtmiş. Fakat bu durumun böyle olmadığı tam tersi babasının dövmeyle olumsuz yaklaştığını ifade etmektedir. Babasının dövmeli bedenleri olumlamadığını ve annesinde var olmasına rağmen kendisinin dövmelere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu ifade etmiştir.

Yaşlı ve genç kuşağa baktığımızda yaptırılan beden işaretleri evli veya bekâr olma durumu ile yoğun bir ilişki içerisindedir. Yaşlı kuşak kadınların hepsi *deq* evlenmeden önce yaptırdıklarını belirtmektedirler.

Değişen düşünce sistemi ve toplumsal dünya algısı, dövmeli bedene yönelik yaklaşımları da etkilemiştir. Yaşlı kuşak kadınlar *deq* yaptırdığı dönemde çevrelerinden bir tepki almamış hatta ailelerinden destek görmüşlerdir. *Deq*, kadınlar için kullanılan bir takı veya yapılan bir makyaj gibi doğal bir şey konumundadır. Her ne kadar yaşlı kuşak kadınlar güzelleşmek ve süslenmek için yaptırdıkları bu beden

nakışlarının evlilik ile bir ilişkisinin olmadığını öne sürseler de deq yaptıran yaşlı kadınların hepsi deqlerini evlenmeden önce yaptırdıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Tabi şöyle bir şey de var pek kimse evlendikten sonra yapmazdı. Evlenmeden önce genç kızken yaparlardı.(K-Lamiha, 72)

“Hani evlenmeden önce yapardık. Fakat bunu niçin yapardık bilmiyorum. Çocukluğumuzun bittiği yaşlarda yapardık. Hani deq yapan evlenir veya evlenmez gibi bir şey yoktu. Bizim gençliğimizde herkes deq yapardı.(K-Zeliha,75)

Yok kızım alakası evlilik ile bir alakası yok. Biz eskiden yapıyorduk. Evlilik ile ilgili hiç bilgimiz bile yoktu ki. Beş yaşındaki çocuk ne anlar evlilikten. Yaşımız kaçtı ki. Seviyorduk diye yaptırıyorduk.(K-Birgül, 70)

Yok kızım sadece sevdiğimiz için yapıyorduk. Kimse evlenmek için yapmıyordu. Kızım zaten çok erken evleniyorduk. Yani deq yaptırdığımızda daha erken evlenmemiz olmazdı. Hani şöyle bir şey var deq yapanlar genelde bekârlardı.(K-Kübra, 77)

Yaşlı kuşak kadınlar bu durumun evlilik ile bir bağlantısının olmadığını ifade etse de, dövmenin katılımcıların hepsinde evlilikten önce yani özellikle bekar iken yapmalarının bu durumun evlilik ile bir ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.

Herkes evlenmeden önce deq yapardı. Mesela bizde yaptıran herkes gençti. Evlenmemiştik. Deq yapan kişi evliliğe hazırdır. Beni istemeye geldiklerinde çocuktum ama yaptırdığım deq beni büyük gösteriyordu. Eşim zaten akrabamızdı babam da tamam dedi. Kendisi kabul ediyorsa etsin, dedi. Ben de tamam dedim. Evlendik öyle. Evlendik ama sonrasında kocam komşu köyden birini görmüş. Benim dört çocuğum olduktan sonra gidip onunla da evlendi... Ben deq bana şans, uğur, güzellik katsın diye yapmıştım. Evliliğime kuma geldikten sonra ben hayata küstüm. Çok neşeyle yaptığım deq bana zehir oldu. (K-Zeliha, 75)

SONUÇ

Beden salt bir biyolojik olgu olmamakla beraber, birey ve kamusal alan arasında köprü görevi taşımaktadır. Beden bireyin kendi fikir ve düşüncelerinin hayat bulduğu bir gösteri alanıdır. Bundan kaynaklı olarak beden bireylerin stillerini oluşturmaları, kendilerini ifade etme durumları, kişisel kimlik ve benlik oluşturmaları, uzun vadede bunu sürdürülebilir kılmaları, değiştirip dönüştürebilmeleri için, bireyin ve toplumun ortasında kendine yer bulmaktadır. Bu bağlamda beden bir arayüz formunda olup tüm isteklerin ortaya çıktığı bir alan olmaktadır.

İnsanın bedensel dönüşümü uzun bir geçmişe sahip olmakla beraber, içinde bulunduğu dönemin izlerini de kapsayarak, çevre ile ilişkilerinde orantılı olarak süre gelmiştir. Bu süreç boyunca kendi bedenine bakışı, kendini ortaya koyuşu ve kullanımı her çağda farklılıklar göstermiştir. Geçmişte beden işaretleri, bireysel kimliğin dışa vurumundan ziyade, kabileye dâhil olma, bir topluluğa kabul, ergenliğe geçiş ritüeli gibi, belirli toplumsal sembolü barındıran toplumsal kültürel bir özellik taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda yaşayan kabilelere ait olan beden uygulaması, denizciler tarafından bulunmuş ve zamanla Avrupa ülkelerine doğru yaygınlık kazanmıştır. Fakat bu yaygınlık alt-kültüre mensup bireyler tarafından benimsenmiş, burjuvazi ve üst-kültür tarafından derinin boyanması kirlilik olma durumu ile eş değer görülmüştür. ‘kirlilik’ olarak anılan dövme giderek damga ve bireyin teşhiri için kullanılmaya başlanmış, suçlular ve çetelerin toplumsal olarak bilinmesi, görünür hale gelmesi ve dışlanması için bir araç durumuna gelmiştir. Günümüze yaklaştıkça dövme artık grup kimliğini öne çıkartmak, bir damga olmak ya da bir kültürel bağlamın örüntülerini sergilemekten ziyade artık bireylerin kendi kararlarıyla yapabildiği bir pratik olagelmiştir. Ünlü oyuncular, sporcular ve sanatçılar arasında dövme pratiği giderek artmıştır. Bu pratik zamanla ve uzun sürede olsa da gündelik hayat pratiği içerisinde yer bulmaya başlamış ve toplumun dövmelere olan bakış açısı “normalleşmeye” başlamıştır. Özetle, ilk dönemlerde bir alt-kültür pratiği olarak toplumda yer edinen

dövme, toplumlarda benimsendikçe sadece marjinal grupların gerçekleştirdiği bir pratik olmaktan çıkarak popüler kültür piyasasında engellere ve baskılara rağmen birçok insanın uyguladığı bir pratik haline gelmiştir.

Bedende bir nakış ve kültürel değer metni olarak incelediğim beden işaretleri, bireysel bir yorumun, anlamın ve deneyimin merkezinde yer almaktadır. Araştırma verileri, *deq*/dövme uygulamasının değişmeyen, doğrusal bir anlamda hareket etmediğini, dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Dövme bazı insanlar için sevdiklerine bağlı olma durumunu, bazıları için her sembolün onları güçlü kıldığını ve aynı zaman da onlar için büyük bir anı olduğunu söyleyebiliriz. Buna benzer birçok anlatı da bize bedene işlenen beden işaretlerinin bireyi toplumda özgür ve güçlü kıldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde dövmeler, birden çok anlamın taşıyıcısı olabilmektedir. Dövmenin, bedeninin aracı olduğu kamusal alanda, sözlü bir şekilde ifade edilmeyen, kendi bedeni ile bir gösterge alanı olmakta, birey için anlam üretmektedir. Üretilen anlamlar sadece *deq*/dövme için değil, giyilen kıyafetler, saç stilleri, estetik operasyonlar, vücut şekillendirme, hıзма, piercing gibi pratiklerin tamamını içeren oldukça geniş kapsamda ele alınabilecek pratiklerin hepsi için beden anlam üretmektedir. Elbette ki beden, kendini toplumsal alanda sergilediğinde, yukarıda saydıklarımız kadar yapılan her dövmenin anlamı olacağını ve bireyin hayat hikayesinde belirli bir yere ve öneme sahip olduracağı anlamına gelmemektedir. Bazen dövme, anlamı hem bireyin kendisine hem de dışarıdan bakanların ona yüklediği ifadeye göre değişen sembolik bir anlatıma da dönüşebilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, kadınların yaptırdığı beden işaretlerinin sosyolojik bakış açısı ve beden işaretleri üzerinden iki farklı kuşağın *deq*/dövmeler hakkındaki anlatılarını değerlendirmektir. Bedenin, beden işaretleri vasıtasıyla okunması hedeflenmiştir. Başka bir ifadeyle, toplumsal yapıda konumlanan bedenin, farklı yaş gruplarının etkileşim biçimleri ve beden işaretlerinin farklı dönemlerde kattığı farklı anlamlara bakılmıştır. Birey için *deq*/dövmelerin gündelik hayatta meydana gelen bireyler arası sosyal iletişimdeki rolüne odaklanılmıştır.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre yaşlı kuşak kadınların beden işaretlerini süslenmek, güzelleşmek, dönemin kültürel bir adeti olması ve şans gibi pek çok nedenden ötürü yaptırmıştır. Yaşlı kadınlar *deqi* kültürel bir durumdan kaynaklı olarak yapartırırken genç kuşak kadınlar ise daha çok dövmeye kattığı yoğun anlamlardan ötürü yaptırmıştır. Bu anlamlar: aileye sevgi, özgürleşme, bunalım sürecinden çıkma ve kendini marjinal kıldırma gibi nedenler ile yaptırılmıştır. Yaşlı kadınlar çoğunlukla ergenlik döneminden önce yaptırmışken, genç kuşak katılımcılarda yaş aralığı çeşitlenmekle birlikte onların çoğunluğunun da dövmelemlerini evlilikten önce yaptırdıkları gözlemlenmektedir. *Deq*/dövmelemlerin motifi ve büyüklüğü yaşlı kadınlarda daha çok çevrenin ve ailenin belirlenmesi durumu söz konusuyken genç kuşak kadınlarda durum böyle değildir. Genç kuşak kadınlar istedikleri motifi ve büyüklüğü belirleyebilmektedirler. Ayrıca toplumsal cinsiyet açısından baktığımızda yaşlı kuşakta erkeklerden ziyade kadınların *deq* yaptırdığı, genç kuşak için ise hem kadın hem de erkeklerin dövme yaptırdığı gözlemlenmiştir.

Deq kültürü geleneksel olarak artık yaşatılamamaktadır. Bunun başlıca sebebini dinsel yasaklar oluşturmaktadır. *Deq* yaptırmanın günah olduğuna inanan kişi sayısı oldukça yüksektir. Aynı zamanda modern dövmenin belirli bir mekânı ve uygulayıcısı varken *deq* de böyle bir durum söz konusu değildir. *Deq*in belirli bir mekânı ve uygulayıcısı bulunmamaktadır. *Deqi* meslek edinen bir kitle bulunmamaktadır. Daha çok çingene gibi gezgin grupların bu geleneği sürdürdüğü ve yaydığı görülmüştür. Günümüzde bu uğraşı büyük oranda terk edilmiş olsa da bu gelenek Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin köylerinde devam etmektedir. İstisnai durumlar haricinde Doğu ve Güneydoğu'da genç kuşak kadınlar kültürel olan bu geleneği uygulamak yerine modern dövmeyle tercih etmektedirler. Bunun başlıca sebepleri, kadınların istedikleri boyutta ve renkte dövme yaptırabilmeleridir. Ayrıca *deq* ortamını hijyenik bulmamaları ve yaptıracakları belirli bir yerin olmamasından dolayı tercih edilmemektedir. Genç nesil kadınlar dövmenin görselliğine, tasarımına sağlıklı bir ortamda yaptırmaya önem vermektedirler. İki kuşak kadınlar için de beden işaretleri yaptırma deride kalıcı bir iz bırakmakta ve yaptırma aşamasında büyük bir

acıya neden olmaktadır. Kimi katılımcı bu acıyı bir terapi olarak, kimi ise bedende anlam oluşturmaının ilk aşaması olarak görmektedir. Yaşanılan büyük acılar istedikleri beden işaretlerini yaptırmanın önüne geçmemektedir.

Dövme Diyarbakır ve Van illerinde kamusal alanda henüz istenilen büyüklükte ve istenilen bölgeye yaptırılmamaktadır. Bölgenin kültüründe var olan, *deq*, dövmeyle olan olumsuz bakış açısını az da olsa yumuşatabilmiştir. Bu noktada *deq* etkisiyle, dövme yaptırma belirli bir ilerleme kaydetmiştir. Beden işareti yaptıran bireyler kamusal alanda dışlanmaya ve ötekileştirmeye maruz kalma durumları hala bulunmaktadır. *Deq* yaptıran yaşlı kuşak katılımcılar bulundukları bölgeden çıktıklarında dışarıdan bir tepkiye maruz kalırken, genç kadın katılımcılar ise kamusal alanlarda yaptırdıkları dövmeden dolayı çevreden bir tepkiye maruz kalmaktadırlar. Yaşlı ve genç katılımcılar yaşayacaklarını düşündükleri birçok olumsuzluktan dolayı yaptırdıkları beden işaretlerini saklamaktadırlar. Katılımcılar bu strateji ile beden; kamusal alandaki toplumsal denetim mekanizması ortamında, inşa edilen bir ‘uygun olma durumu’ ve ‘uygun olmama durumu’ temelinde ötekileştirilmesini ve damgalanmasını önüne geçmeye çalışmışlardır.

Çalışma, Türkiye’de izi oldukça kaybolmaya başlayan *deq* kültürü ve modern bir desen olan dövmeyle yönelik sosyolojik araştırmalara katkı sağlama amacı taşımaktadır. Bu minvalde çalışmada, beden işaretleri ile birlikte beden ile ilgili diğer düzenlemelerine yönelik farklı sosyolojik çalışmaların ve disiplinler arası araştırmalarının önünün açılmasına yönelik katkıda bulunması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçay, A. (2004). **Beden**. Felsefe Ansiklopedisi. (ed. Ahmet Cevizci). İstanbul: Etik Yayınları. 231-237
- Aristoteles.(1997).*Nikomakhos'a Etik*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Arpacı, M. (2020). Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik. *İmgelem Dergisi*, 4(6), 245-264
- Atkinson, M. (2002). **Pretty in ink: Conformity, resistance, and negotiation women's tattooing**. *SexRoles*, 47(5/6),-235.
- Bauman, Z. (2010). **Modernite, Postmodernite ve Etik**. (Çev: A. Yıldız). Doğu Batı Yayınları. (19), 53 – 67.
- Bell, S. (1999). Tattooed: A Participant Observer's Exploration of Meaning. *Journal of American Culture*, 22(2), 53 – 58.
- Blank, H. (2008), **Bekaretin El Değmemiş Tarihi**. (Çev: Emek Ergün). İstanbul: Ayrıntı yayınları
- Bourdieu, P. (1997). **Toplumbilim Sorunları**.(Çev: Işık Ergüden). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). **Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**. (Çev: Derya Fırat Şannan-Ayşe Günce Berkkurt). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bozkurt, G. (1981). Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 38/1-4,
- Cirhinlioğlu, Z. (2001). **Sağlık Sosyolojisi**. Ankara: Nobel Basın Yayın.
- Connell, R. W. (1998). **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**. (Çev: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çerikan, F.U. ve Alanko, M, R.,(2016). Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi Ve Kısa Tarihçesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25/1, 166-193.

Çoruhlu, Y. (2015). *Tendeki Desen Dövmeye*. National Geographic Türkiye, İstanbul: Şubat, 32- 53.

Demello, M. (2007). The Convict Body: Tattooing Among Male American Prisoners, *Anthropology Today*, London, (9/ 6) ,10-13.

Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus. *Toplumbilim Dergisi*, (24) 18.

Demirbaş H. ve Bulut G. (2018). Dövmeye, Piercing Gibi Beden Uygulamalarının Gerisindeki Gündülenme. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(17), 38-49.

Descartes, R. (2010), Méditations Métaphysiques. Dijital Erişim: [http:// www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/old2/file/descartes](http://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/old2/file/descartes), Erişim Tarihi: 03.05.2022.

Eco, U. (2009). *Çirkinliğin Tarihi*, İstanbul: Doğan Yayınevi

Elçik, G. (2010). *Paramparça Bedenler ve Lanetli Şişmanlık. Bedende Kıpırdanmalar* İstanbul: Varlık Yayınları, 137-159.

Ertan, C. (2017). *Dövmeli Bedenler*, İstanbul: Phoenix Yayınevi.

Foucault, M. (2004a). *Nietzsche, Soybilim, Tarih*. Felsefe Sahnesi (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M.(2010). *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4*. (Çev: Işık Ergüden, Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı yayınları,

Gelis, J. (2008). *Beden, Kilise ve Kutsal, Bedenin Tarihi-1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya içinde*. (Çev: S. Özen) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 17-82.

Genevieve, L.(1996). *Erkek Akıl, Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. (Çev. Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*,(Çev: Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları

Güngör, M. (2014). Hristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(45), 36-59

Harari, Y.N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. (Çev.Ertuğrul Genç). Kolkitif Yayınları, 39.baskı

Hazar, M. (2006). Mardin “Kızıltepe Bozhöyük” Yöresinde Beden İşaretleri. *Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Eylül, 293–305.

Howson, A. (2005). *Embodying Gender*. London: Thousans Oaks, Calif. Sage.

Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*.İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Işık, E. (2006). Toplumsal Teoride Beden: Beden Tekniklerden Şizo-Analize. *Toplumbilim*. (Gilles Deleuze Özel Sayısı). İstanbul: Bağlam Yayınları, 5(2), 39-51.

Jones, C. (1987). Stigma: Tattooing and Branding in Graeco-Roman Antiquity. *Journal of Roman Studies*, 77,139-155.

Kanbir F. (2021). Çağdaş Dövme Anlatılarında Kadın Bedeni Ve Temsili ‘Büyükçekmece Sahili Örneği’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 307-320.

Ketenci, T. ve Topuz, M., (2014). Platon’da Beden Ve Yasa İlişkisi. *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (22), 27 - 43

Kılınç, M.G. (2016). *Sanat İktidar, Beden*. (Yayınlanmamış) Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir: Anadolu Üni. Güzel Sanatlar Ens.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyoloji ve Antropolojiye Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Laumann, A. E. ve Derick, A. J. (2006). Tattoos and body piercings in the United States: A national data set. *American Academy of Dermatology*, 55(3), 413 – 421.

Layder, D., (2010). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.

Le Breton, D. (2019). *Bedene veda*. (Çev. A.U. Kılıç). İstanbul: Sel Yayıncılık

Le Breton, D.(2011). *Ten ve İz*, (Çev: İ. Yerguz.). İstanbul: Sel Yayıncılık

Levi-Strauss, C. (2012). *Yapısal Antropoloji*. (Çev: Adnan Kahiloğulları). Ankara: İmge Kitabevi.

- Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev: Derya Kömürcü, Osman Akınhay) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mauss, M. (2006). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev: Özcan Doğan). Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Mümtaz, F. (2019) *Kaybolan izler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. *Toplumbilim*, (24), 61-68.
- Öncül, K. (2012). Kültürümüzde Dövme Geleneği. *Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Kars.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özüdoğru, I. ve Varol, T.E. (2020). *Günümüz Estetik Algısı, Dışlanmışa Dönmek: Dövme Sanatında Ana Akım Değişimi Örneği*: idil, Kasım,1761–1768.
- Rodrigo, P. (2011). The Dynamic of Hexis in Aristotle's Philosophy. *Journal of the British Society for Phenomenology*. 42(1), 6-17.
- Ruiz, A.(2001). *The Sprit of Ancient Egypt*. New York: Algora Publishing.
- Sanders, C. ve Vail, D. A. (2008). *Vücudu dövme sanatı ve kültürü özelleştirmek*. Philadelphia: Temple Üniversitesi Yayınları.
- Scheinfeld, N. (2007). *Tattoos and religion, Clinics in Dermatology*. Newyork: Elsevier Publishing. (25), 362 – 366.
- Sennett, R. (2008). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. (Çev: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Shilling, C. (1993). *The Body and Social Theory*, Sage Publications, London,
- Synnott, A. (1993). *The Body Social: Symbolism, Self and Society*. London.
- Şişman, N. (2003). *Emanetten Mülke Kadın Bedenin Yeniden İnşası*. İstanbul: İz Yayıncılık
- Tezcan, M. (1983). Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 255–276.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tezgeç, M.S. (2015). *Kendini ifade aracı olarak dövmeler: Nitel bir çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turner, B. S. (1999). *The Body: Social Process and Cultural Theory*, Sage Publications, London, 1 – 36.

Turner, B. S. (2011). *Tıbbî Güç ve Toplumsal Bilgi*. (Çev: Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Turner, B. S. (2019). *Beden ve Toplum: Sosyal Teorilerde Arayışlar*. (Çev: İrfan Kaya ve M. Berrin Bulut). Ankara: Nobel Yayınları.

Tülüce, S. (2014). *Dövmenin Bedende Yeri ve Sanat Üzerine Yansıması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara. Gazi Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.

Weber, M. (1996) *Sosyoloji Yazıları*. (Çev:T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1

GÖRÜŞME FORMU

“Bir toplumsal değişim nesnesi olarak bedene müdahalede *deq* ve dövme:
Diyarbakır il

örneği” adlı çalışmanın soru formu

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Esra Yel tarafından yürütülen yüksek lisans tezine gönüllü olarak katıldığımı beyan ederim. Dolduracağım anketin ilgili üniversitede akademik çalışmalar çerçevesinde bilgi toplamak için tasarlandığını ve araştırma için görüşme yapılacak yaklaşık 14 kişiden biri olacağımı bilmekteyim.

Kendinizden bahseder misiniz? (Eğitim Durumunuz, Yaşınız, Mesleğiniz, Doğduğunuz

Yer)

1. Genel Olarak Dövme ve Deqle ilgili Sorular

- a) Dövme yapmadaki amacınız nedir? (hastalığa şifa için, beğeni-beğenilme, sihir-büyü-politik, ekonomik, kültürel)
- b) Dövmeyi kaç yaşında yaptırdınız?
- c) Sizin dışınızda ailenizde dövme yaptıran var mı?
- d) Yaptırdığınız dövmenin dini inancınızla ilişkisi var mı? Var ise nasıl?
- e) Yaptırdığınız dövmenin avantajları veya dezavantajları nelerdir?

- f) Dövmeye, sizce toplum içinde bir görünürlük mü görünmezlik mi yoksa bir ayrımcılık mı yaratıyor? Hangisi, ne şekillerde?
- g) Geleneksel olan dövmeye biçimi olan deq'e bakış açınız nedir? Modern olan dövmeye bakış açınız nedir? (yapımı daha sağlıklı ya da etnik olarak bir kültürü sürdürmeye çalışma gibi)

2. Deq/Dövmeye Yaptırmadan Öncesi ile ilgili Sorular

- a) Dövmenin yaptırıldığı yeri kim neye göre belirlemektedir.
- b) İlk dövmeye yapma isteği nasıl oluştu?
- c) Dövmeye yaptırmadan önce dövmeli bedenlere olan bakışınız nasıldır?
- d) Dövmeye yaptırmanın evlilik ile bir ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?

3. Dövmeye/Deq Yaptırma Süreci ile ilgili Sorular

- a. Cinsiyetinizin yaptırdığınız dövmeye üzerinde bir etkisi var mıdır?
- b. Dövmeye yaptırdığınız esnada acı çektiniz mi?
- c. Dövmeye yaptırdığınız kişiye bir ödeme yaptınız mı?
- d. Yaptırdığınız dövmenin sembolleri, işaretleri sizin için ne anlam ifade etmektedir? (politik, dini, ikili ilişkiler, sevgi, aşk, yas vs.)

4. Deq/Dövmeye Yaptırma Sonrası ile ilgili Sorular

- a) Ailenizin ve çevrenizin yaptırdığınız dövmeye tepkisi nasıl oldu?
- b) Dövmeye yaptırdıktan sonra çevrenizin size bakış açısında bir değişiklik oldu

mu? Bunu başkalarına tavsiye ediyor musunuz? Bu konudaki anılarınızı paylaşabilir misiniz?

c) Dövmeye yaptırdıktan sonra dövmeli bedenlere bakış açınız nasıl oldu?

d) Dövmenizi gizleme gereğinde bulundunuz mu?

e) Yaptırmaktan pişman olduğunuz dövmeniz var mı? Var ise neden pişman oldunuz?

f) Yaptırdığınız dövmenin bireysel farklılıklarınızı ortaya koyduğunu düşünüyor

musunuz? Sizin hangi yönünüzü ortaya koymaktadır?

Şekil 1: Deq Yaptırmış Kadın

Şekil 2: Deq Yaptırmış Kadın

Şekil 3: Dövmeye Yaptırmış Kadın

Şekil 4: Dövmeye Yaptırmış Kadın

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Soyadı, Adı: Yel, Esra

Uyruğu: T.C

ORCID:

Eğitim

Derece

Mezuniyet Tarihi

Eğitim Birimi

Yüksek Lisans

Sosyoloji

2022

Lisans

Sosyoloji

2018

İş Deneyimi

Yıl

Yer

Görev

2022

Hacettepe Eğitim Kurumları

Öğretmen

2020

Düşünür Koleji Lisesi

Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

31/10/2022

Tez Başlığı / Konusu: Yaşlı ve Genç Kuşak Kadınlarda Beden İşaretleri Olarak Değ Ve Dövme: Diyarbakır Ve Van İlleri Örneği

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 73 sayfalık kısmına ilişkin, 31.10.2022 tarihinde tez danışmanım tarafından **i-Thenticate** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 (yüzde onaltı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

31/10/2022
ESRA YEL

Adı Soyadı : Esra YEL

Öğrenci No : 18920009016

Anabilim Dalı : SOSYOLOJİ

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim EVSEL

31/10/2022

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../2022

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü